

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 1 (25)

2002

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Анатолій Гриценко
Головний редактор Людмила Шангіна

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідцтво KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська 46,
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
тел./факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
WEB-сторінка: www.uceps.com.ua

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:
УНІАН — обкладинка, стор. 24, 41;
Photo UA — стор. 3, 7, 36, 46;
IREXProMedia, В. Артюшенко —
стор. 4, 5, 27, 39, 40, 54;
ПіК — стор. 44;
Укрінформ — стор. 45, 52.

Макет — Павло Войтенко,
Олександр Москаленко

Техніко-комп'ютерна підтримка — Антон Балицький

© УЦЕПД, 2002

Видання журналу здійснене
за фінансового сприяння
Відділу інформації та преси НАТО

З М І С Т

ЧИ ЗМІНИТЬСЯ ВОЄННА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ?	2
---	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ

ПОЗИЦІЇ ЛІДЕРІВ ПАРТІЙ І БЛОКІВ <i>Наталія ВІТРЕНКО, Володимир ГОРБУЛІН, Валентина ДОВЖЕНКО, Віталій КОНОНОВ, Володимир ЛИТВИН, Анатолій МАТВІЄНКО, Віктор МЕДВЕДЧУК, Олександр МОРОЗ, Петро СИМОНЕНКО, Віктор ЮЩЕНКО</i>	3
ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ В ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ <i>Анатолій ГРИЦЕНКО</i>	8
ВОЄННА СФЕРА В ПЕРЕДВИБОРНИХ ПРОГРАМАХ ПАРТІЙ І БЛОКІВ <i>Ігор ЖДАНОВ</i>	24
ВОЄННА ПОЛІТИКА: ДІАЛОГ З ЛІДЕРАМИ ПАРТІЙ І БЛОКІВ <i>Людмила ШАНГІНА</i>	28
ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ПРО СВОЮ АРМІЮ <i>Андрій БИЧЕНКО</i>	35

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ РЕФОРМИ

ПОЗИЦІЇ ЕКСПЕРТІВ <i>Анатолій ДОВГОПОЛИЙ, Сергій ЗГУРЕЦЬ, Володимир КОЗУБ, Дмитро КОРЧИНСЬКИЙ, Анатолій ЛОПАТА, Валерій МУНТІЯН, Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ, Анатолій ТКАЧУК, Вагим ТЮТЮННИК</i>	42
ЗОВНІШНІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ <i>Леонід ПОЛЯКОВ</i>	47
ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД ВІЙСЬКОВИМИ В КОНТЕКСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ <i>Андрій БИЧЕНКО, Леонід ПОЛЯКОВ</i>	50
ВОЄННА РЕФОРМА: ПРОГРЕС НА ФОНІ СТАГНАЦІЇ <i>Микола СУНГУРОВСЬКИЙ</i>	55
СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ <i>Олексій МЕЛЬНИК</i>	62

СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ

ВИБОРИ-2002: СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА	65
---	----

Читайте наші аналітичні матеріали
на WEB-сторінці в Інтернет:
www.uceps.com.ua

ЧИ ЗМІНИТЬСЯ ВОЄННА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ?

Воєнна сфера України, попри певні позитивні зрушення, продовжує перебувати в кризовому стані. Водночас, проблеми зміцнення воєнної безпеки, впровадження демократичного цивільного контролю над воєнною сферою, воєнної політики держави загалом вже протягом багатьох років не є пріоритетними ні для населення, ні для політиків, ні для державних органів України.

Не дуже системні реформаторські зусилля представників воєнної сфери — військових, вчених оборонних дослідницьких структур, представників ВПК — без дієвої підтримки з боку політиків і державних органів не призвели і не могли призвести до глибоких якісних змін.

Ефективному плануванню та здійсненню воєнної реформи не сприяє також дисбаланс повноважень і відповідальності виконавчої та законодавчої гілок влади, з явним перекосом в сторону Президента. Крім того, навіть наявні повноваження Парламент використовує неповною мірою.

Вибори до Верховної Ради, в ході яких є можливість привернути увагу майбутніх парламентаріїв, органів державної влади і суспільства загалом до найбільш актуальних проблем, дають шанс виправити ситуацію на краще.

Зміни відбудуться, якщо новому Парламенту вдасться визначити узгоджену позицію з ключових питань воєнної політики, воєнної реформи та військового будівництва, консолідувати впливові партійні фракції у парламентську більшість, а також зорієнтувати народних депутатів на копітку тривалу роботу — з визначення засад воєнної політики держави, а також законодавчого забезпечення та парламентського контролю її здійснення.

Інформаційно-аналітичні матеріали, викладені в трьох розділах спеціального випуску журналу Центру Разумкова, покликані сприяти предметному обговоренню непростих проблем зміцнення воєнної безпеки України напередодні виборів до Верховної Ради.

У першій частині (Актуальні проблеми воєнної політики) містяться позиції впливових партій і блоків, інтерв'ю їх лідерів та думки населення з актуальних проблем воєнної політики держави.

У другій частині (Актуальні проблеми воєнної реформи) представлені позиції відомих військових експертів, а також результати власних досліджень Центру Разумкова з питань воєнної реформи та військового будівництва.

У третій частині (Соціологічне опитування) представлені результати останнього (лютий 2002р.) загальнонаціонального соціологічного дослідження Центру Разумкова, що дають змогу оцінити шанси партій і блоків на парламентських виборах і прогнозувати розклад сил у майбутній Верховній Раді.

Розміщені у журналі партійні і передвиборні програми партій (блоків), думки їх лідерів справляють загалом позитивне враження. Хоча проблеми воєнної політики не є серед першочергових пріоритетів політиків і партій, але вони, водночас, не залишилися і поза їх увагою. Партії і блоки декларують наміри вирішити найбільш гострі питання фінансового забезпечення війська і соціального захисту особового складу, зміцнити цивільний контроль над Воєнною організацією. Важливо, що вони мають для цього певні програмні напрацювання, законодавчі ініціативи та — що теж важливо — готові запропонувати кадри, здатні очолити не лише профільні комітети Парламенту, але й силові відомства. Залишається очікувати на результати виборів, активність і відповідальність нових парламентаріїв.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ

Виборчий блок
політичних партій
"Блок Наталії
Вітренко"

Наталія ВІТРЕНКО

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

- ❖ Створити систему колективної безпеки з Росією та Білоруссю;
- ❖ обґрунтувати і впровадити оптимальну структуру родів військ для забезпечення виконання Воєнної доктрини та ефективного використання бюджетних коштів;
- ❖ прийняти та впроваджувати державну програму забезпечення армії найсучаснішою зброєю.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Раги?

- ❖ Воєнну доктрину;
- ❖ програму розвитку військово-промислового комплексу;
- ❖ реформу загальної системи оплати праці, яка, відповідно, значно збільшить і рівень оплати військовослужбовців;
- ❖ бюджет України, де буде забезпечено повне покриття передбачених законами України пільг військовослужбовцям і членам їх сімей;
- ❖ договір про систему колективної безпеки Україна-Росія-Білорусь. ■

Виборчий блок
Демократична
партія України -
партія
"Демократичний
союз"

Володимир ГОРБУЛІН

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Забезпечення успіху будь-якої справи є неможливим без узгодженого розуміння всіма причетними до неї, що саме має розцінюватися як її успіх. Саме досягнення такого розуміння стосовно воєнної реформи і становить зараз найголовнішу проблему. Відсутність її вирішення зумовило десятирічне тупцювання на місці у справі дійсно кардинального реформування Воєнної організації держави.

Якщо розкласти вказану проблему на складові, то **першочергового вирішення потребують:**

❖ переосмислення і конкретизація завдань, для вирішення яких держава повинна мати Збройні Сили та інші військові формування у сучасних умовах;

❖ розробка і впровадження системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами та іншими військовими формуваннями з точки зору їх відповідності визначеним завданням.

У руслі вирішення останньої проблеми доцільним вбачається видання так званої "Білої книги", як це здійснюється у багатьох країнах світу.

При цьому необхідно підкреслити, що вирішення зазначених проблем не повинне перекладатися суспільством на самі Збройні Сили. Адже дійсне реформування будь-якої системи може відбутися лише під впливом сил, джерело яких знаходиться поза її межами. Таким джерелом для Воєнної організації має стати політичне керівництво країни, обране платниками податків, за рахунок яких, власне, ця Воєнна організація і утримується.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Раги?

Відповідно до сказаного вище, першочерговими законодавчими ініціативами у цій сфері мають бути (1) доопрацювання Воєнної доктрини держави (її основний критерій — *чіткість* визначення завдань Збройних Сил та інших військових формувань України) та (2) прийняття Закону України "Про демократичний цивільний контроль над Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України" (основна мета — запровадження дієвої і прозорої системи *взаємної* відповідальності суспільства і Збройних Сил).

Вже ці два документи переведуть обговорення проблем воєнної реформи з площини, де реформа розглядається лише як *процес* (критерії "успіху" якого доволі розмиті, що безумовно влаштовує деяких його учасників), у площину, де реформа вже буде і зможе оцінюватися з точки зору відповідності бажаному *результату* (що дозволить здійснювати певне поточне коригування, не очікуючи бравих рапортів або гучних скандалів).

Перегляд докринальних підходів до здійснення воєнної реформи, очевидно, потребуватиме і внесення певних змін та доповнень до вже існуючих законодавчих актів, що регламентують цю сферу.

Крім того, нагально необхідними є закон про забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань України, що визначив би мінімально достатній рівень оборонних витрат на середньострокову та довгострокову перспективу, та закон про оборонно-промисловий комплекс України, що визначив би специфічність вирішення проблем цієї важливої сфери. ■

"Жінки
за майбутнє"
всукраїнське
політичне
об'єднання
**Валентина
ДОВЖЕНКО**

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Як державний службовець, політичний лідер, а найперше — як громадянка, я глибоко переймаюся означеними проблемами, оскільки від їх вирішення залежить доля України, її безпека, статус у світовому співтоваристві, умови життя прийдешніх поколінь. Успіх воєнної реформи, на мою думку, залежить від багатьох складових, головними з яких є наступні:

❖ формування у громадян України глибокого усвідомлення того, що Збройні Сили України — невід'ємна складова нашої держави, обов'язкова структура, що має оберігати мир і сприяти державотворенню, здійсненню наших соціально-економічних планів і програм, розширенню міжнародних контактів. У цьому сенсі особливо велика робота має вестися серед молоді — роз'яснювальна, пропагандистська, виховна;

❖ підготовка молоді до служби у Збройних Силах України, формування якісно нового кадрового потенціалу армії, запровадження альтернативної служби;

❖ поступове цілеспрямоване забезпечення переходу до професійної (контрактної) служби в Збройних Силах України з відповідною фаховою підготовкою і соціальним захистом громадян, які служать і служили в армії;

❖ відповідне ресурсне забезпечення (енергетичне, військове, економічне, інформаційне) зовнішньої політики, встановлення високого статусу України на світовому ринку озброєнь.

Без перелічених вище основних складових воєнна реформа практично, думаю, неможлива. ■

**Партія
Зелених України**

Віталій КОНОНОВ

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Воєнну реформу слід розглядати в контексті Концепції переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015р., затвердженої Указом Президента України від 7 квітня 2001р. Професійна армія, про необхідність створення якої ще з 1991р. твердила Партія Зелених, відповідає як інтересам держави щодо посилення боєздатності Збройних Сил, так і прагненням рядових українців. Примусовий призов юнаків до строкової служби без її продовження на добровільних контрактних засадах навряд чи вигідний державі: на вояків строкової служби треба витратити значні кошти без зворотної віддачі. Якби замість строкової служби хлопці працювали на цивільних виробництвах, загальний ефект для суспільства був би більшим. Крім того, служба, закінчення якої чекають як манни небесної, завдає моральної шкоди. Тому професіоналізація Збройних Сил — це виклик часу, і зворотної дороги вже немає.

Але проблем — більш ніж досить. Збільшення бюджетного фінансування професійних Збройних Сил неминуче, але це не будуть викинуті на вітер гроші. Необхідно чітко спланувати потребу в коштах на перехідному етапі та на утримання армії контрактників так, щоб у 2015р. завершити реформу. Вочевидь, потрібні структурні зміни у нинішньому війську (оптимізація родів військ, військового складу і т.ін.). Професіоналізація армії вимагає абсолютно нового підходу до патріотичного виховання молоді з прагматичним присмаком: якщо раніше служба в армії трактувалася як почесний обов'язок, то тепер потрібні заклики на кшталт: "Тільки сильні та здорові мають честь служити в Українській Армії", "Краще прослужити 10-15 років в армії, ніж кожен рік шукати роботу". Нарешті, контрактна служба буде пов'язана з новим поколінням військової техніки, яку треба послідовно ставити на озброєння протягом проведення реформи.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Ради?

Хоча Партія Зелених є принципово анти-воєнною партією, це не означає, що ми виступаємо проти армії як такої. Більше того, будучи зацікавленими в професіоналізації військової служби, ми будемо, як це не парадоксально,

вносити пропозиції до проектів Законів "Про Державний бюджет України" про збільшення видатків на оборону, але — лише за умови, що ці видатки будуть витрачатися на воєнну реформу, а не на утримання застарілої військової техніки, консервацію нестатутних відносин військовослужбовців чи підвищення зарплати генералітету.

Ми проти постійного розміщення іноземних військ на території України. Це означає, що Партія Зелених буде категорично проти продовження перебування флоту Російської Федерації на території України. Якщо ж у Севастополі буде продовжуватися постійне забруднення акваторії та берегу Чорного моря, викликане розташуванням там Чорноморського флоту, то Партія залишає за собою право ініціювати перегляд, а можливо — і денонсацію раніше підписаних угод. Наша передвиборна програма передбачає поетапне перетворення Чорноморського регіону на демілітаризовану зону. Років через 20 у Севастополі та Балаклаві можуть бути створені центри туризму та відпочинку, не гірші, ніж у Болгарії чи Туреччині.

Поки контрактна служба ще не стала основою армійського повсякдення, Партія Зелених і надалі буде вносити законодавчі пропозиції щодо розширення переліку підстав проходження альтернативної військової строкової служби. Нагадаю, що під час нашого першого терміну перебування у Парламенті тоді ще народний депутат України (нині міністр екології та природних ресурсів) С. Курикін вносив проект Закону "Про зміни до проекту Закону "Про альтернативну (невійськову) службу", спрямований на забезпечення можливостей проходження альтернативної служби за сімейними обставинами, але інші депутати виявилися занадто консервативними, і законопроект не набрав необхідної більшості голосів. Сподіваюся, що новий склад Верховної Ради буде більш молодим і прогресивним за поглядами.

**Виборчий блок
"За Єдину Україну!"**

Володимир ЛИТВИН

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

По-перше, існує проблема надання законодавчого статусу державним програмам, які пов'язані з реформуванням Воєнної організації України.

Загальновідомо, що до повноважень Верховної Ради України належить питання затвердження державних програм, але тільки у сферах економічного, науково-технічного,

соціального, національно-культурного розвитку та охорони довкілля (Конституція України, ст. 85, п. 6).

По-друге, успішному забезпеченню воєнної реформи заважає відсутність комплексного підходу до вирішення зазначеного питання з урахуванням усіх складових Воєнної організації держави, а також недостатнє залучення незалежних експертів, наприклад, під егідою Громадської ради експертів із внутрішньополітичних питань, до розробки відповідних концептуальних документів та державних програм.

Існуючі законодавчі акти і державні програми, якими визначаються завдання реформування, функції та показники розвитку окремих військових формувань, не завжди є взаємоузгодженими. Внаслідок цього на військові формування покладаються функції, не передбачені Конституцією України, а окремі функції дублюються.

По-третє, відповідні програми воєнної реформи мають бути належним чином фінансово забезпечені з урахуванням реальних економічних можливостей держави. Відсутність їх належного фінансового забезпечення призводить до виникнення та загострення інших проблем, зокрема — у соціальній сфері.

Вирішення зазначених проблем значною мірою залежить від рівня досконалості політичної системи України та взаємодії і спроможності усіх гілок влади мобілізувати зусилля на розв'язання пріоритетних питань.

Воєнна організація будь якої держави має бути у стані постійного реформування та оптимізації за критерієм "забезпечення належного рівня безпеки з мінімальними витратами".

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Ради?

Виходячи з відсутності у Верховній Раді України конституційних повноважень щодо затвердження державних програм у воєнній сфері, буде запропоновано, за необхідністю, але не рідше одного разу на чотири роки, подавати законопроект для уточнення функцій та загальної структури військових формувань держави, а також щорічно — проект закону для затвердження їх чисельності на два наступних

фінансових роки, прив'язуючи зазначені показники до відповідних статей бюджету та програмних документів воєнної реформи (Конституція України такі повноваження Парламенту надає, ст. 85, п. 22).

Водночас додатками до законопроектів, які готуються та подаються Кабінетом Міністрів України, мають бути:

- ❖ результати виконання програмних показників щодо реформування складових Воєнної організації України в поточному році та відповідні видатки;

- ❖ завдання щодо реформування Воєнної організації на два наступних фінансових роки, які мають забезпечити визначені законами на цей період загальну структуру, чисельність та функції військових формувань;

- ❖ кошторис фінансового забезпечення реформування військових формувань на два наступних роки.

Такі законопроекти дозволять надати статус закону планам виконання державної програми воєнної реформи на два найближчі роки, які будуть щороку уточнюватися з урахуванням бюджетних показників.

Наступним кроком, у разі необхідності, буде внесення пропозицій щодо надання Верховній Раді України повноважень затверджувати державну програму реформування Воєнної організації України в цілому. ■

Виборчий блок
Юлії Тимошенко

Анатолій МАТВІЄНКО

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Перш за все, необхідно розробити та затвердити у Верховній Раді України Концепцію (засади) національних інтересів України, що визначатимуть наші інтереси у воєнній сфері, а також Засади національної стратегії відродження й розвитку України. Затвердження Парламентом таких засад забезпечить надалі узгоджений підхід депутатських фракцій до формування системи національної безпеки держави, яка на сьогодні має структурні елементи, але вимагає збалансування важелів впливу з боку Верховної Ради, Президента та Уряду на засадах взаємодії, стримувань і противаг.

Це також сприятиме опрацюванню й прийняттю Закону України "Про національну безпеку України", у якому мають бути визначені повноваження та відповідальність усіх гілок державної влади за функціонування системи національної безпеки та її складової у воєнній сфері.

Неможливо проводити воєнну реформу, що вимагає значних ресурсів, без наявності стратегії виходу України з кризи, оцінки співвідношення реальних воєнних загроз із загрозами іншого характеру та визначення

коштів, які ми можемо виділяти на національну оборону з урахуванням потреб виконання першочергових соціальних програм — охорони здоров'я, освіти, екології тощо.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Ради?

Вирішальною передумовою кардинального покращення ситуації у Воєнній організації є запровадження ефективного механізму погашення заборгованості держави перед Збройними Силами, іншими військовими формуваннями та повного використання можливих джерел для їх утримання без залучення зарубіжних кредитів. Цьому мають сприяти бюджетна та податкова реформи, раціональне й цільове використання коштів державного бюджету.

Суттєвим механізмом для забезпечення надходження значних коштів до державного бюджету є розробка та реалізація програми легалізації тіньової економіки. Необхідна повна амністія повернутих до України національних капіталів, крім капіталів кримінального походження; запровадження нової моделі управління державною власністю із залученням на засадах відкритого тендеру ефективних підприємницьких структур. Лише за рахунок цього збільшиться прибуток державних підприємств і додатково до бюджету надходитиме 10-12 млрд. грн. щорічно.

Для впровадження дієвого демократичного цивільного контролю над військовими мають бути істотно посилені вплив і відповідальність Верховної Ради за стан справ у воєнній сфері. Парламент має формувати Уряд, у т.ч. затверджувати керівників силових структур. Прем'єр-міністр повинен стати вищою посадовою особою у системі виконавчої влади, за його пропозицією Парламент затверджуватиме увесь склад Кабінету Міністрів.

За таких умов, у Програмі діяльності Уряду обов'язково буде врахована воєнна сфера, стане прозорою особиста відповідальність за стан справ у Воєнній організації взагалі та проведення воєнної реформи зокрема. Сьогодні ж ми спостерігаємо переважно просування вузько-відомчих інтересів керівництва Міністерства оборони та інших військових формувань при розробці ними проектів програм реформування підпорядкованих їм структур. Крім того, формування Верховною Радою складу Кабінету Міністрів позитивно позначиться на об'єктивності інформації, що буде надаватися керівництвом силових структур до Верховної Ради під час проведення парламентських слухань, а це дозволить народним обранцям усвідомити глибину необхідних перетворень у воєнній сфері, їх послідовність, обсяги та джерела ресурсного забезпечення. ■

Соціал-
демократична
партія України
(об'єднана)

Віктор МЕДВЕДЧУК

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Сучасний етап військового будівництва здійснюється на основі положень Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005р., затвердженої Указом Президента України №927 від 28 липня 2000р.

Отримані у 2001р. результати реалізації зазначеної програми наочно підтвердили правильність обраного шляху підвищення боєготовності та боєздатності Збройних Сил України за рахунок проведення якісних перетворень у всіх сферах їх життєдіяльності.

Що ж до проблем воєнної реформи, то перша і найголовніша з них — це матеріально-фінансове забезпечення реформи. Тут проглядається не лише потенційна неспроможність держави забезпечити реальні військові потреби на сучасному етапі, але й недосконалість прогнозу з цього питання. Зокрема, фінансові показники, попередньо закладені в Державній програмі й погоджені Кабінетом Міністрів України, не дотримуються. Так, із запланованих на реалізацію програми у 2001р. 350 млн. грн. виділено лише 179,2 млн. грн., тобто 51,2%.

Не кращі перспективи і на 2002р., оскільки обсяги, закладені в Державному бюджеті на 2002р. складають лише 254,6 млн.грн. (46,3% необхідної потреби).

Похідною від попередньої проблеми є технічна складова Збройних Сил України як один з основних критеріїв їх якісної оцінки.

Незважаючи на те, що зараз Збройні Сили України укомплектовані до штатної потреби основними видами озброєння і військової техніки, їх якісні показники та технічний стан не відповідають сучасним вимогам. Видатки, пов'язані з утриманням, модернізацією і поточним ремонтом озброєння та військової техніки склали у 2001р. лише 5-10% запланованих.

Загострює проблеми у військово-технічній сфері і відсутність Державної програми розвитку озброєння та військової техніки. Недостатність фінансових ресурсів протягом тривалого часу фактично ставить під сумнів створення в майбутньому Збройних Сил України, які б відповідали сучасним вимогам.

Гострими проблемами, що супроводжують реформування Збройних Сил України, є соціальні.

Найболючішою з них є проблема забезпечення житлом. Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців і членів їх сімей, на яку ми покладали великі надії, щорічно фінансується на рівні 5-7% дійсної потреби.

Наступна проблема пов'язана з переходом до професійної армії. Наша держава повинна мати оптимальні за чисельністю, добре озброєні, всебічно оснащені та підготовлені Збройні Сили, які за будь-яких умов готові виконати покладену на них відповідальну місію захисту рубежів Батьківщини.

Проте, перехід до професійної армії можливий лише за відповідного фінансування. За підрахунками Міністерства оборони України, утримання професійної армії чисельністю до 200 тис. осіб коштуватиме державі \$3,2-3,4 млрд., тоді як на утримання Збройних Сил України у 2001р. було виділено лише 2,7 млрд. грн.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Раги?

Надаючи важливого державного значення реформуванню та розвитку Збройних Сил України, необхідно вдосконалювати законодавче поле за такими напрямками:

Першим напрямом залишається ініціювання розробки та прийняття в новій редакції Концепції (основ державної політики) національної безпеки України і як її складової — Воєнної доктрини України.

Саме зараз, коли у світі переоцінюються цінності, переглядаються підходи до ведення бойових дій, загострилася проблема боротьби з міжнародним тероризмом, постала нагальна необхідність прийняття зазначених документів.

Другим напрямом є розгляд і затвердження Верховною Радою України Програми реформування та розвитку Збройних Сил України, забезпечення їх основними видами озброєння та військовою технікою.

Третім напрямом є прийняття низки законів, які б упорядковували планування і виділення коштів з державного бюджету України для виконання прийнятих програм, що стосуються Збройних Сил.

З метою забезпечення Верховною Радою України належного фінансування Програми реформування та розвитку Збройних Сил України необхідно, щоб Верховна Рада її розглядала й затверджувала.

Соціалістична
партія України

Олександр МОРОЗ

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

З точки зору Соціалістичної партії України, необхідно, перш за все, вдосконалити (або розробити нову) Воєнну доктрину України, виходячи зі змісту поняття "оборона держави"; представити в цьому документі (1) чітке бачення можливих військових загроз; (2) засади оптимального комплектування Воєнної організації і створення єдиного комплексу

виробництва озброєнь у державі; (3) умови поступового переходу до формування професійної армії.

Стосовно ж проблем, що потребують термінового вирішення, то слід, по-перше, скоротити Збройні Сили України до оптимальної чисельності; по-друге, скоротити термін строкової військової служби до одного року; по-третє — відмовитися від практики заробітку грошей самими військовими (зокрема, заборонити їм торгівлю зброєю), а всі витрати на утримання армії покласти на державний бюджет; і, нарешті, четверте — необхідно покращити стан справ з військовою освітою.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Раги?

Партія вже подала на розгляд Верховній Раді законопроект про скорочення терміну строкової військової служби до 12 місяців і готова долучитися до розробки нової Воєнної доктрини держави.

Комуністична
партія України

Петро СИМОНЕНКО

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

На жаль, склалося так, що останнім часом Збройні Сили України привертають увагу лише негативними епізодами — то попаданням ракети у житловий будинок у Броварах, то пожежею хімічних речовин на складах у Києві, то втратою автоматичної зброї у Кіровограді, то "дідівщиною" у військових частинах... А апофеозом у цьому ланцюзі неприємностей стала страшна катастрофа 4 жовтня 2001р. російського літака ТУ-154 з пасажирами на борту, збитого українською ракетою над Чорним морем.

Саме останній випадок і спричинив кадрові перестановки у військовому відомстві. Призначено нового міністра оборони, інших воєначальників. Але глибинні проблеми залишилися старі — варварська руйнація військово-промислового комплексу, недостатнє фінансування озброєння та програм соціального захисту військовослужбовців і їх сімей... Слід згадати і непередбачене виведення з України ядерної зброї, знищення стратегічних видів озброєння, незаконне перебування на нашій території під виглядом навчань військових підрозділів іноземних держав, що входять до блоку НАТО. Все це різко знижує оборонний потенціал і ресурси нашої держави.

Звичайно, за таких умов воєнна реформа просто необхідна. Але в основу її концепції слід покласти, перш за все, національні інтереси, зміцнення обороноздатності і безпеки держави, захист мирної праці людей. Народ України хоче жити в мирі і злагоді зі своїми близькими й далекими сусідами, з усією міжнародною спільнотою, виховувати своїх дітей і будувати своє життя.

Виходячи з цього, наша армія має бути зорієнтована на завдання оборони, захист кордонів. Проте, тема воєнної реформи у вищих колах держави розглядається головним чином у контексті активізації входження України до НАТО, тобто переходу на західну модель формування армії (у т.ч. — перехід до професійної армії) і стандарти озброєння. При цьому західні "стратегічні партнери" розглядають українських солдатів як "гарматне м'ясо", не більше.

Такий підхід особливо небезпечний. Адже НАТО — не лише рудимент "холодної війни", а ще й нині активно діючий у всьому світі інструмент жандармських функцій. Досить згадати агресію проти Югославії, розпалювання ворожнечі на Близькому Сході, масовані килимові бомбардування Афганістану під прикриттям боротьби з тероризмом... Зазначу, що прийняте Президентом Л.Кучмою в обхід Верховній Раді рішення про надання повітряного простору над територією України в розпорядження США і НАТО — це авантюра стосовно долі власного народу. Адже в результаті наша країна стала заручником короткозорної політики правлячого антинародного режиму. У військовому будівництві, як і в усьому, Україна повинна керуватися насамперед власними інтересами. Годі бути слухняним і заподпадливим "козачком" заокеанських панів.

Зрозуміло, Збройні Сили України вимагають необхідного фінансування. А що ми маємо у цьому плані? Державний бюджет на 2002р. передбачає на оборону лише 3,291 млрд. грн., або 50% мінімальних потреб. (Для порівняння: США, за принципом "дати збройними силам все, що їм потрібно для перемоги", виділяють на оборону в 2002р. \$318 млрд., що на \$30 млрд. більше, ніж у 2001р.).

У зв'язку з цим виникає головне питання: якими коштами підтримувати на належному рівні обороноздатність, проводити воєнну реформу, здійснювати соціальний захист військовослужбовців? Як відомо, Законом України "Про оборону" визначено фінансування військових потреб у розмірі не менш ніж 3% ВВП, а в 2002р. цей показник становив лише 1,32%. І якщо говорити конкретно про воєнну реформу, то лише на фінансування заходів з її реалізації у 2002р. потрібно 450 млн. грн., але поповнення та модернізацію технічного арсеналу згідно з бюджетом-2002 наші військові мають забезпечувати за рахунок власної економічної та господарської діяльності. А з історії відомо: хто не годуватиме свою армію, той годуватиме чужу. І це треба пам'ятати.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Раги?

У передвиборних документах Комуністичної партії України (КПУ) зазначається, що належна увага буде приділятися зміцненню оборони і національної безпеки, модернізації Збройних Сил, відпрацюванню ефективно діючої системи цивільного контролю за військовим відомством, усією силовою сферою з тим, щоб не допустити використання її будь-ким в антиконституційних, антидержавних цілях.

Наше бачення невідкладних завдань, що стоять перед державою, у т.ч. у воєнній сфері,

викладене в підготовленому проекті закону "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України". Керуючись Конституцією і Регламентом Верховної Ради, ми будемо наполегливо добиватися прийняття цього важливого документу, втілення його положень у поточному законодавстві і практичній діяльності всіх державних органів.

Депутатська фракція КПУ в новообраному Парламенті вимагатиме від керівництва держави чіткого дотримання Україною взятого на себе зобов'язання позаблокової держави. Запропонуємо також терміново включити до порядку денного і розглянути питання про нейтральний статус України, а також інші питання воєнної політики. Зокрема, вважаємо, що, з урахуванням гарантування національної безпеки та економічних можливостей нашої країни, назріла необхідність оптимізувати чисельність Збройних Сил у напрямі їх скорочення.

На наш погляд, у сфері безпеки і оборони особливо актуальним є зближення України з Росією, Білорусією та іншими країнами СНД. Адже проведене 10 років тому "розлучення", як підтвердило життя, нікому не пішло на користь. Помилково є також експлуатація певними політичними колами нашої держави так званої "посередницької" ідеї України між Заходом і Сходом (Росією, СНД). Практика показує, що інтеграційний процес між ЄС і російським геостратегічним простором зводить до мінімуму роль нашої держави як якогось "моста" чи "сполучної ланки". І це різко знижує відповідні претензії України, в т.ч. оформлені у вигляді надуманих буферних утворень типу ГУУАМ, які, як бачимо, не представлені у світі в якості самостійної діючої воєнно-політичної сили. Отже, Україна, подобається це декому, чи не подобається, просто приречена на політичне, економічне і військове співробітництво з Росією, Білорусією та іншими країнами СНД.

І на закінчення. Вважаємо, що необхідно зробити все для того, щоб наша армія стала справді народною. Її боєздатність та боєготовність необхідно зміцнювати кожен день і кожну годину, щоб надійно захистити свободу і незалежність Батьківщини. Робити це потрібно виважено, послідовно й наполегливо, в рамках чинного законодавства, для забезпечення вищих національно-державних інтересів України. ■

Виборчий блок
"Блок Віктора
Ющенка
"Наша Україна"

Віктор ЮЩЕНКО

1. Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Найперша проблема — це соціальний захист звільнених у запас кадрових військових. Є досить багато галузей з великими перспективами зростання і розвитку: від автотранспорту та будівництва (в т.ч. дорожнього) до зв'язку, інформаційних і космічних технологій. Кожна з них потребує висококваліфікованих управлінців і фахівців, але перекваліфікація кадрових військових має організовуватись і забезпечуватись за державний кошт. Недостатньо дати людині грошову компенсацію за звільнення, необхідно дати їй надію — і надію обґрунтовану.

Друга проблема — матеріально-технічне забезпечення воєнної реформи. Це не лише сучасні види озброєнь і військової техніки, а й системи спостереження, засоби безпеки і комунікації. Створювати їх можливо й доцільно лише в рамках широкої міжнародної кооперації та трансферу технологій, на взаємовигідних засадах. Але в кожному разі будуть потрібні значні видатки, причому не лише на саме озброєння та техніку, а й на навчання персоналу.

Власне, саме тому й стоїть так гостро питання воєнної реформи. Ті країни, які випередять інші в її проведенні, отримають додаткові переваги як в економічному плані, так і в плані національної безпеки. Адже вивільняється значні людські ресурси і водночас набагато більше коштів можна буде спрямувати на технічне переоснащення військ, підвищення рівня соціального забезпечення військово-службовців.

Третя проблема — політична. З одного боку, інтереси національної безпеки вимагають зростання впливу військових у системі державного управління. З іншого — в такому випадку самі військові стають фактором ризику. Вихід — у посиленні контролю політичних інституцій над військовими, а також у звільненні військ від виконання тих функцій, які можуть виконувати цивільні структури.

2. Які законодавчі ініціативи Ви плануєте запропонувати для цього в разі обрання до Верховної Ради?

Фракція блоку "Наша Україна" планує ініціювати розробку і, після публічного обговорення, внесення проектів нових законів чи змін до існуючих законодавчих актів, де передбачатиметься поетапне здійснення таких заходів у сфері воєнної реформи:

- ❖ встановлення для військовослужбовців вищого рівня соціальних гарантій, порівняно з цивільними державними службовцями, які мають аналогічний ранг;

- ❖ запровадження системи, за якої міністерські посади зможуть займати лише цивільні особи (оскільки військові повинні бути поза політикою). Зокрема, це стосуватиметься посади міністра оборони України;

- ❖ чітке розмежування функцій і повноважень Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил;

- ❖ перехід до комплектування військ винятково на професійних засадах;

- ❖ підпорядкування усіх військових структур (окрім структур Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ) Міністерству оборони України. Зокрема, це стосуватиметься відповідних структур Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи, Державного комітету у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони. Ми не можемо дозволити собі розкіш дублювання функцій силовими структурами, а ще більше — ризик конфліктів між ними у випадку ситуацій, критичних для національної безпеки. Перелічені структури та нинішні Сухопутні війська доцільно об'єднати в єдині Наземні війська, які виконуватимуть три основні функції, тісно взаємопов'язані за нинішніх умов: (1) охорона державного кордону та боротьба з нелегальною міграцією; (2) охорона об'єктів і комунікацій, життєво важливих для національної безпеки; (3) попередження та ліквідація наслідків природних і техногенних катастроф і терористичних актів;

- ❖ створення Національної системи спостереження за повітряним і космічним простором. Це має бути цивільна структура, що (одночасно з регулюванням цивільного аероруку) обслуговує за державним замовленням ті єдині Повітряні війська, які буде створено на базі нинішніх Військово-повітряних сил та Військ протиповітряної оборони. Для працівників Національної системи спостереження потрібно встановити такий рівень соціальних гарантій, за якого буде виправданий особливий режим їх роботи (зокрема, неможливість страйків);

- ❖ покладення на Національне космічне агентство України функцій космічної розвідки та військово-космічних комунікацій (супутники та відповідна наземна інфраструктура);

- ❖ створення Національної служби інформаційної безпеки (НСІБ). Функціями НСІБ (у співпраці з РНБО України та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини) мають стати: (1) моніторинг та інформування громадськості щодо (а) стану національної безпеки України та можливих заходів її підвищення; (б) передачі Україною товарів військового призначення та подвійного використання; (в) дотримання прав людини, соціального забезпечення і морального клімату у військах; (2) оперативне реагування на інформаційні диверсії проти України окремих українських інституцій та діячів; (3) моніторинг і надання висновків відповідним виконавчим і судовим органам щодо наявності ознак цілеспрямованого негативного впливу на суспільну свідомість, пропаганди насильства, діяльності тоталітарних сект тощо. ■

ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ В ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Анатолій ГРИЦЕНКО,
президент Центру Разумкова

Згідно з Конституцією України, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики належить до компетенції Верховної Ради. Напередодні парламентських виборів політики, експерти та журналісти намагаються прогнозувати склад майбутнього Парламенту і можливі зміни політичного курсу України¹. Можливі зміни пріоритетів *воєнної політики* держави, попри її важливість, поки що залишаються поза увагою журналістів і політологів.

У цій статті викладено методологічні засади аналізу воєнних аспектів програмних документів політичних партій; вони є похідною від базового алгоритму формування воєнної політики та військового будівництва, запропонованого експертами Центру Разумкова в попередніх публікаціях². Аналізуються позиції 28 політичних партій, які мають шанси бути представленими в новообраній Верховній Раді, зафіксовані в їх базових документах — програмах (таблиця *“Воєнні аспекти окремих політичних партій, що беруть участь у парламентських виборах 2002р.”*³).

Наведена в таблиці інформація дає можливість скласти певне уявлення про цілі, пріоритети, механізми здійснення та окремі заходи воєнної політики тієї чи іншої партії, яку вона пропагує у своїй програмі і має намір (принаймні, обіцяє) проводити після приходу до влади. На цій підставі прогнозуються можливі законодавчі ініціативи Парламенту з питань воєнної політики, воєнної реформи та військового будівництва.

Методологія аналізу партійних програм

Виходячи зі згаданого алгоритму формування воєнної політики та військового будівництва, серед інших програмних положень, найбільший інтерес для аналізу становлять наступні чотири групи питань.

Зовнішньополітичні установки, тобто позиція партії стосовно: наявних або потенційних загроз воєнного характеру; прийнятних (або неприйнятних) механізмів вирішення конфліктів; можливості застосування воєнної сили, відповідних умов та обмежень, у т.ч. на використання окремих видів зброї; участі України у воєнно-політичних блоках, або позаблоковості (нейтрального статусу); стратегічних союзників,

на допомогу яких Україна може розраховувати на випадок воєнної загрози (агресії); пріоритетних напрямів зовнішньої політики, або багатовекторності; регіональних та/або глобальних систем колективної безпеки і міжнародних організацій, співпраця з якими має сприяти зміцненню воєнної безпеки України; миротворчої діяльності України, участі в антитерористичних коаліціях, надання воєнної допомоги іншим державам, або заборона застосування військових підрозділів за межами країни; орієнтирів та/або обмежень щодо торгівлі зброєю, військово-технічного співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями; тимчасової, або постійної присутності іноземних військ на території України та ін.

¹ Див., наприклад: Рахманін С., Мостова Ю. Політичному дальтонізму — рішуче “ні!” — Дзеркало тижня, 26 січня 2002р., с.1,2; Рахманін С. Уявіть: ось вони розсілися по місцях... — Дзеркало тижня, 2 лютого 2002р., с.1,3; <http://www.mirror.kiev.ua>.

² Див.: Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт? — Національна безпека і оборона, 2000, №1, с.26, <http://www.uceps.com.ua>. Схема алгоритму подана також у статті М.Сунгуровського “Воєнна реформа: прогрес на фоні стагнації”, яка розміщена в цьому журналі.

³ Аналізуються позиції партій, які перемогли на виборах 1998р. та/або мають фракції в нинішньому Парламенті, а також партій і виборчих блоків, які мають реальні шанси перемогти на виборах 2002р., виходячи з результатів соціологічних опитувань Центру Разумкова (результати останнього опитування розміщені в цьому журналі). Лідери Селянської партії України (Сергій Довгань), партії “Яблуко” (Михайло Бродський) та виборчого блоку “Єдність” (Олександр Омельченко) не висловили бажання співпрацювати з Центром у рамках цього проекту й не надіслали відповідей на наш запит, тому їх позиції в журналі не представлені.

ВОЄННІ АСПЕКТИ ПРОГРАМ ОКРЕМИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ЩО БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2002р.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
1. Виборчий блок “Блок Віктора ЮЩЕНКА “НАША УКРАЇНА”. Лідер — Віктор ЮЩЕНКО				
Конгрес Українських Націоналістів Лідер — Ярослава Стецько Програма прийнята 28.06.1998р., підтверджена 26.11.2000р.	❖ Негайний вихід України з неоколоніального СНД. ❖ Невходження України в ніякі наддержавні та міждержавні утворення за участю Росії. ❖ Ефективна зовнішньополітична діяльність України по геополітичних осях Схід-Захід та Північ-Південь, у т.ч. з питань європейської безпеки. ❖ Дальший розвиток співпраці з європейськими і міжнародними чинниками співробітництва та безпеки (ОБСЄ, Рада Європи, “Партнерство заради миру” та ін.) з перспективною метою інтеграції у систему європейського і світового співробітництва та європейської, трансатлантичної (НАТО) і глобальної безпеки. ❖ Взаємовигідне співробітництво зі США у питаннях розширення системи міждержавної безпеки. ❖ Відносини з Росією повинні бути такими, як із усіма іншими державами і визначатися національними інтересами України. ❖ Вступ України у системи глобальної, трансконтинентальної або регіональної безпеки, як рівноправного учасника. ❖ Ліквідація російських військових баз в Україні, виведення Чорноморського флоту Росії за її межі, з відшкодуванням втрат, що зазнала Україна від забруднення території, моря, економічної, військової та іншої діяльності флоту; денонсація угод з Росією по Чорноморському флоту і військових базах Севастополя. ❖ Забезпечення незалежності Збройних Сил і, зокрема, їх матеріально-технічного оснащення, від сторонніх (російських неоімперських) чинників. ❖ Спрямування вектора військової зовнішньої політики в напрямі інтеграції в європейську систему безпеки і побудови стратегії безпеки й оборони Української держави в опорі на власні сили (пріоритетний напрям) та зміцнення співробітництва з партнерами по розширеному НАТО.	❖ Забезпечення належного рівня власного військового потенціалу — один із основних елементів утвердження в зовнішній політиці України незалежницьких позицій. ❖ Наявність міцної Української Армії — була і є наріжним каменем незалежності Української Держави. ❖ Створення української за духом і цільовою орієнтацією Національної Армії. ❖ Виховання високої національно-державницької свідомості військових на основі відновлення у Збройних Силах славних історичних бойових традицій Українського війська, зокрема, часів національно-визвольної боротьби ХХ століття (Армія УНР, Січові Стрільці, УГА, Українська Повстанська Армія). ❖ Переатестація керівних кадрів центрального апарату Міністерства оборони, Генерального штабу, командного складу Збройних Сил, МВС, СБУ, Національної гвардії та Прикордонних військ за критеріями державницької позиції, професіоналізму та вільного володіння українською мовою. ❖ Визнання на державному рівні боротьби ОУН-УПА як справедливої національно-визвольної боротьби українського народу, з усіма політичними і юридичними наслідками щодо законних прав ветеранів ОУН-УПА та членів їх родин. ❖ Створення дієвої системи підготовки національно свідомих військових кадрів, підготовка національно свідомої молоді до навчання у вищих військових закладах, служби в Українських Збройних Силах. ❖ Військово-патріотичне виховання на основі ідеології українського націоналізму і кращих військових традицій Українського війська всіх часів. ❖ Система початкової військової підготовки із залученням до педагогічного корпусу викладачів із числа офіцерів - українських патріотів, і спортивно-патріотичне виховання молоді.	❖ Розбудова потужних Збройних Сил, здатних власною міццю нанести нищівний непоправний удар і знешкодити будь-якого агресора. ❖ Оснащення Збройних Сил всіма видами високоточного, високотехнологічного озброєння 7-8-го покоління, яке відіграє під сучасну пору важливу роль у веденні військових операцій.	❖ Встановлення належного рівня бюджетних асигнувань на оборону. ❖ Створення в Україні, незалежно від розвитку інших галузей економіки, автономного ВПК на основі підприємств із замкнутим циклом виробництва основних видів військової техніки. ❖ Самодостатній ВПК як матеріально-технічна база забезпечення Збройних Сил і обороноздатності України. ❖ Танкобудування, космічне і ракетобудування, літакобудування, радіоелектронна промисловість, кораблебудування і приладобудування та інші галузі й виробництва, в яких Україна утримує або може здобути інноваційне лідерство чи сильну конкурентноспроможну позицію на світовому рівні або вище нього. ❖ Забезпечення всіх умов для підвищення життєвого рівня, авторитету і ефективної діяльності військовиків шляхом цільового фінансування у пріоритетному порядку. ❖ Належне і достойне українського командира і вояка соціальне забезпечення військових. ❖ Неповторно самотутня висока духовна культура українського війська.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
Ліберальна партія України Лідер — Володимир Щербань Програма прийнята 19.12.1998р.	❖ Військова доктрина повинна передбачати поступове наближення оборонних структур України до структури загальноєвропейської безпеки. ❖ Нерозташування іноземних військових формувань і баз на території України.	❖ В основу військової доктрини України має бути покладено концепцію оборонної достатності. ❖ Використання армії тільки для захисту країни від зовнішніх загроз. ❖ Силіві структури держави повинні діяти тільки в межах законодавчо обумовлених функцій і знаходитися під відповідним парламентським наглядом. ❖ Реформування Збройних Сил відповідно до демократичних і правових засад відкритого громадянського суспільства. ❖ Надійні правові гарантії, що роблять неможливим застосування армії проти власного народу.	❖ Військове будівництво на засадах найновіших досягнень техніки і технології. ❖ Поступовий перехід до змішаної системи комплектування військ, а в перспективі — до професійної армії. ❖ Скорочення Збройних Сил до розумних розмірів.	❖ Гарантоване державне забезпечення звільнених у запас військовослужбовців житлом, безкоштовне перенавчання цивільним професіям, створення робочих місць. ❖ Всі силові міністерства, їх співробітники мають бути належним чином забезпечені державою необхідною технікою, а особовий склад — соціально захищеним. ❖ Гарантована відстрочка від військової служби студентам на період навчання. ❖ Звільнення від строкової служби осіб, які отримали вищу освіту. ❖ Розширення альтернативних форм проходження військової служби.
Молодіжна партія України Лідер — Юрій Павленко Програма прийнята 24.04.1999р.	❖ Інтеграція України, як суверенної, гуманної, правової держави до світового співтовариства. ❖ Прискорення формування нової моделі європейської безпеки на основі Платформи корпоративної безпеки для Європи та Хартії європейської безпеки. ❖ Реформування ООН в напрямі створення дієвої системи глобальної безпеки.	—	—	—
Народний Рух України Лідер — Геннадій Удовенко Програма (нова редакція) прийнята 6.05.2001р.	❖ Позаблоковий статус України не гарантує необхідної безпеки; Україна фактично стала “буферною зоною” між двома військовими блоками — НАТО і Ташкентського договору, відносини між якими перебувають у стані “холодного миру”. ❖ Зовнішньополітична доктрина на принципах неподільної економічної, політичної, військової інтеграції в Європу та світове співтовариство, міжнародні та регіональні організації. ❖ Приєднання до існуючих і створюваних систем універсальної та регіональної безпеки. ❖ Інтеграція України в трансатлантичні системи колективної безпеки як вирішальний чинник гарантій її національної безпеки.	❖ Військова безпека України повинна базуватися на системі гарантій, які б включали можливість використання військової сили ззовні чи загрозу використання на шкоду національним інтересам України. ❖ Структурними елементами військової безпеки України мають стати її військово-політичний стан та обороноздатність. ❖ Внаслідок нестабільності та “вакууму сили” в Східній Європі і в умовах існуючих територіальних претензій Україна має забезпечувати свою обороноздатність шляхом ліквідації зовнішньої загрози військовими засобами. ❖ Україна не має достатніх ресурсів для створення такої військової могутності,	❖ Виховання патріотизму, готовності до самопожертви в ім'я Українського народу, з огляду на важливу роль ідейного і морального стану Української армії для забезпечення обороноздатності України. ❖ Реалізм в оцінках воєнних загроз, наявних сил та засобів, ресурсів, дієвості міжнародних механізмів. ❖ Пріоритетний розвиток сил і засобів, зорієнтованих на виявлення загроз і стримування конфліктів на ранніх стадіях. ❖ Уникнення структурної надмірності та дублювання військових структур. ❖ Поліфункціональне використання та достатність сил і засобів. ❖ Поетапне досягнення сумісності Збройних Сил України з арміями країн-партнерів.	❖ Здійснення структурного аналізу ВПК на території України, розробка програми його конверсії та реорганізація в оборонну промисловість України. ❖ Єдині стандарти соціальних гарантій для всіх силових структур. ❖ Викорінення ганебних явищ дідівщини, морального приниження. ❖ Ефективне функціонування соціально-психологічної служби Збройних Сил.

	❖ Розвиток співпраці з європейськими та світовими чинниками безпеки — ОБСЄ, НАТО, ЄС, ЗЄС. ❖ Поглиблення участі України у Раді Північноатлантичного співробітництва, Північноатлантичній Асамблеї, сприяючи поступовому трансформуванню цих інститутів у поєднанні з Гельсінським процесом, у складові нової системи загальноєвропейської безпеки. ❖ Активний розвиток військового та військово-технічного співробітництва з НАТО, інтеграція до політичних структур НАТО. ❖ Орієнтація оборонної промисловості на співпрацю з європейськими оборонними структурами у забезпеченні безпеки України. ❖ Активна участь у діяльності миротворчих сил, у т.ч. спільно з державами НАТО. ❖ Негайне подання Україною заявки про наміри вступу до НАТО. ❖ Припинення участі України в СНД та його структурах; натомість посилення двосторонніх відносин з країнами СНД. ❖ Врегулювання відносин і вирішення спірних питань із Росією. ❖ Виведення з території України російських військових формувань; денонсація відповідних двосторонніх угод.	яка б усунула зовнішні загрози тільки військовими засобами. Тому забезпечити власну національну безпеку Україна може, лише ефективно поєднуючи зовнішньополітичні та військові гарантії. ❖ Вирішальну роль мають відігравати військово-політичні рішення, зокрема: створення правової системи, державних та громадських інституцій, що забезпечують цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил та військовим будівництвом. ❖ Визначення, на науково обгрунтованій основі, потреб оборони України та засобів їх задоволення. ❖ Військова реформа на основі таких принципів: пріоритет несилових засобів вирішення міждержавних конфліктів; зміцнення демократичного цивільного контролю над військовою сферою; реалізм в оцінках воєнних загроз, наявних сил та засобів, ресурсів, дієвості міжнародних механізмів, зміцнення партнерської довіри, можливості впливу України на загальноєвропейські процеси; пріоритетний розвиток сил і засобів, зорієнтованих на виявлення загроз і стримування конфліктів на ранніх стадіях; уникнення структурної надмірності та дублювання структур; поліфункціональне використання та достатність сил і засобів; єдині стандарти соціальних гарантій для всіх силових структур; поетапне досягнення сумісності з арміями країн-партнерів; максимальне збереження ефективно діючих військових механізмів, недопущення падіння боєздатності війська в ході реформування; спрямування ресурсів, що вивільняються при скороченні недієздатних структур, на вирішення пріоритетних завдань реформування. ❖ Заборона в Україні політизованих та воєнізованих організацій, керівні центри яких перебувають за межами України, та тих, чия діяльність становить загрозу державній незалежності й територіальній цілісності України.	❖ Максимальне збереження ефективно діючих військових механізмів, недопущення падіння боєздатності війська в ході реформування. ❖ Спрямування ресурсів, що вивільняються при скороченні недієздатних військових структур, на вирішення пріоритетних завдань реформування армії.	
--	---	---	---	--

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
Партія “Вперед, Україно!” Лідер — Володимир Мусіяка Програма прийнята 6.02.1999р.	❖ Виходячи з позаблокового статусу України, підтримувати і розвивати дружні стосунки з усіма країнами. ❖ Інтеграція України в європейський простір, забезпечення мирних і дружніх стосунків з усіма сусідніми державами. ❖ Співпраця з іншими державами у справі створення системи колективної безпеки, зокрема, участь у програмах ОБСЄ. ❖ Відмова від участі в політичних, військових, економічних структурах, що загрожують втратою незалежності, включенням України в сферу впливу інших держав.	—	—	❖ Можливість проходження альтернативних форм військової служби.
Партія “Реформи і порядок” Лідер — Віктор Пинзеник Програма прийнята 11.10.1997р.	❖ Зовнішньополітична доктрина як органічна складова гарантування національних інтересів держави. ❖ Геополітична мета України — здобуття державою повноцінного місця та власного національного обличчя у світовій спільноті й досягнення вагомій ролі в політичній архітектурі Нової Європи. ❖ Активна діяльність в міжнародних інституціях та структурах європейської спільноти: ООН, Рада Європи, НАТО тощо. ❖ Отримання статусу асоційованого члена ЄС. ❖ Дієва взаємодія з країнами колишнього СРСР у сфері соціально-економічного та науково-культурного співробітництва. ❖ Співпраця з організаціями країн Східної та Центральної Європи.	❖ Гарантування військової безпеки шляхом приведення у відповідність військової доктрини та структури Збройних Сил соціально-економічному стану держави та громадській думці.	—	❖ Пріоритетне спрямування коштів на забезпечення потреб освіти, науки, культури, охорони здоров'я, оборони.
Партія “Солідарність” Лідер — Петро Порошенко Програма прийнята 28.02.2001р.	❖ Пріоритетний розвиток взаємин з сусідніми країнами, налагодження взаємовигідного економічного співробітництва прикордонних регіонів України та сусідніх держав.	—	—	❖ Суспільна допомога військовим, що перебувають у складному матеріальному становищі. ❖ Підвищення рівня забезпечення та соціального захисту людей у погонах, з одночасним посиленням покарання за вчинення ними протиправних дій щодо громадян.
Партія Християнсько-народний Союз Лідер — Володимир Стретович Програма прийнята 14.11.2000р.	❖ Утвердження України на міжнародній арені як миролюбної держави. ❖ Участь України в розбудові “загально-європейського дому” та розвиток співпраці з європейською спільнотою. ❖ Неприпустимість застосування сили у практиці міжнародних відносин.	❖ Ми будуватимемо не просто державу, а національну державу, що здатна утримувати свої Збройні Сили на високому технічному, професійному та моральному рівні. ❖ Демократичний цивільний контроль за воєнною сферою, а також іншими	—	—

	❖ Розширення співпраці України з НАТО як ефективного способу європейської та світової безпеки, безпеки України та її активної участі у світовій політиці. ❖ Відмова від участі України в політичних, економічних і військових структурах СНД.	структурами в системі забезпечення національної безпеки. ❖ Забезпечення демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави як один з основних напрямів державної політики національної безпеки України.		
Республіканська християнська партія Лідер — Микола Поровський Програма прийнята 3.06.2000р.	❖ Вхідження України до Ради Безпеки ООН як постійного члена. ❖ Підтримка програми “Партнерство заради миру”. ❖ Інтеграція в європейські структури. ❖ Вступ України до ЄС і НАТО. ❖ Поглиблення співпраці з країнами Балто-Чорноморського регіону. ❖ Виведення іноземних військ з території України. ❖ Орієнтація оборонної промисловості на співпрацю з європейськими та світовими структурами, на розширення зв'язків із НАТО в інтересах України.	❖ Поєднання зовнішньополітичних і військових гарантій безпеки України. ❖ Цивільний контроль над діяльністю Збройних Сил та військовим будівництвом. ❖ Здійснення військової реформи. ❖ Утримання Збройних Сил на високому технічному, професійному та моральному рівні.	❖ Перехід на професійну основу формування Збройних Сил.	❖ Виокремлення оборонної промисловості в окрему галузь економіки. ❖ Задоволення потреб віруючих військовослужбовців Збройних Сил через створення Служби військового душпастирювання.
Український Народний Рух Лідер — Юрій Костенко Проект програми прийнятий за основу 9.06.2001р.	❖ Україна відкидає війну та силовий тиск як спосіб досягнення успіху в політиці. ❖ Зовнішня політика України ґрунтується на рівній пріоритетності політичної, економічної, військової, гуманітарної складових. ❖ Інтеграція в європейські і світові структури та систему європейської безпеки — вирішальна умова реалізації гарантій національної безпеки України. ❖ Принцип неподільності економічної, політичної і військової інтеграції в Європу — вихідний в політиці України. ❖ Інтеграція в політичні структури НАТО і ЗЄС. ❖ Активний розвиток військового і військово-технічного співробітництва з НАТО і ЗЄС. ❖ Кінцева мета — вступ України до НАТО як основа нової європейської системи колективної безпеки. ❖ Участь України в регіональних і глобальних системах безпеки, зокрема — в ОБСЄ, НАТО. ❖ Участь України у Раді співробітництва при НАТО, у діяльності НБСЄ, у Раді Європи, Європарламенті.	❖ Визначення системи національних інтересів і загроз національній безпеці України. ❖ Розробка та затвердження Верховною Радою цілісної концепції національної безпеки України, що розраховує оптимальний баланс військових і економічних чинників існування України як незалежної держави. ❖ Конституційне закріплення засад цілісної системи національної безпеки, прийняття законодавчих актів, які регулюватимуть суспільні відносини у сфері національної безпеки, державної таємниці, конверсії військового виробництва, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності України. ❖ Військова безпека повинна базуватися на системі гарантій, які б виключали можливість використання військової сили ззовні чи загрози її використання на шкоду національним інтересам України. ❖ Структурними елементами військової безпеки України мають стати її військово-політичний стан та обороноздатність. ❖ Внаслідок нестабільності та “вакууму сили” в Східній Європі і в умовах існуючих територіальних претензій Україна має	❖ Створення структур цивільного опору для підвищення стійкості оборони через її децентралізацію та автономність.	❖ Здійснення структурного аналізу ВПК на території України, розробка програми його конверсії та реорганізації в оборонну промисловість України. ❖ Орієнтація оборонної промисловості на співпрацю з європейськими оборонними структурами.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
	❖ Активна участь у миротворчій діяльності ООН та ЮНЕСКО. ❖ Бажана участь України в розбудові систем ПРО, політична підтримка американської системи ПРО. ❖ США — головний стратегічний союзник України. ❖ Перебування України в СНД — постійна небезпека для Української держави. ❖ Вихід України з СНД. ❖ Росія — постійне джерело нестабільності й зовнішньої загрози для України. ❖ Виведення з території України військових формувань Росії. ❖ Реалізація спільного пілотного проекту Україна-НАТО із запобігання й реагування на надзвичайні ситуації, а також програми зі знешкодження застарілих боєприпасів, що залишилися з часів Другої світової війни, у районах міст Севастополя та Керчі.	забезпечувати свою обороноздатність шляхом ліквідації зовнішньої загрози військовими засобами. ❖ Україна не має достатніх ресурсів для створення такої військової могутності, яка б усунула зовнішні загрози тільки військовими засобами. Тому забезпечити власну національну безпеку Україна може, лише ефективно поєднуючи зовнішньополітичні та військові гарантії. ❖ Вирішальну роль мають відігравати військово-політичні рішення, зокрема: створення правової системи, державних та громадських інституцій, що забезпечують цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил та військовим будівництвом. ❖ Оцінка реальної військово-політичної і геополітичної ситуації з метою спрямування політики України на максимальне забезпечення національної безпеки. ❖ Заборона в Україні громадських організацій воєнізованого типу, керівні центри яких перебувають за межами України, та тих, що становлять загрозу територіальній цілісності й державній незалежності України.		
2. Вибірчий блок Демократична партія України — партія “Демократичний союз”. Лідер — Володимир ГОРБУЛІН				
Демократична партія України Лідер — Ганна Антоньєва Програма прийнята 15.12.2000р.	❖ Утвердження України у світовому співтоваристві як суверенної, незалежної держави з мирною політикою. ❖ Створення загальноєвропейської та міжнародної систем безпеки. ❖ Участь у Раді співробітництва при НАТО, у діяльності Ради з безпеки та співробітництва у Європі, у Раді Європи та в Європарламенті. ❖ Активна участь у миротворчій діяльності ООН. ❖ Проти постійного перебування на території України військ інших держав, у т.ч. збройних сил Росії на військовій базі в Севастополі. ❖ Нерозповсюдження, обмеження, невикористання і знищення в майбутньому ядерної зброї у всьому світі.	❖ Історично традиційна для України оборонна доктрина. ❖ Воєнна доктрина України як без'ядерної держави. ❖ Розумна достатність не як застигла постійна величина, а як така, що в кожному конкретному періоді історії України визначається воєнно-політичними обставинами в регіоні та економічними можливостями держави.	❖ Воєнна політика ґрунтується на тому, що прийнятий у Європі відсоток військових щодо всього населення країни (0,8-0,9%) для України з погляду економічних можливостей занадто великий і цю невідповідність слід компенсувати розробкою сучасних систем озброєння та управління військами, належним ідеологічним та соціально-психологічним забезпеченням життєдіяльності, бойової і мобілізаційної готовності армії.	❖ Бюджетне фінансування державної мережі підготовки спеціалістів для армії. ❖ Безкоштовне медичне обслуговування військовослужбовців у рамках надання невідкладної медичної допомоги.
Партія “Демократичний Союз” Лідер — Володимир Горбулін Програма прийнята 23.05.1999р.	❖ Багатовекторна зовнішня політика на засадах нейтралітету, позаблоковості, збереження національної незалежності і суверенітету, недоторканності державних кордонів України.	❖ Чітке окреслення у доктрині національної безпеки потенційних загроз нашій незалежності, формування на цій основі заходів із зміцнення обороноздатності країни.	❖ Переведення комплектування Збройних Сил на контрактні засади. ❖ Насичення Збройних Сил оборонними засобами відповідно до покладених на них функцій.	❖ Розвиток ВПК у напрямі забезпечення максимальної автономності, повного технологічного циклу, незалежності від іноземних постачальників. ❖ Піднесення престижу військової служби.

	❖ Гідна участь України у міжнародних зусиллях з розв'язання локальних конфліктів, боротьби з міжнародним тероризмом та злочинністю. ❖ Військова співпраця і військово-промислова кооперація припустима лише з країнами, які не висувають територіальних претензій Україні та іншим державам, поважають принцип суверенності держав і своєю політикою не становлять загрози міжнародній стабільності.	❖ Військова доктрина держави має ґрунтуватись на пріоритеті зміцнення оборонної потужності Збройних Сил та їх оснащення відповідно до потреб "розумної достатності". ❖ ВПК має залишитися державною власністю. ❖ Збройні Сили — поза політикою. ❖ Скасування участі в органах влади військових, які перебувають на службі. ❖ Формування офіцерського корпусу за критеріями поєднання національної свідомості і належного фахового рівня військових.	❖ Переозброєння армії відповідно до європейських критеріїв. ❖ Запровадження інституту резервістів. ❖ Розширення і зміцнення мережі військової підготовки цивільного населення.	❖ Виплата зарплати військово-службовцям і військових пенсій незалежно від ситуації в соціальних сферах.
3. Вибірчий блок "ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ!". Лідер — Володимир ЛИТВИН				
Аграрна партія України Лідер — Михайло Гладій Програма прийнята 5.02.2000р.	❖ Активний багатовекторний характер зовнішньої політики України. ❖ Пріоритет зовнішньої політики України — інтеграція в європейське та світове співтовариство, міжнародні та регіональні організації. ❖ Збалансовані відносини як з країнами Заходу, так і з країнами СНД. ❖ Геополітична перспектива України — бути єднальною ланкою між Заходом і Сходом, а не буфером між двома військово-політичними блоками. ❖ Вступ у політико-юридичні структури на зразок оновленого Союзу чи Союзу слов'янських народів не відповідає нинішньому стану історичного розвитку нашої держави.	❖ Оборонний характер військової доктрини України. ❖ Невідкладне здійснення військової реформи.	❖ Забезпечення захисту інтересів держави на принципах без'ядерності, високої технологічності оборонної системи, необхідної достатності армії і флоту. ❖ Поетапний перехід Збройних Сил на професійну основу.	❖ Високий рівень соціальної захищеності військовослужбовців.
Народно-демократична партія Лідер — Валерій Пустовойтенко Програма (нова редакція) прийнята 22.04.2000р., доповнена 2-3.12.2000р.	❖ Міжнародна безпека України пов'язана з її тісною співпрацею з міжнародними та європейськими організаціями, участю в колективних зусиллях світового співтовариства щодо запобігання збройних конфліктів. ❖ Україна має бути активною учасницею процесу колективної безпеки в Європі. ❖ Постійний статус нейтральної держави вже не відповідає геополітичному положенню України між розширеним блоком НАТО та Росією. ❖ Орієнтація України на співробітництво з НАТО. ❖ Перетворення НАТО на систему загальноєвропейської колективної безпеки. ❖ Враховуючи безпрецедентність одностороннього ядерного роззброєння, здійсненого Україною, необхідно домагатися дієвих гарантій з боку світового співтовариства, зокрема, ООН, ОБСЄ, ядерних держав щодо безпеки та збереження територіальної цілісності України.	❖ Невідкладне здійснення загальної військової реформи.	❖ Невідкладне формування порівняно нечисленних, високоефективних професійних Збройних Сил.	❖ Високий рівень соціальної захищеності військовослужбовців. ❖ Розвиток альтернативної служби. ❖ Надання права на перше робоче місце військовослужбовцям, звільненим у запас. ❖ Виділення достатніх коштів на утримання військових шпиталів для ветеранів війни.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
Партія промисловців і підприємців України Лідер — Анатолій Кінах Програма прийнята 9.02.2000р.	❖ Проведення миролюбної зовнішньої політики, що ґрунтується на принципах позаблоковості та багатовекторності. ❖ Неприєднання до воєнних блоків. ❖ Політика на основі Концепції національної безпеки, в якій пріоритет віддається не стільки воєнним факторам, скільки засобам поступового перетворення системи національної безпеки України в дієву складову всезагальної безпеки, зусиль світової спільноти, спрямованих на збереження миру, демілітаризацію, демократизацію й гуманізацію міжнародних відносин.	❖ ВПК повинен залишатися під контролем держави. ❖ Вдосконалення системи військової підготовки у середній школі, надання права кожному студенту на проходження військової підготовки.	❖ Розвиток Збройних Сил на основі доктрини розумної достатності. ❖ Зміцнення оборонної потужності Збройних Сил на рівні європейських стандартів. ❖ Майбутнє національної оборони — за професійною армією, служба в якій стала б престижною справою. ❖ Поступовий перехід протягом п'яти років до контрактної служби.	❖ Запровадити ефективну систему соціального захисту ветеранів війни.
Партія регіонів Лідер — Володимир Семиноженко Програма прийнята 3.03.2001р.	❖ Процеси геостратегічної та військово-політичної ідентифікації України в сучасному світі з його стрімкою динамікою та появою нових військових, інформаційних, екологічних, економічних, культурно-ідентифікаційних глобальних загроз потребують урахування підвищених ризиків загальнонаціонального розвитку, вироблення адекватних відповідей і коректив державної політики. ❖ Подальший розвиток і оптимізація співпраці України з НАТО задля повноцінного включення у систему європейської безпеки.	❖ Встановлення дієвого політичного та громадянського контролю над діяльністю силових структур. ❖ Реформування військової сфери має сприяти утвердженню нової європейської оборонної ідентичності країни, забезпеченню військово-політичних умов і гарантій національної безпеки.	❖ Реформування військової сфери має сприяти створенню сучасних мобільних та технічно оснащених Збройних Сил. ❖ Військово-промислова політика, орієнтована на модернізацію систем озброєнь і військової техніки. ❖ Розвиток військової науки, пріоритетне фінансування військових НДДКР, насамперед, у галузі високоточних озброєнь. ❖ Проведення військового обліку і визначення оптимального поєднання кількісних і якісних параметрів Збройних Сил. ❖ Поступовий перехід до професійної армії та контрактних форм проходження військової служби.	❖ Структурна перебудова і технологічна модернізація ВПК. ❖ Створення дієвої системи соціального захисту військовослужбовців. ❖ Вироблення і реалізація адресних програм підтримки звільнених у запас військовослужбовців та соціальної допомоги військовим пенсіонерам.
Партія “Трудова Україна” Лідер — Сергій Тігіпко Програма прийнята 19.05.2000р.	❖ Акт одностороннього ядерного роззброєння України — безпрецедентний. Тому вважаємо за можливе вимагати особливих гарантій від ООН, ОБСЄ і ядерних держав безпеки, збереження своєї державності та територіальної цілісності. ❖ Україна повинна бути активним учасником процесу колективної безпеки в Європі.	—	—	—
4. Вибірчий блок політичних партій “Блок Наталії ВІТРЕНКО”. Лідер — Наталія ВІТРЕНКО				
Партія освітян України Лідер — Вадим Комісаров Програма прийнята 17.11.2001р.	—	—	—	—
Прогресивна соціалістична партія України Лідер — Наталія Вітренко Програма прийнята 11.10.1997р.	❖ Визначення стратегічним союзником України — Росії і Білорусії. ❖ Пріоритетний розвиток відносин з країнами СНД. ❖ Створення системи колективної безпеки, перш за все, з Росією і Білорусією, іншими країнами СНД.	❖ Суспільний контроль за станом Збройних Сил і дотриманням уставних норм. ❖ Негайна націоналізація об'єктів, що забезпечують національну безпеку, зокрема — підприємств ВПК.	❖ Зміцнення обороноздатності країни за рахунок оснащення армії високо-ефективною, у т.ч. високоточною зброєю. ❖ Побудова Збройних Сил на принципах об'єднання професійної роботи кадрового складу і солдатів строкової	

	❖ Денонсація Хартії про особливе партнерство з НАТО. ❖ Недопущення навчання НАТО на території України. ❖ Узгодження політичних, економічних, культурних, військових інтересів на паритетній основі для відтворення СРСР.		служби, призваних на основі загального військового обов'язку.	
5. Виборчий блок Юлії ТИМОШЕНКО. Лідер — Юлія ТИМОШЕНКО				
Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина” Лідер — Юлія Тимошенко Програма прийнята 27.04.2001р.	❖ Європейська інтеграція України, підготовка і майбутній вступ до ЄС — найважливіше завдання держави на наступний десятирічний період. ❖ Проти штучного втягування України до складу нових союзних держав. ❖ За повне ядерне роззброєння. ❖ Збереження Україною позаблокового статусу на етапі 2001-2005рр. ❖ Співробітництво з НАТО як гарантія безпеки України. ❖ Створення ефективної системи колективної безпеки в Європі. ❖ Готовність України до участі у формуванні міжнародних військових структур для проведення миротворчих операцій під егідою і з мандатом ООН.	❖ Головна мета політики у сфері національної безпеки і оборони — захист суверенної державності і успішний розвиток країни. ❖ Зміцнення оборонного потенціалу України. ❖ Проведення ефективної воєнної реформи.	❖ Постійне зміцнення Збройних Сил, підвищення їх боєздатності шляхом послідовних воєнно-політичних та економічних перетворень у воєнному будівництві. ❖ Чисельність, склад, структура Збройних Сил повинні бути приведені у відповідність до економічних можливостей і сучасного воєнно-політичного становища країни. ❖ Першочергова мета — перехід до малочисельної професійної армії.	❖ Підвищення ефективності конверсії ВПК. ❖ Запровадження ефективного механізму утримання військових. ❖ Поліпшення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, які не мають можливості працювати. ❖ Забезпечення нормальних соціально-побутових умов людям ратної праці, їх достойне грошове утримання, пенсійне забезпечення.
Українська народна партія “Собор” Лідер — Анатолій Матвієнко Програма прийнята 25.12.1999р., доповнена 18.02.2001р.	❖ Чітка орієнтація України на Європу. ❖ Перегляд позаблокового статусу України. ❖ Повноцінне членство в ЄС та НАТО. ❖ Виведення іноземних військ з території України.	❖ Реформування оборонної політики держави. ❖ Розробка й ухвалення нової Оборонної доктрини, яка передбачала б створення належної системи національної безпеки. ❖ Трансформація Збройних Сил.	❖ Використання у військовій справі найновітніших досягнень науки і техніки як запорука надійного захисту держави від можливих зовнішніх загроз.	❖ Належне фінансове та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил. ❖ Відповідність умов служби у військах стандартам НАТО.
Українська республіканська партія Лідер — Левко Лук'яненко Програма прийнята 30.04.1990р. і виправлена 2.06.1991р., 1.05.1992р., 1.05.1993р., 10.09.1994р.	❖ Дотримання принципів мирного співіснування, неприєднання до агресивних воєнних блоків, виходу з конфліктних ситуацій шляхом переговорів. ❖ Включення України в систему загальної європейської безпеки. ❖ Приєднання України до програми “Партнерство заради миру” як перехідний етап до повноправного членства в НАТО.	❖ Створення дієвої системи національної безпеки, яка захищатиме права і свободи людини та фундаментальні цінності суверенної національної держави. ❖ Національні Збройні Сили — невід'ємний атрибут держави, гарант незалежності України. ❖ Законодавче закріплення гарантій незастосування Збройних Сил проти власного народу і невтручання війська у боротьбу різних політичних сил.	❖ Побудова Збройних Сил на принципі розумної самодостатності. ❖ Побудова Збройних Сил на професійній (контрактній) основі.	—
Українська соціал-демократична партія Лідер — Василь Онопенко Програма прийнята 3.10.1998р., доповнена 4.03.2000р.	❖ Міжнародна і європейська інтеграція України. ❖ Визначення курсу України на європейську інтеграцію як пріоритету державної зовнішньополітичної доктрини.	❖ Існування сучасних і потужних Збройних Сил як необхідна передумова державного суверенітету України, її незалежності, здатності проводити самостійну внутрішню та зовнішню політику. ❖ Припинення безглузлого знищення військових потужностей країни.	❖ Побудова дієздатної армії. ❖ Формування Збройних Сил за професійним принципом.	❖ Збільшення частки бюджетного фінансування Збройних Сил. ❖ Використання механізму державного замовлення для стимулювання розвитку науково-технологічного потенціалу ВПК. ❖ Впровадження програми пільгового забезпечення житлом військово-службовців, що звільняються у запас.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
6. “ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ” всеукраїнське політичне об’єднання. Лідер — Валентина ДОВЖЕНКО				
“Жінки за майбутнє” всеукраїнське політичне об’єднання Лідер — Валентина Довженко Програма прийнята 4.03.2001р.	❖ Встановлення з державами-членами ЄС та НАТО відносин політичного і військового партнерства. ❖ Діяльність в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі як пріоритетний регіональний напрям зовнішньої політики України. ❖ Стратегічна мета України — повномасштабна інтеграція до європейських і євро-атлантичних структур і повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки. ❖ Взаємовигідне військове співробітництво з іншими країнами. ❖ Відмова від розміщення і застосування Збройних Сил України поза її територією.	❖ Розробка концепції надійності і достатності оборони. ❖ Розробка і затвердження нової військової доктрини. ❖ Забезпечення ефективного цивільного контролю за військовою сферою, включаючи виробництво, експорт і імпорт озброєнь. ❖ Міністерство оборони має очолювати цивільна особа. ❖ Функції і завдання кожної силової структури повинні бути визначені чітко, будь-яке двояке тлумачення не припускається. Функції і завдання повинні бути максимально конкретними — щоб на їх основі військові могли робити розрахунки необхідних сил і коштів, розробляти плани підготовки і застосування військ, а цивільні — мали можливість предметно перевіряти бюджетні пропозиції військових, контролювати підготовку військ і їх готовності виконувати зазначені функції і завдання. ❖ Ефективний цивільний контроль може забезпечити лише відкритість процесів обговорення і прийняття державних рішень із питань розвитку військової сфери. ❖ Секретною повинна бути лише інформація, поширення якої може завдати шкоду національним інтересам держави. ❖ Органи державної влади і самі військові не повинні вдаватися до засекречування інформації для приховання власних помилок, хиб і зловживань. ❖ Неприпустимість у мирний час примусового призову до ЗС, як такого, що суперечить свободі вибору місця проживання, роду занять і способу життя. ❖ Встановлення кримінальної відповідальності за видання і виконання протиправних і злочинних наказів. ❖ Кваліфікація в законі використання армії проти цивільного населення для придушення мирних мітингів і демонстрацій як державний злочин.	❖ Скорочення Збройних Сил повинно компенсуватися підвищенням їх боєздатності. ❖ Перехід до високооплачуваної, обмеженої за чисельністю, але технічно оснащеної і боєздатної фахової армії, утвореної на добровільній основі. ❖ Здійснення програми військової реформи, що передбачала б скорочення армії зі зменшенням її бюджету при одночасному підвищенні її мобільності і боєздатності. ❖ Головний акцент у військовій реформі варто зробити на підвищенні рівня бойового підготування військ, оснащенні армії сучасною зброєю і комплектуванні її на фаховій основі. ❖ Скорочення Збройних Сил; оптимізація системи інших військових формувань. Реальна бойова підготовка цілком укомплектованих з’єднань і частин, що залишилися.	❖ Реорганізація оборонної промисловості з підтримкою необхідного рівня фінансування основних НДДКР і пріоритетними асигнуваннями на закупівлі в інтересах ППО і ВПС; зберігання мінімально необхідної для інших видів ЗС науково-виробничої бази, у т.ч. за рахунок розширення міжнародного військово-технічного співробітництва. ❖ У ВПК — формування “центрів” прориву, у яких українські виробники могли б завоювати серйозні позиції на світовому ринку, створюючи високотехнічну продукцію. ❖ Збереження і розвиток за підтримки держави передових галузей ВПК, що визначають військово-технічні потреби країни в майбутньому. ❖ Сім’ї військових повинні залишатися об’єктом особливої уваги держави. ❖ Головний акцент у військовій реформі — на поліпшенні умов життя і служби військових. ❖ Збільшення грошового утримання військових; покращання забезпечення їх житлом. ❖ Створення ефективної системи страхування. ❖ Підвищення соціального престижу служби у Збройних Силах.

7. КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ. Лідер — Петро СИМОНЕНКО				
Комуністична партія України Лідер — Петро Симоненко Програма прийнята 12.03.1995р.	❖ Відродження на новій основі Союзу рівноправних братніх народів як добровільне об'єднання суверенних соціалістичних держав, входження до якого відповідає найвищим інтересам народу України. Новий Союз ми уявляємо як спільноту братніх народів, що вирішили об'єднати свої зусилля в галузі економіки, зовнішньої політики, оборони та інших сферах. ❖ Зміцнення безпеки і обороноздатності країни на основі розумної достатності і входження до системи колективної безпеки країн СНД. ❖ Проти реалізації планів включення України до військових структур НАТО, перетворення її на буфер, санітарний кордон між західними країнами та Росією.	❖ Покликання Збройних Сил — захист інтересів трудящих. ❖ Встановлення реального контролю мас за діяльністю всіх органів влади, включаючи силові структури. ❖ Принципово неприпустимим є використання Збройних Сил при розв'язанні внутрішніх конфліктів. ❖ КПУ засуджує спроби під прикриттям “департизації” військових частин, прикордонних військ, правоохоронних органів нав'язати їх особовому складу націоналістичну ідеологію, настроїти проти народів і армії Росії, інших дружніх держав, що є нашими природними союзниками. ❖ Невтручання церкви у виховання воїнів.	—	❖ При виробленні стратегії і тактики відповідно до потреб країни, всіх трудящих враховувати специфічні особливості та інтереси таких соціальних груп, як ветерани війни, військово-службовці. ❖ Створення гарантованих державою гідних умов для військовослужбовців та їх сімей. ❖ Забезпечення тим, хто вийшов у відставку і в запас, роботою у народному господарстві. ❖ Надання всім офіцерам і молодшим командирам надстрокової служби впорядкованого житла, в т.ч. за рахунок вилучення незаконно збудованих дач та вілл.
8. ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ. Лідер — Віталій КОНОНОВ				
Партія Зелених України Лідер — Віталій Кононов Програма (нова редакція) прийнята 27.11.1999р.	❖ Сприяння формуванню багатополусного світового устрою і розвиток регіонального співробітництва. ❖ Запровадження та підтримка постійного діалогу між країнами Сходу і Заходу з метою запобігання можливим глобальним конфліктам. ❖ Повна заборона усіх видів зброї масового знищення. ❖ Проти застосування сили у міжнародних взаєминах, проти силових методів розв'язання регіональних конфліктів. ❖ Створення європейської системи колективної безпеки, базованої на несилових чинниках. ❖ Збереження нейтрального статусу України. ❖ Проти приєднання України до будь-яких військових блоків. ❖ Надання Україні місця постійного неядерного члена Ради Безпеки ООН. ❖ Неможливість постійного розміщення іноземних військ на території України; неможливість пролонгації терміну перебування Чорноморського флоту РФ в Україні. ❖ Проголошення Чорноморського регіону зоною, вільною від ядерної зброї; поетапне перетворення регіону на демілітаризовану зону.	❖ Проти торгівлі зброєю.	❖ Поетапна професіоналізація Збройних Сил у чітко визначений термін.	❖ Розширення переліку підстав проходження альтернативної військової строкової служби в період поетапного переходу до професійних Збройних Сил.

Назва партії - лідер партії - дата прийняття програми	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
9. СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана). Лідер — Віктор МЕДВЕДЧУК				
Соціал-демократична партія України (об'єднана) Лідер — Віктор Медведчук Програма прийнята 17.06.2000р.	❖ Миролюбна зовнішня політика. ❖ Збереження без'ядерного позаблокового статусу України. ❖ Співробітництво з ООН, ОБСЄ, які відіграють важливу роль у попередженні конфліктів. ❖ Інтеграція в Європейське співтовариство, участь у створенні системи загальноєвропейської безпеки. ❖ Формування системи загальноєвропейської колективної безпеки шляхом перетворення Західноєвропейського союзу на Загальноєвропейський союз із включенням до нього усіх європейських держав. ❖ Співпраця з НАТО як поважного організації безпеки і оборони на європейському континенті. ❖ Використання Україною можливості, що надає їй Хартія про особливе партнерство з НАТО. ❖ Зміцнення стратегічного партнерства з Росією, яка є важливою складовою системи європейської безпеки і стабільності. ❖ Зміцнення стратегічного партнерства зі США. ❖ Розширення співробітництва з країнами СНД, східноєвропейськими країнами, державами чорноморсько-балтійського регіону, балканськими країнами. ❖ Створення без'ядерної зони у Центральній і Східній Європі як перший крок на шляху перетворення Європи на без'ядерний континент. ❖ Надійні гарантії забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності України. ❖ Пріоритет політико-дипломатичних та інших невоєнних методів забезпечення оборони і безпеки України. ❖ Можливість рішучого застосування військової сили для захисту життєво важливих національних інтересів України у випадках, коли потенціал невоєнних засобів уже вичерпано.	❖ Зміцнення обороноздатності держави. ❖ Стабільне і ефективне функціонування Збройних Сил, Внутрішніх військ, міліції, інших силових структур як найважливіша складова загальної стабільності у державі, вирішальний фактор зміцнення її суверенітету і національної безпеки. ❖ Винятково оборонний характер нової Воєнної доктрини. ❖ Принцип розумної достатності військових можливостей держави. ❖ Скорочення строку військової служби. ❖ Поступова відмова від принципу загальної військової повинності, перехід до професійної армії. ❖ Налагодження дієвого суспільного контролю за діяльністю армійських формувань з боку громадських організацій, зокрема, ветеранських спілок і об'єднань батьків військовослужбовців. ❖ Приватизація оборонних підприємств.	❖ Реалізація Державної програми будівництва і розвитку Збройних Сил на період до 2005р. ❖ Проведення військової реформи на основі нової Воєнної доктрини. ❖ Скорочення чисельності армії і оптимізація її структури відповідно до пріоритетів розвитку військових формувань, економічних можливостей країни і її міжнародного статусу без'ядерної, позаблокової держави. ❖ Піднесення боєздатності армії на новий організаційно-технічний рівень. ❖ Постійне технічне оновлення армії, створення нової військової техніки і систем озброєння. ❖ Пріоритетний розвиток військової розвідки, сил швидкого реагування Збройних Сил, Прикордонних військ, мобільних підрозділів цивільної оборони і антитерористичних підрозділів СБУ. ❖ Поступовий перехід до невеликої, але добре оснащеної і підготовленої професійної армії, сформованої за принципом вільного контрактного найму. ❖ Створення і реалізація сучасних програм військового навчання призовників, підготовка і перепідготовка резервістів. ❖ Поступовий перехід армії на світові військово-організаційні і технологічні стандарти. ❖ Приведення у відповідність до сучасних вимог системи військової освіти і професійної підготовки військовослужбовців.	❖ Структурна перебудова та рішуча державна підтримка виробництв ВПК. ❖ Державне замовлення на продукцію оборонних підприємств, яке розміщується на конкурсній основі. ❖ Достатнє бюджетне фінансування Збройних Сил. ❖ Створення нормальних соціально-побутових умов військовослужбовцям і їх сім'ям як передумова ефективності військової реформи. ❖ Істотне підвищення доходів і рівня життя військовослужбовців, посилення їх соціальної захищеності. ❖ Вирішення житлової проблеми військовослужбовців. ❖ Введення спеціального медичного страхування для працюючих у сферах підвищеного ризику (Збройні Сили, МВС, СБУ та ін.). ❖ Державна підтримка ветеранів війни. ❖ Стимулювання розвитку науки шляхом формування соціального замовлення на дослідження оборонних проблем. ❖ Подолання випадків скоєння злочинів військовослужбовцями, що має місце в армійському середовищі, проявів "нестатутних відносин", фактів корупції і організованої злочинності.

	❖ Участь у миротворчих місіях під егідою ООН. ❖ Політика протекціонізму щодо оборонних підприємств на зовнішньому ринку, створення сприятливих зовнішньополітичних умов для експорту продукції підприємств ВПК в інші країни. ❖ Відновлення взаємовигідних кооперативних зв'язків українських оборонних заводів з їх колишніми партнерами в країнах СНД. ❖ Розвиток міжнародної кооперації підприємств ВПК з оборонними і військово-промисловими структурами зарубіжних країн, насамперед, з європейськими країнами. ❖ Досягнення сумісності військової техніки і засобів зв'язку з європейськими країнами як важлива умова зміцнення партнерських відносин України з європейськими військово-політичними структурами.			
10. СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ. Лідер — Олександр МОРОЗ				
Соціалістична партія України Лідер — Олександр Мороз Програма (нова редакція) прийнята 20.05.2001р.	❖ Позаблоковий статус України. ❖ Негативне ставлення до розширення військової організації НАТО. ❖ Участь України у створенні багатосторонніх сил миру під патронатом ООН і ОБСЄ. ❖ Взаємовигідне широкомасштабне співробітництво України з усіма країнами. ❖ Пріоритетні братерські відносини з Росією, Білоруссю та іншими сусідами, консолідація і захист слов'янства.	❖ Оборонна політика — складова політики національної безпеки України — розрахована на підтримку надійної обороноздатності держави. ❖ Втілення у життя доктрини, яка включає взаємопов'язаний комплекс оборонних, політичних, економічних і військово-технічних заходів. ❖ Зміцнення безпеки і оборони. ❖ Патріотичне виховання громадян. ❖ Недопущення створення антиконституційних озброєних формувань.	❖ Реформування Збройних Сил відповідно до принципу оборонної достатності. ❖ Перехід до формування Збройних Сил на основі поєднання професійної військової служби з військовим обов'язком. ❖ Виробництво і вдосконалення озброєнь у кількісному і якісному відношенні, необхідних для підтримання боєготовності для відсічі будь-якої агресії проти України.	❖ Дбайливе збереження всього ВПК. ❖ Гідна оплата і високе суспільне визнання праці військовослужбовців. ❖ Соціальна і правова захищеність військовослужбовців і членів їх сімей, звільнених з дійсної військової служби чи відставку. ❖ Зміцнення авторитету армії, традиційної поваги до захисників Батьківщини. ❖ Можливість альтернативної служби.

Внутрішньополітичні установки стосовно: розробки нових доктринальних документів у воєнній сфері та їх засад; функцій військових формувань; можливості виконання Збройними Силами внутрішніх функцій; участі військових у політичних процесах; механізмів впровадження демократичного цивільного контролю над воєнною сферою; принципів і засад проведення воєнної реформи та військового будівництва; кадрової політики у Збройних Силах; військової підготовки цивільного населення, резервних формувань та ін.

Військові пріоритети, тобто позиція партії стосовно: оцінки досягнутого рівня боеготовності військ та обороноздатності держави загалом; чисельності

Збройних Сил; форм і засобів ведення збройної боротьби; основних видів озброєнь; системи комплектування військ; професіоналізації армії; пріоритетних напрямів військового будівництва; технічного забезпечення; виховної роботи у військах та ін.

Економічні та соціальні аспекти воєнної політики, насамперед: орієнтири бюджетного фінансування оборонної сфери; напрямки та пріоритети розвитку ВПК; стандарти соціальних гарантій військових; можливість альтернативної служби; шляхи вирішення проблем соціального забезпечення військово-службовців, членів їх сімей, пенсіонерів і ветеранів (житло, медичне обслуговування, страхування життя, соціальна адаптація звільнених у запас тощо).

ПОЗИЦІЇ ПАРТІЙ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ

	Ліві і лівий центр	Центр	Праві і правий центр	Всього партій
Джерела загроз	—	—	Росія (УНР); СНД (КУН, УНР); нестабільність і "вакуум безпеки" у Східній Європі (НРУ, УНР); територіальні претензії (НРУ, УНР)	3
Позаблоковий статус	СПУ	ДС, ПЗУ, ПППУ, СДПУ(о)	Батьківщина, ВУ	7
Багатовекторна зовнішня політика	—	АПУ, ДС, ПППУ	ВУ	4
Членство в Ташкентському Договорі	КПУ, ПСПУ	—	—	2
Членство в НАТО	—	ЖЗМ	КУН, НРУ, РХП, Собор, УНР, УРП	8
Вихід з СНД	—	—	КУН, НРУ, ХНС, УНР	4
Стратегічні партнери (гарантії безпеки)	Росія і Білорусь (ПСПУ)	НАТО (НДП)	НАТО (Батьківщина); США (УНР)	3
Участь у європейських регіональних і глобальних системах колективної безпеки	СПУ	АПУ, ДемПУ, ДС, ЖЗМ, НДП, ПЗУ, ПППУ, ПР, СДПУ(о), ТУ	Батьківщина, ВУ, КУН, МПУ, ПРП, РХП, УНР, УРП, УСДП, ХНС	21
Миротворча діяльність	СПУ	ДемПУ, ДС, НДП, ПППУ, СДПУ(о),	Батьківщина, НРУ, УНР	9
Проти розміщення іноземних (російських) військових баз	—	ДемПУ, ПЗУ	КУН, ЛПУ, НРУ, РХП, Собор, УНР	8
Цивільний контроль над військовими	КПУ, ПСПУ	ЖЗМ, ПР, СДПУ(о)	КУН, ЛПУ, НРУ, РХП, УНР, ХНС	11
Форма власності оборонних підприємств	Націоналізація (ПСПУ)	Під контролем держави (ПППУ); приватизація (СДПУ(о))	—	3
Нова Воєнна доктрина	СПУ	ДемПУ, ДС, ЖЗМ, СДПУ(о)	ЛПУ, НРУ, ПРП, Собор, УНР	10
Воєнна реформа	СПУ	АПУ, ЖЗМ, НДП, ПР, СДПУ(о)	Батьківщина, НРУ, РХП, Собор	10
Професійна армія	—	АПУ, ДС, ЖЗМ, НДП, ПЗУ, ПППУ, ПР, СДПУ(о)	Батьківщина, ЛПУ, РХП, УРП, УСДП	13
Зміцнення обороноздатності	КПУ, ПСПУ, СПУ	ЖЗМ, ПППУ, СДПУ(о)	Батьківщина, КУН, УСДП	9
Скорочення чисельності ЗС	—	ЖЗМ, СДПУ(о)	Батьківщина, ЛПУ	4
Збільшення оборонного бюджету	—	СДПУ(о)	КУН, Собор, УСДП	4
Соціальний захист військовослужбовців	КПУ, СПУ	АПУ, ДемПУ, ДС, ЖЗМ, НДП, ПР, СДПУ(о)	Батьківщина, КУН, ЛПУ, НРУ, Собор, Солідарність, УСДП	16

Скорочені назви партій: АПУ — Аграрна партія України; ВУ — партія "Вперед, Україні!"; ДемПУ — Демократична партія України; ДС — партія "Демократичний Союз"; ЖЗМ — "Жінки за майбутнє" всеукраїнське політичне об'єднання; КПУ — Комуністична партія України; КУН — Конгрес Українських Націоналістів; ЛПУ — Ліберальна партія України; МПУ — Молодіжна партія України; НДП — Народньо-демократична партія; НРУ — Народний Рух України; ПЗУ — Партія Зелених України; ПППУ — Партія промисловців і підприємців України; ПР — Партія регіонів; ПРП — партія "Реформи і порядок"; ПСПУ — Прогресивна соціалістична партія України; РХП — Республіканська християнська партія; СДПУ(о) — Соціал-демократична партія України (об'єднана); СПУ — Соціалістична партія України; ТУ — партія "Трудова Україна"; УНР — Український Народний Рух; УРП — Українська республіканська партія; УСДП — Українська соціал-демократична партія; ХНС — партія "Християнсько-народний Союз".

Положення з цих чотирьох груп питань, якщо вони є у програмі, наведені під відповідними рубриками у згаданих вище таблиці (стор. 9-21). Порівняльний аналіз програмних положень за вказаними параметрами дає змогу виявити характерні риси воєнної політики, яку пропонує та чи інша партія (вони узагальнені в таблиці "Позиції партій з актуальних проблем воєнної політики").

Застереження

Значення програмних положень партій не варто переоцінювати. Аналіз програм ризикує перетворитися на відірвану від практики теоретичну вправу, якщо не врахувати наступних обставин.

По-перше, програми окремих партій приймалися порівняно давно, в 1994-1995рр., за дещо інших внутрішніх і зовнішніх умов; деякі партії після прийняття програм очолили нові лідери, політичні орієнтації яких помітно відрізняються не лише від орієнтацій попередників, а й від програмних засад партії. Крім того, частина партій від самого початку створювалися під конкретні особистості, або в якості бізнес-проекту, а відтак — програма розглядалася як документ, необхідний для реєстрації партії, не більше того.

По-друге, більшості програм притаманна схематичність, відсутність комплексного викладу позицій з питань воєнної політики. Жодним чином це не є їх недоліком — зрештою, програма партії не

має бути посібником з військових питань. Однак, відсутність у програмі позиції з принципових питань мало до чого зобов'язує партію (хоча дає їй можливість маневру).

По-третє, як видно з таблиці, окремі партії вирізняються "програмною багатовекторністю". Їх програми містять перелік правильних цілей, якщо розглядати кожну з них окремо; однак, вони виявляються несумісними й недосяжними, якщо оцінювати програму комплексно.

Нарешті, крім програмних установок, діяльність партій визначається цілим рядом внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних чинників, у т.ч. ситуативних, які важко передбачити. Приміром, виявилось, що **задекларовані позиції партій з ключових питань воєнної політики не були не лише визначальними, а й принциповими при утворенні виборчих блоків**⁴.

Отже, прогнози парламентської діяльності партій, зроблені на підставі їх програм, є досить умовними. Водночас, виокремлення найбільш актуальних проблем, з яких партії мають визначені позиції, а отже — *намір їх просування*, дають можливість з'ясувати пріоритети, потенційно спільні для більшості (або для групи впливових) партій. Саме ці пріоритети, вже з меншою мірою умовності, можна брати до уваги, прогножуючи діяльність нового Парламенту.

Чого очікувати від нового Парламенту?

❖ **Зовнішньополітичні установки.** Партії, незалежно від їх політичної орієнтації, декларують миролюбну зовнішню політику та відмову від силових методів вирішення конфліктів. Визначення джерел потенційних загроз партії уникають. Водночас, потреба гарантій безпеки, виводить на перший план ставлення до участі України в воєнно-політичних блоках і визначення союзників. Цілком логічно з геополітичних орієнтацій правих впливає їх прихильність до НАТО і США, лівих — до Ташкентського Договору, Росії і Білорусі.

Попри ці розбіжності, Парламент нового скликання навряд чи змінить принциповим чином — або, точніше, однозначно визначить — зовнішньополітичні установки воєнної політики держави. Приєднання України до Ташкентського Договору не має позитивних перспектив. Водночас, малоймовірним є довготривале збереження позаблокового статусу України. Співпраця з НАТО і європейськими структурами безпеки поглиблюватиметься. Якісних змін можна очікувати після набуття Україною асоційованого членства в ЄС, участі оборонних підприємств України в спільних євро-атлантичних проектах.

❖ **Внутрішньополітичні установки.** Більшість впливових партій декларують необхідність розробки

нової Воєнної доктрини, здійснення на її основі воєнної реформи (з акцентом не лише на військові засоби забезпечення обороноздатності), зміцнення демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією, розширення повноважень Парламенту щодо визначення воєнної політики, впливу на відповідні кадрові призначення. Ці позиції здатні об'єднати і правих, і лівих.

Можна очікувати ініціатив щодо внесення змін не лише до базових законів у воєнній сфері, але й до Конституції України. Водночас, нечіткість і суперечливість позицій партій ставлять під сумнів результативність подібних ініціатив. Не виключено, що й надалі конкретні питання військового будівництва будуть потоплені в дебатах, а реально їх розв'язанням займатиметься виконавча влада.

❖ **Військові пріоритети.** Більшість впливових партій декларують зміцнення обороноздатності держави, підвищення боєготовності армії, ресурсне забезпечення її потреб у повному обсязі. Серед пріоритетів військового будівництва найчастіше пропонується перехід до професійних ЗС. Реалізація цих декларацій потребує скорочення чисельності ЗС (що згадується в програмах чотирьох партій) з одночасним збільшенням їх фінансування (також пропонують лише чотири партії). Останній чинник виводить питання професійної армії з площини суто воєнної сфери до площини, перш за все, економіки.

Очевидно, парламентські дебати щодо військових пріоритетів зводитимуться переважно до пошуків джерел фінансування та ефективності використання бюджетних коштів у силових відомствах.

❖ **Економічні та соціальні аспекти.** Програми партій у більшості випадків лише визначають цілі, принципи, орієнтири, однак не містять механізмів реалізації задекларованих цілей. Особливо це стосується питань ресурсного забезпечення. Зважаючи на високу зацікавленість суспільства у забезпеченні соціальних гарантій громадянам взагалі і військово-службовцям зокрема, партії будуть намагатися просувати законодавчі ініціативи, пов'язані з правовим забезпеченням соціальних гарантій військовим і членам їх сімей. Однак, перспективи вирішення цих проблем залишаються туманними.

Підсумовуючи, можна очікувати, що новообраний Парламент вдасться до спроби перебрати на себе частину повноважень з визначення основних напрямів воєнної політики та військового будівництва, які зараз закріплені (юридично або фактично) за виконавчою гілкою влади. Успіх чи невдача цієї спроби залежатимуть від розкладу сил, але перевага належатиме тим партіям, які мають, по-перше, напрацьовані узгоджені (комплексні) підходи до вирішення проблем воєнної сфери, по-друге, — фахівців, здатних практично вирішувати ці проблеми. ■

⁴ Орієнтація КУН, НРУ, РХП, УНР на вступ України до НАТО не завадила їх об'єднанню з партією "Вперед, Україно!", яка відстоює позаблоковий статус. У Блоці "За Єдину Україну!" прихильниця позаблоковості — ПППУ, сусідить з НДП, яка бачить Україну членом НАТО. Відсутність будь-якої позиції з питань воєнної політики в програмі Партії освітан України не стала перешкодою до її об'єднання з ПСПУ, яка виступає за членство України в Ташкентському Договорі.

ВОЄННА СФЕРА В ПЕРЕДВИБОРНИХ ПРОГРАМАХ ПАРТІЙ І БЛОКІВ

Ігор ЖДАНОВ,
директор політико-правових
програм Центру Разумкова

Як розібратися в інформаційному потоці політичної реклами, PR-акцій, міжпартійних дискусій і скандалів, щоб зробити свідомий громадянський вибір 31 березня 2002р.? Широке застосування партіями виборчих технологій, на жаль, не завжди сприяє свідомому вибору, більше того — відводить на другий план самоідентифікацію партій і блоків у політичному просторі України, нівелює значимість їх передвиборних програм. Водночас, як свідчать соціологічні дослідження, для багатьох виборців визначальним чинником при голосуванні є саме передвиборна програма¹.

В цій статті проаналізовані підходи партій (блоків) до вирішення актуальних проблем воєнної політики України, задекларовані ними в передвиборних програмах. Відповідні програмні положення узагальнені в таблиці *“Воєнні аспекти передвиборних програм окремих політичних партій і блоків”* (на наступній сторінці). Як і в попередній статті, позиції партій (блоків) подані за чотирма напрямками: зовнішньополітичні та внутрішньополітичні установки, пріоритети військового будівництва, економічні та соціальні аспекти воєнної політики, які партія (виборчий блок) буде обстоювати після перемоги на виборах.

Попри законодавче обмеження обсягу передвиборної програми², а також характерний для будь-якої передвиборної програми певний популізм, представлені в таблиці матеріали дають можливість зробити наступні спостереження та висновки.

Проблеми воєнної політики, воєнної реформи, військового будівництва не належать до найбільш пріоритетних напрямів парламентської діяльності партій (блоків). По-перше, відповідним положенням відведено незначний обсяг передвиборних програм, порівняно з більш актуальними проблемами — економіки, соціальної сфери та внутрішньої політики. По-друге, не повністю сумісні, а часом і протилежні позиції, зафіксовані в довгострокових програмах окремих партій (стосовно воєнно-політичних блоків, позаблоковості, багатовекторності, присутності Чорноморського флоту РФ на території України та ін.³), не стали на заваді об'єднанню цих партій у виборчі блоки.

¹ Див. результати соціологічного дослідження Центру Разумкова, розміщені в цьому журналі.

² Закон України “Про вибори народних депутатів України” обмежує обсяг передвиборної програми 7800 друкованими знаками.

³ Див. статтю А.Гриценка “Проблеми воєнної політики в програмах політичних партій”, розміщену в цьому журналі.

ВОЄННІ АСПЕКТИ ПЕРЕДВИБОРНИХ ПРОГРАМ ОКРЕМИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І БЛОКІВ					
№ п/п	Назва партії (блоку)	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
1	Виборчий блок “Блок Віктора ЮЩЕНКА “НАША УКРАЇНА” Лідер — Віктор ЮЩЕНКО	❖ Зміцнення світової системи безпеки. ❖ Підвищення ролі України у міжнародній безпеці, у боротьбі з глобальним тероризмом. ❖ Формування нових регіональних структур безпеки та співпраці з сусідами. ❖ Рівноправні та взаємовигідні партнерські відносини з Росією як необхідна умова зміцнення системи безпеки та стабільності в Східній Європі. ❖ Співпраця зі США з метою включення України до світової системи безпеки.	—	—	—
2	Виборчий блок ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ — ПАРТІЯ “ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ” Лідер — Володимир ГОРБУЛІН	❖ Доктрина національної безпеки і доктрина зовнішньої політики, в основі яких — інтереси громадян і народу України в сучасному геополітичному просторі.	❖ Скасування обов'язкової військової повинності.	❖ Переведення Збройних Сил на професійну основу не пізніше 2006р.	❖ Соціальні гарантії військовим і членам їх сімей. ❖ Фінансування пільгових путівок ветеранам війни коштами страхових фондів.
3	Виборчий блок “ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ” Лідер — Володимир ЛИТВИН	❖ Комплексна євроінтеграція України. ❖ Зміцнення зв'язків з країнами СНД. ❖ Участь України в міжнародній коаліції боротьби з тероризмом. ❖ Активне протистояння екстремізму та нетерпимості.	—	—	❖ Гарантовані соціальні права військовослужбовців.
4	Виборчий блок політичних партій “Блок Наталії ВІТРЕНКО” Лідер — Наталія ВІТРЕНКО	❖ Стратегічне партнерство з Росією і Беларуссю. ❖ Міждержавний союз “Україна-Беларусь-Росія” зі створенням системи колективної безпеки.	—	—	❖ Захист прав ветеранів та учасників війни, військовослужбовців, учасників бойових дій.
5	Виборчий блок Юлії ТИМОШЕНКО Лідер — Юлія ТИМОШЕНКО	❖ Мирні, рівноправні стосунки з усіма державами, з якими Україна має спільні інтереси.	—	—	—
6	“ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ” всеукраїнське політичне об'єднання Лідер — Валентина ДОВЖЕНКО	—	—	—	❖ Гарантований соціальний захист ветеранів війни.

№ п/п	Назва партії (блоку)	Зовнішньополітичні установки	Внутрішньополітичні установки	Військові пріоритети	Економічні та соціальні аспекти
7	КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ Лідер — Петро СИМОНЕНКО	❖ Згубність нав'язаного Заходом політичного курсу. ❖ Розширення співробітництва з країнами СНД, найближчими сусідами, іншими державами світу. ❖ Росія і Білорусія — наші економічні партнери, політичні союзники і історичні побратими. В союзі з ними має бути і Україна. ❖ Позбавлення диктату і “послуг” американської адміністрації.	❖ Зміцнення національної безпеки і оборони.	—	❖ Забезпечення передбачених законами пільг ветеранам війни, воїнам-інтернаціоналістам, військовослужбовцям. ❖ Захист соціальних прав військових.
8	ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ Лідер — Віталій КОНОНОВ	❖ Надання Україні місця постійного неядерного члена Ради Безпеки ООН. ❖ Приєднання України до ЄС. ❖ Проти проявів тероризму та екстремізму у будь-яких формах. ❖ Поетапне перетворення Чорноморського регіону на демілітаризовану зону. ❖ Повна заборона усіх видів зброї масового знищення. ❖ Проголошення України зоною, вільною від ядерної зброї. ❖ Проти силових методів розв'язання регіональних конфліктів. ❖ За підвищення ролі України як посередника у розв'язанні міжетнічних конфліктів. ❖ Проти приєднання до військових блоків. ❖ Проти постійного розміщення іноземних військ на території України.	❖ Проти торгівлі зброєю.	❖ Професіоналізація Збройних Сил.	❖ Комплексна утилізація застарілої зброї. ❖ Перенесення в безпечну зону радіолокаційної станції приводного аеродрому м.Чугуїв Харківської області. ❖ Розширення переліку підстав проходження альтернативної військової строкової служби.
9	СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана) Лідер — Віктор МЕДВЕДЧУК	❖ Вхідження України у світові та європейські міжнародні організації. ❖ Розвиток зв'язків з Росією на умовах партнерства. ❖ Створення системи загальноєвропейської колективної безпеки за участю країн Західної, Центральної, Східної Європи та Росії.	—	—	—
10	СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ Лідер — Олександр МОРОЗ	—	—	❖ Професіоналізація Збройних Сил.	❖ Скорочення строкової служби до 12 місяців.

Очевидно, чинники активного будівництва блоків напередодні виборів лежали поза межами активного обговорення проблем воєнної політики; більш важливу роль у цьому процесі відіграли: об'єднання партій навколо харизматичного лідера; підтримка з боку діючого Президента України; просування регіональних і групових інтересів; наявність організаційних, фінансових і медійних ресурсів тощо. Пізніше, після виборів, при розгляді відповідних законопроектів у Парламенті згадані відмінності в позиціях партій можуть ускладнити пошук компромісу в рамках блоку (його фракції).

Серед інших аспектів воєнної політики партії (блоки) приділили більше уваги зовнішньополітичним орієнтирам і вирішенню соціальних проблем військових. Внутрішньополітичні установки, а також пріоритети військового будівництва окреслені досить схематично, або взагалі залишилися поза увагою. Примітно, що найбільш повно і конкретно викладена позиція Партії Зелених України — партії, яка активно відстоює ідеали антимілітаризму.

Більшість програм відповідають на питання “що треба зробити”, але не пояснюють, “як це зробити”, тобто визначаються переважно цілі, а не механізми їх досягнення⁴. Окремі цілі навряд чи є досяжними в період реалізації передвиборної програми (якщо взагалі є досяжним, наприклад, визнання України постійним членом Ради Безпеки ООН). Окремі механізми та конкретні заходи містяться в довгострокових програмах партій — стосовно негайного вступу до НАТО, виходу з СНД, денонсації угод з Росією і виведення її Чорноморського флоту з території України — однак, вони не ввійшли до передвиборних програм відповідних блоків, очевидно, щоб не злякати частину виборців. Запропонована однією з партій заборона торгівлі зброєю, на нашу думку, потребує всебічного обґрунтування, оскільки може спричинити суттєві економічні, соціальні, науково-технологічні та інші втрати для України.

В передвиборних програмах переважна більшість партій (блоків) уникають кількісних показників і термінів реалізації запропонованих заходів. Лише одна партія — Соціалістична партія України — вказала єдиний кількісний показник: скорочення терміну строкової служби до 12 місяців. Конкретна дата міститься лише в програмі блоку “Демократична партія України — партія “Демократичний союз”: переведення Збройних Сил на професійну основу пропонується здійснити до 2006р., тобто раніше, ніж намічено чинною програмою реформування.

Якщо виходити із задекларованих у передвиборних програмах позицій і поточного рейтингу партій (блоків), то можна прогнозувати, що майбутній Парламент істотно не коригуватиме пріоритети воєнно-політичного та військово-технічного співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями. Пропозиції лівих партій — стосовно участі України в Системі колективної безпеки СНД або утворення міждержавного союзу з Росією та Білоруссю — на нашу думку, не знайдуть підтримки більшості парламентаріїв. Так само, навряд чи будуть підтримані пропозиції правих партій — щодо негайного вступу до НАТО або виходу з СНД. Україна продовжуватиме активну співпрацю з НАТО, ОБСЄ, ООН, зокрема, активну миротворчу діяльність, участь у боротьбі з міжнародним тероризмом. У сфері військового будівництва можна розраховувати на законодавчу підтримку процесу професіоналізації Збройних Сил, а також більш ефективне вирішення соціальних проблем військовослужбовців. Головне ж — якою мірою задекларовані позиції будуть втілені в життя. ■

⁴ Конкретні механізми реалізації програм та законодавчі ініціативи партій (блоків) можна знайти у відповідях їх лідерів, надісланих на запит Центру Разумкова. Позиції лідерів партій (блоків) розміщені в цьому журналі.

ВОЄННА ПОЛІТИКА: ДІАЛОГ З ЛІДЕРАМИ ПАРТІЙ І БЛОКІВ

Людмила ШАНГІНА,
директор соціальних програм
Центру Разумкова

Для уточнення позицій суб'єктів виборчої кампанії-2002 з проблем воєнної політики, Центр Разумкова звернувся до лідерів партій і блоків з проханням дати оцінки поточного стану, пріоритетів і перспектив реформування Воєнної організації держави.

Результати опитування лідерів партій і блоків приведені в таблиці *“Воєнна політика і воєнна безпека України: питання і відповіді”*. Вони засвідчили, що учасники виборчої кампанії, як правило, мають цілком визначені позиції стосовно напрямів воєнної політики та військового будівництва в Україні, заходів і термінів реформування Збройних Сил.

Аналіз зазначених позицій дав підстави і для окремих припущень стосовно можливого перебігу вирішення проблем воєнної сфери новообраним Парламентом.

Зовнішньополітичні установки

Головною у частині зовнішньополітичних установок воєнної політики є проблема перспектив позаблокового статусу України, або її приєднання до НАТО чи Організації колективної безпеки країн СНД (Ташкентського Договору).

Лише дві партії — ПЗУ та СПУ — мають намір однозначно відстоювати і надалі позаблоковий статус України. Інші — вважають, що Україна повинна приєднатися до того чи іншого воєнно-політичного блоку. При цьому, правоцентристські та центристські політичні структури (Блок Віктора Ющенка “Наша Україна”, Блок “За Єдину Україну!”, Блок Юлії Тимошенко та СДПУ(о)) бачать Україну учасницею НАТО, а ліві (Блок Наталії Вітренко та КПУ) — Ташкентського Договору (ТД).

Привертає увагу певна суперечливість позицій ПЗУ. Відстоюючи, цілком відповідно до ідеології партії, позаблоковий статус України, “зелені” водночас декларують перехід до повністю професійної армії, — що, як правило, не практикується позаблоковими країнами.

СПУ не підтримує курсу на входження України ні до НАТО, ні до ТД, а вважає необхідним створення “нової системи безпеки”. Можна припустити, що зі створенням цієї системи СПУ змінить думку стосовно позаблоковості України.

Примітно, що прихильники входження України до складу НАТО відносять акт приєднання на перспективу, прихильники ж приєднання до ТД мають намір зробити це “негайно”, або “вже зараз”. Певні

підстави для такої позиції лівих (окрім їх ідеологічних і геополітичних установок) існують — адже Збройні Сили України та збройні сили країн СНД утворилися на базі колись єдиної Радянської Армії, і їх нинішній стан є приблизно однаковим. Отже, технічних проблем з приєднанням практично немає. Проблема полягає у тому, що потенційне представництво лівих у майбутньому складі Парламенту навряд чи зможе забезпечити рішення про приєднання України до ТД потрібну кількість голосів.

Серед прихильників курсу на набуття членства України в НАТО немає єдності в питанні його термінів та передумов. Так, Блок Юлії Тимошенко та СДПУ(о) вважають, що Україна може приєднатися до Альянсу вже через 5-10 років, незважаючи на його можливі трансформації. Блок “Наша Україна” передбачає приєднання лише “після трансформування НАТО в структуру ОБСЄ” — така позиція потребує роз’яснення, адже, наскільки відомо, подібне трансформування не дебатуються, обговорюється проблема визначення місця та ролі НАТО в новій системі євроатлантичної безпеки. Блок “За Єдину Україну” не називає конкретних термінів вступу України до НАТО, пояснюючи, що “строк приєднання буде визначатися станом економіки держави, вирішенням соціальних проблем Збройних Сил, усвідомленням усім суспільством необхідності вступу до Альянсу”.

Різними є позиції партій і блоків і стосовно провідної організації у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі. Тут досить несподівано співпадають позиції Блоку Наталії Вітренко та СДПУ(о) — обидві структури вважають, що такою організацією має виступати

ВОЄННА ПОЛІТИКА І ВОЄННА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

	Вибірчий блок "Блок Віктора Ющенка "НАША УКРАЇНА"	Вибірчий блок ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ ПАРТІЯ "ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ"	Вибірчий блок "ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ"	Вибірчий блок політичних партій "Блок Наталії ВІТРЕНКО"	Вибірчий блок Юлії ТИМОШЕНКО	"ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ" асоціація українських політичних об'єднань	КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ	СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана)	СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ
1. Як Ви оцінюєте нинішній рівень бюджетних витрат на національну оборону?										
Вкрай низький				•	•		•			•
Низький	•		•						•	
Достатній		—				—		•		
Високий										
Надто високий										
2. Чи здатні Збройні Сили та інші військові формування України надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз?										
Так									•	
Ні	•	—	•	•	•	—	•	•		•
Важко відповісти			•							
3. Чи є рівень ресурсного забезпечення військових формувань України достатнім для виконання покладених на них функцій?										
Збройні Сили										
Так										
Ні	•	—	•	•	•	—	•	•	•	•
Важко оцінити										
Прикордонні війська										
Так										
Ні	•	—	•	•	•	—	•		•	•
Важко оцінити								•		
Внутрішні війська МВС										
Так	•			•				•	•	•
Ні		—	•			—				
Важко оцінити					•		•			
Війська цивільної оборони МНС										
Так								•	•	
Ні	•	—	•		•	—				•
Важко оцінити				•			•			
Військові структури СБУ										
Так	•			•					•	
Ні		—	•			—				•
Важко оцінити					•		•	•		
4. Чи є рівень професійної підготовки військових формувань України достатнім для виконання покладених на них функцій?										
Збройні Сили										
Так			•				•	•	•	
Ні	•	—		•	•	—				•
Важко оцінити										
Прикордонні війська										
Так			•				•		•	
Ні	•	—		•		—				•
Важко оцінити					•		•			
Внутрішні війська МВС										
Так	•		•	•	•		•	•	•	•
Ні		—				—				
Важко оцінити										
Війська цивільної оборони МНС										
Так	•		•				•	•	•	
Ні		—		•		—				•
Важко оцінити					•					
Військові структури СБУ										
Так			•	•			•		•	
Ні	•	—				—				•
Важко оцінити					•		•			
5. Чи є рівень морального духу і дисципліни особового складу військових формувань України достатнім для виконання покладених на них функцій?										
Збройні Сили										
Так			•						•	
Ні	•	—		•		—	•	•		•
Важко оцінити					•					
Прикордонні війська										
Так			•		•				•	
Ні	•	—		•		—	•			•
Важко оцінити							•			

	Вибірчий блок "Блок Віктора Ющенка "НАША УКРАЇНА"	Вибірчий блок ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ ПАРТІЯ "ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ"	Вибірчий блок "ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ"	Вибірчий блок політичних партій "Блок Наталії Вітренко"	Вибірчий блок Юлії Тимошенко	"ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ" всеевропейське політичне об'єднання	КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ	СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана)	СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ
Внутрішні війська МВС										
Так			•		•				•	
Ні	•	—		•		—	•			•
Важко оцінити								•		
Війська цивільної оборони МНС										
Так	•		•		•				•	
Ні		—		•		—	•			•
Важко оцінити								•		
Військові структури СБУ										
Так			•						•	
Ні	•	—		•		—	•			•
Важко оцінити					•			•		
6. Чи є рівень соціального забезпечення особового складу військових формувань України достатнім для виконання покладених на них функцій?										
Збройні Сили										
Так			•							
Ні	•	—		•	•	—		•	•	•
Важко оцінити							•			
Прикордонні війська										
Так			•							
Ні	•	—		•	•	—		•	•	•
Важко оцінити							•			
Внутрішні війська МВС										
Так			•							•
Ні	•	—		•	•	—		•	•	•
Важко оцінити							•			
Війська цивільної оборони МНС										
Так			•							
Ні	•	—		•	•	—		•	•	•
Важко оцінити							•			
Військові структури СБУ										
Так			•							•
Ні	•	—		•	•	—		•	•	•
Важко оцінити							•			
7. Яка з наступних оцінок найбільш точно характеризує зміни, що відбуваються у Збройних Силах за роки незалежності?										
Плановий процес реформування										
Вимушений процес скорочення зі спробами реформ	•						•			
Малокерований процес скорочення з імітацією реформ		—			•			•		
Поступовий розвал, що набув ознак незворотного процесу				•		—				•
Жодних змін не відбувається										
Інше (що саме)										
8. Яким чином доцільно вирішувати проблему фінансування ЗС України?										
Зменшити чисельність ЗС до рівня, за якого нормативні потреби забезпечуватимуться наявним фінансуванням (30-40 тис. чол.)										
Зменшити чисельність ЗС, одночасно збільшивши їх фінансування	•	—	•	•	•	—	•	•	•	•
Збільшити фінансування ЗС нинішньої чисельності до рівня нормативних потреб за рахунок інших статей державного бюджету										
Залишити все на нинішньому рівні, без змін										
9. Пріоритетний для України шлях розв'язання проблеми морального та фізичного старіння озброєння протягом найближчих 10 років?										
Розробка і виробництво вітчизняних систем озброєння							•			
Оренда (лізинг) озброєння в інших країнах										
Закупівля озброєння в інших країнах										
Спільне виробництво озброєння з іншими країнами	•	—		•		—				•
Модернізація наявних систем озброєння власними силами					•					
Модернізація наявних систем озброєння спільно з іншими країнами									•	
Інше (що саме)										
Важко відповісти								•		
10. Чи дозволяє нинішня воєнно-політична обстановка в регіоні і світі піти на радикальне скорочення чисельності ЗС України?										
Так	•	—	•	•	•	—	•		•	•
Ні					•		•			
Важко відповісти								•		

	Вибірчий блок "Блок Віктора Ющенка "НАША УКРАЇНА"	Вибірчий блок ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ — ПАРТІЯ "ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ"	Вибірчий блок "ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ"	Вибірчий блок політичних партій "Блок Наталії ВІТРЕНКО"	Вибірчий блок Юлії ТИМОШЕНКО	"ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ" всеевропейське політичне об'єднання	КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ	СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана)	СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ
10.1. Якщо доцільно скоротити, то до якого рівня?										
250 тис. чол.			•						•	
200 тис. чол.				•					•	
150 тис. чол.										
100 тис. чол.	•	—				—				
Інше (що саме)										
Важко відповісти								•		
11. Чи доцільно змінити нинішній термін служби призвників?										
Доцільно скоротити	•		•	•		—		•	•	•
Змінювати не доцільно		—			•	—	•			
Доцільно збільшити										
11.1. Якщо так, то до якого терміну?										
До 12 місяців	•		•	•		—		•	•	•
До 9 місяців		—				—				
До 6 місяців										
12. Чи доцільно здійснити перехід на повністю професійну армію в Україні?										
Так	•		•	•	•	—		•	•	•
Ні		—		•		—	•			
Важко відповісти										•
12.1. Якщо так, то коли?										
Через 3-5 років	•					—		•		
Через 5-7 років		—				—				•
Через 7-10 років									•	
Через 10-15 років			•		•					
13. Чи доцільно Уряду України публікувати Білу книгу "Оборонна політика України"?										
Так	•		•	•		—	•	•	•	
Ні		—				—				
Важко відповісти					•					•
14. Чи повинна Верховна Рада давати згоду на призначення на посаду міністра оборони та керівників інших силових структур?										
Так, це посилить парламентський контроль за діяльністю силових структур	•			•	•	—	•		•	•
Ні, це ускладнить процедуру прийняття кадрових рішень		—	•			—				
Важко відповісти								•		
15. Чи доцільно на посаду міністра оборони України в обов'язковому порядку призначати цивільну особу?										
Так, це відповідає досвіду демократичних держав	•		•	•	•	—		•	•	•
Ні, Україна ще не готова до такої практики		—		•		—	•			
16. Чи є доцільним внесення доповнення до Закону України "Про оборону", яким передбачається затвердження Верховною Радою програм реформування (розвитку) ЗС України?										
Так, це посилить відповідальність Верховної Ради за реалізацію програм	•		•	•		—	•	•	•	•
Ні, це призведе до зволікання із затвердженням програм		—				—				
Важко відповісти					•					
17. Чи є необхідним запровадження в Україні механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю?										
Так, Верховна Рада повинна мати право отримувати повну інформацію з питань експортного контролю від Уряду і проводити відкриті слухання з цього питання	•			•		—		•		
Так, Верховна Рада повинна мати право отримувати повну інформацію з питань експортного контролю від Уряду, але лише в конфіденційному порядку		—			•	—	•		•	•
Так, Уряд повинен у конфіденційному порядку надавати обмежену інформацію лише комітетам ВР з питань національної безпеки і оборони та міжнародних відносин			•							
Ні, це призведе лише до витоку інформації і політичних спекуляцій										
18. Чи є необхідним видання щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь за підсумками року?										
Так, і якомога більш докладного, з оприлюдненням у ЗМІ	•					—				
Так, але з оприлюдненням у ЗМІ лише загальних даних		—	•			—			•	
Так, але лише для Верховної Ради в конфіденційному порядку				•	•		•	•		•
Ні										
19. Чи є необхідним прийняття Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання"?										
Так, цей законопроект треба розглянути невідкладно, як пріоритетний	•			•		—	•		•	•
Так, цей законопроект треба розглянути в звичайному порядку		—	•			—		•		
Ні, для здійснення експортного контролю достатньо наявних підзаконних актів, ухвалених Президентом і Урядом						—				
Важко відповісти					•					

		Вибірчий блок "Блок Віктора ЮЩЕНКА "НАША УКРАЇНА"	Вибірчий блок ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ ПАРТІЯ "ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ"	Вибірчий блок "ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ"	Вибірчий блок політичних партій "Блок Наталії ВІТРЕНКО"	Вибірчий блок Юлії ТИМОШЕНКО	"ЖІНКИ ЗА МАЙБУТНЄ" всукраїнське політичне об'єднання	КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ	СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (об'єднана)	СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ
20. Чи є необхідним приєднання України до Кодексу поведінки ЄС стосовно експорту озброєнь?											
Так		•		•					•	•	•
Ні			—		•		—	•			
Важко відповісти						•					
21. Чий досвід експортного контролю є найбільш корисним для України?											
ЄС		•		•		•			•	•	•
Росії					•						
США				•			—				
Інших держав (яких)											
Важко відповісти								•			
22. Як можна оцінити рівень Вашої поінформованості про ситуацію у ЗС України та інших військових формуваннях?											
Достатньо поінформовані		•		•	•			•		•	•
Недостатньо поінформовані			—			•	—		•		
Практично не маємо достовірної інформації											
23. Чи є у партії (блоці) кандидати на посаду:											
Голови Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони		•		Без коментарів.	•	•		•	•	•	•
Голови Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності		•			•	•		•			•
Міністра оборони		•			•	•		•			•
Міністра внутрішніх справ		•			•	•		•			•
Міністра з питань надзвичайних ситуацій		•			•	•		•	•		•
Голови Служби безпеки		•			•			•			•
Голови Державного комітету з питань охорони державного кордону		•			•			•			•
24. Яка організація повинна бути провідною у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі?											
ООН					•					•	
НАТО				•					•		
ЄС						•					
ОБСЄ		•						•			•
25. Чи повинна Україна в перспективі приєднатися до НАТО?											
Так		•		•		•				•	
Ні					•		—	•	•		•
Важко відповісти											
26. Якщо так, то коли?											
Через 5-10 років						•				•	
Через 10-15 років							—				
Інше (що саме)		примітка 1		примітка 2							
27. Чи повинна Україна в перспективі приєднатися до Організації колективної безпеки країн СНД (Ташкентського Договору)?											
Так					•			•			
Ні		•		•		•			•	•	
Важко відповісти											•
28. Якщо так, то коли?											
Через 5-10 років											примітка 3
Через 10-15 років			—		Негайно.		—	Вже зараз.			
Інше (що саме)											
29. Чи повинна Україна в перспективі залишитися позаблоковою державою?											
Так								•	•		•
Ні		•		•	•	•				•	
Важко відповісти											

Примітки:

1 — Після трансформування НАТО в структуру ОБСЄ.

2 — Строк приєднання буде визначатися станом економіки держави, вирішенням соціальних проблем Збройних Сил, усвідомленням усім суспільством необхідності вступу до Альянсу.

3 — Потрібна нова система безпеки.

“—” Відповіді не отримано.

ООН. Блок “За Єдину Україну!” та ПЗУ бачать у ролі провідної організації НАТО; інші партії і блоки віддають перевагу ЄС (Блок Юлії Тимошенко) та ОБСЄ (Блок “Наша Україна”, КПУ, СПУ).

З огляду на таку розбіжність позицій, Парламент-2002 навряд чи зможе однозначно визначити зовнішньополітичні установки воєнної політики держави і закріпити їх шляхом прийняття певного правового акту: чи то підписанням договору про приєднання України до воєнно-політичного блоку, чи внесенням до Конституції доповнення, яке б закріпило позаблоковий статус України. Виходячи з відповідей лідерів, можна прогнозувати продовження співробітництва України як з НАТО та європейськими структурами регіональної безпеки, так і з Росією — лідером ТД.

Внутрішньополітичні установки

Позиції політичних партій (блоків) стосовно внутрішньополітичних установок воєнної політики визначаються, перш за все, їх оцінками поточного стану, засад і перспектив реформування Воєнної організації держави.

Лідери партій і блоків однастайні в критичній оцінці перебігу реформування Збройних Сил (ЗС) України. Жоден з них не вважає, що зміни в ЗС можуть бути охарактеризовані як “плановий процес реформування”. Натомість, Блок “Наша Україна” та КПУ оцінюють їх як “вимушений процес скорочення зі спробами реформ”; Блок Юлії Тимошенко та ПЗУ — як “малокерований процес скорочення з імітацією реформ”; Блок Наталії Вітренко та СПУ — дали більш сувору оцінку: “поступовий розвал, що набув ознак незворотного процесу”. Блок “За Єдину Україну!” та СДПУ(о) вважають, що відбувається плановий процес реформування, але — за умов обмеженого (чи “відсутності планового”) фінансування. Така оцінка таїть у собі певне протиріччя: якщо процес плановий, то за планом має і фінансуватися; якщо ж його фінансування обмежене або відсутнє, то і планомірний характер реформ може бути поставлений під сумнів.

Рівень бюджетних витрат на національну оборону майже однастайно названо недостатнім. Причому, ліві та опозиційні партії і блоки визнали його “вкрай низьким”, а пропрезидентські та правоцентристські партії дали менш емоційну оцінку — “низький”. Достатнім рівень бюджетних витрат на оборону вважає лише ПЗУ, що, втім, можна розглядати не як констатацію дійсного стану справ, а скоріше як вияв цілком відповідного ставлення “зелених” до мілітарних проблем і витрат взагалі.

Водночас, рівень ресурсного забезпечення різних військових формувань, на думку лідерів партій і блоків, є нерівномірним. Забезпечення ЗС і Прикордонних військ всіма респондентами визнається недостатнім; забезпечення внутрішніх військ МВС майже однастайно названо достатнім. Співвіднесення цих оцінок є досить показовим і може свідчити про переважну увагу влади до військових формувань, покликаних забезпечити порядок всередині держави.

Оцінюючи рівень професійної підготовки ЗС та інших військових формувань, партії (блоки) були однастайними лише стосовно Внутрішніх військ МВС, рівень професійної підготовки яких вони визнали достатнім. Стосовно ЗС та інших військових формувань

думки респондентів розділилися, що свідчить про наявність у політичному середовищі певних сумнівів у достатньому рівні професійної підготовки формувань, зорієнтованих на захист держави від зовнішніх загроз.

Узагальненою оцінкою стану ЗС України можна вважати оцінку їх здатності надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз. Практично всі партії (блоки), за винятком СДПУ(о), вважають, що такою здатністю ЗС України на сьогодні не володіють. Окрему позицію з цього питання має Блок “За Єдину Україну!”. Вона ґрунтується на конкретизації воєнних загроз. Блок вважає, що “серед потенційних загроз для України не виключається загроза регіональної війни із застосуванням засобів масового ураження. У такій війні Збройні Сили навряд чи вийдуть переможцем”. Водночас, у локальному збройному конфлікті, за оцінкою Блоку, “наша армія здатна захистити державний суверенітет”.

Проблеми підвищення боєздатності ЗС та інших військових формувань партії (блоки) мають намір вирішувати, зокрема, шляхом зміцнення цивільного контролю над Воєнною організацією держави. Так, не викликає заперечень доцільність публікації Урядом Білої книги “Оборонна політика України” — що безумовно сприяло б підвищенню відповідальності Уряду за стан військ, прозорості його діяльності у воєнній сфері, покращанню інформованості громадян з відповідних питань.

Майже всі партії і блоки поділяють думку про те, що Верховна Рада має давати згоду на призначення на посаду міністра оборони та керівників інших силових структур, оскільки “це посилить парламентський контроль” над діяльністю цих структур. Виняток становить лише Блок “За Єдину Україну!”, який вважає, що впровадження такої практики “ускладнить процедуру прийняття кадрових рішень”.

Підтримується партіями (блоками) і внесення доповнення до Закону України “Про оборону”, яким передбачається затвердження Парламентом програм реформування (розвитку) ЗС України. На думку їх лідерів, “це посилить відповідальність Верховної Ради за реалізацію програм”.

Всі партії і блоки, крім лівих (Блок Наталії Вітренко, КПУ) вважають доцільним призначення на посаду міністра оборони цивільної особи, оскільки “це відповідає досвіду демократичних держав”. Проте, Блок “За Єдину Україну!” відсуває впровадження такої практики на майбутнє, стверджуючи, що вона є “передчасною”.

Усі без винятку партії і блоки згодні з необхідністю запровадження в Україні механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю. Проте, проведення Парламентом відкритих слухань з цього питання підтримують лише три з них: “Наша Україна”, Блок Наталії Вітренко та ПЗУ. Інші лідери вважають, що Верховна Рада має отримувати повну інформацію з питань експортного контролю, але винятково в конфіденційному порядку; а з позицій Блоку “За Єдину Україну!”, зазначена інформація має надаватися лише двом профільним парламентським комітетам.

Так само лідери однастайні в підтримці необхідності прийняття Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”. Думки тут

розділилися лише в частині порядку його розгляду: як пріоритетного (Блок “Наша Україна”, Блок Наталії Вітренко, КПУ, СДПУ(о), СПУ), або у звичайному порядку (Блок “За Єдину Україну!”, ПЗУ).

Підтримуючи зміцнення державного експортного контролю та розширення участі в ньому Парламенту, майже всі партії і блоки водночас готові обмежити інформацію про торгівлю зброєю для громадян. Лише “Наша Україна” вважає за необхідне публікацію у ЗМІ якомога більш докладного щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь. “За Єдину Україну!” та СДПУ(о) припускають можливість оприлюднення у ЗМІ лише загальних даних, а всі інші лідери поділяють ту думку, що звіт Уряду про експорт озброєнь має видаватися лише для Верховної Ради в конфіденційному порядку.

Така позиція видається дещо несподіваною, з огляду на те, що Блок “За Єдину Україну!”, Блок Юлії Тимошенко, ПЗУ, СДПУ(о), СПУ, підтримуючи повну чи часткову закритість для громадськості теми торгівлі зброєю, водночас стверджують корисність для України досвіду експортного контролю Євросоюзу та/або виступають за приєднання України до Кодексу поведінки ЄС стосовно експорту озброєнь (проти такого приєднання висловилися лише Блок Наталії Вітренко та КПУ). Як відомо, Кодекс передбачає досить високий ступінь відкритості інформації про торгівлю зброєю для громадян¹. Таким чином, наміри деяких партій і блоків зберегти практику закритості сфери торгівлі зброєю певною мірою суперечать їх деклараціям стосовно орієнтації на європейський досвід експортного контролю.

Отже, за умови проходження до Парламенту партій і блоків, позиції яких наведені вище, можна сподіватися на певне зміцнення парламентського контролю над воєнною сферою.

Військові пріоритети

Судячи з представлених лідерами партій і блоків відповідей, усі вони одностайні у визначенні напряму виведення ЗС України з кризового стану: скорочення чисельності ЗС з одночасним збільшенням їх фінансування.

Майже всі партії і блоки (за винятком Блоку Юлії Тимошенко та КПУ) вважають, що нинішня воєнно-політична ситуація в регіоні та світі дозволяє Україні піти на радикальне скорочення чисельності ЗС. Рівень, до якого є доцільним скорочення називається різний: від 250 тис. чол. (“За Єдину Україну!”, СПУ) до 100 тис. чол. (“Наша Україна”).

Більшість партій (блоків) поділяють думку про можливість скорочення терміну строкової служби призовників до 12 місяців.

Водночас, партії (блоки) практично одностайні (знову ж таки — за винятком лівих) у підтримці переходу до формування ЗС на професійних засадах. При цьому, “Наша Україна” та ПЗУ вважають такий перехід можливим вже через 3-5 років; інші лідери демонструють більш стриману позицію, відносячи його на віддалену перспективу: від 5-7 років (СПУ) до 10-15 років (“За Єдину Україну!” та Блок Юлії Тимошенко).

Можна припустити, що проблеми радикального скорочення чисельності ЗС у поєднанні з рівнем їх фінансування, як і раніше, будуть досить активно дебатуватися у Парламенті. Водночас, за відсутності узгоджених позицій стосовно рівня скорочення, навряд чи рішучі кроки в цьому напрямі будуть зроблені найближчим часом. Сказане стосується й переходу до формування ЗС на професійних засадах — оскільки більшість політичних структур виносять цей перехід далеко за часові межі діяльності Парламенту-2002. Єдине питання, що дійсно має реальні шанси на вирішення цим Парламентом, це питання про скорочення терміну строкової служби призовників.

Економічні та соціальні аспекти воєнної політики

Рівень соціального забезпечення особового складу військових формувань України майже всі партії і блоки оцінюють як недостатній. Протилежної думки дотримується лише Блок “За Єдину Україну!”.

Логічним було б припустити, що відзначене практично всіма лідерами недостатнє соціальне забезпечення особового складу (так само недостатнє, як відзначалося раніше, фінансове й ресурсне забезпечення ЗС та інших військових формувань) відповідним чином позначається на рівні морального духу та дисципліни військовослужбовців. Однак, відповіді лідерів не дають підстав для однозначних висновків про те, що політичні структури дійсно вбачають безпосередній зв'язок між цими складовими загальної боєготовності військ. В позиції окремих партій (блоків) дещо несподівано поєднується констатація недостатності забезпечення військ з твердженням про достатність для виконання покладених на них функцій рівень морального духу та дисципліни особового складу. Подібну ситуацію можна пояснити хіба що тією обставиною, що поширення інформації про морально-психологічний стан військ, статистика правопорушень, самогубств, число загиблих у військах, підлягають в Україні неофіційній, але від цього не менш дієвій забороні.

Повертаючись до проблеми соціального забезпечення військових, слід відзначити, що ця проблема ставиться практично кожною політичною партією у її програмах, як довгострокових, так і передвиборних. Отже, можна сподіватися, що її вирішення буде в полі уваги майбутнього Парламенту.

Загалом, ознайомлення з відповідями лідерів партій (блоків) на питання анкети, з партійними та передвиборними програмами справляє досить оптимістичне враження. Незважаючи на те, що проблеми воєнної політики не є серед першочергових пріоритетів політичних структур, але вони, водночас, не є і поза їх увагою. Партії і блоки декларують наміри вирішити найбільш гострі питання фінансового забезпечення військових формувань і соціального забезпечення особового складу, зміцнити цивільний контроль над Воєнною організацією. Вони мають для цього певні програмні напрацювання, законодавчі ініціативи та — що теж важливо — вони готові запропонувати кадри, здатні очолити не лише профільні комітети майбутнього Парламенту, але й відповідні структури виконавчої влади. Отже, залишається очікувати на результати виборів, активність і відповідальність нових парламентаріїв. ■

¹ Докладно про Кодекс поведінки ЄС стосовно торгівлі зброєю див. спеціальний випуск журналу “Національна безпека і оборона”, 2001, №6, <http://www.uceps.com.ua>.

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ПРО СВОЮ АРМІЮ

Андрій БИЧЕНКО,
директор соціологічної
служби Центру Разумкова

У період трансформації суспільства, переходу від тоталітарної системи до демократичної доводиться розв'язувати специфічні проблеми, не завжди характерні для розвинутих демократичних суспільств. Не стало винятком і реформування Збройних Сил України. Українська держава змушена проводити реформи в армії в умовах браку коштів, а часом — і браку бачення, яким чином і з якою метою здійснюється реформування.

Збройним Силам, порівняно з іншими державними інститутами, довіряє найбільше число громадян: у січні 2002р. їм “повністю довіряли” 28,2% опитаних, “скоріше довіряли” — 36%. А відтак, діяльність Збройних Сил та їх проблеми не можуть не впливати на суспільство та не хвилювати його.

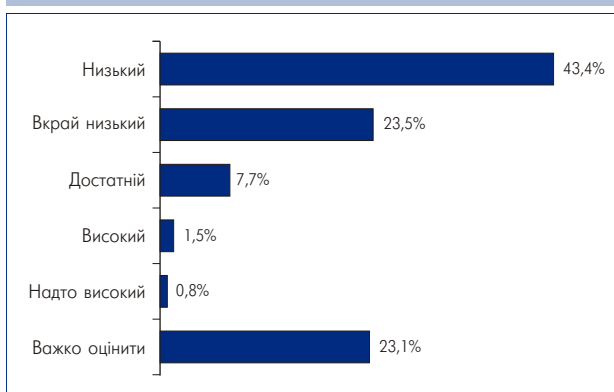
З метою оцінки ставлення населення до цих проблем соціологічною службою Центру Разумкова з 8 по 16 січня 2002р. проведено спеціальне дослідження. Було опитано 2019 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Нижче наведені його окремі результати.

Фінансування потреб оборони

Переважає більшість громадян вважають нинішній рівень бюджетних витрат на національну оборону явно недостатнім (діаграма “Як Ви оцінюєте нинішній рівень бюджетних витрат на національну оборону?”). 43,4% оцінюють його як низький, а 23,5% — як надто низький. Достатнім його називають лише 7,7%. Думку про те, що витрати на оборону є більшими, ніж потрібно, поділяють близько 2% респондентів: 1,5% вважають ці витрати високими, 0,8% — надто високими.

Слід зазначити, що, порівняно з попереднім подібним опитуванням (вересень 2000р.), оцінки населення суттєво не змінилися: тоді 64,2% опитаних вважали витрати на оборону низькими¹, зараз таку думку поділяють 66,9% респондентів.

Як Ви оцінюєте нинішній рівень бюджетних витрат на національну оборону?
% опитаних

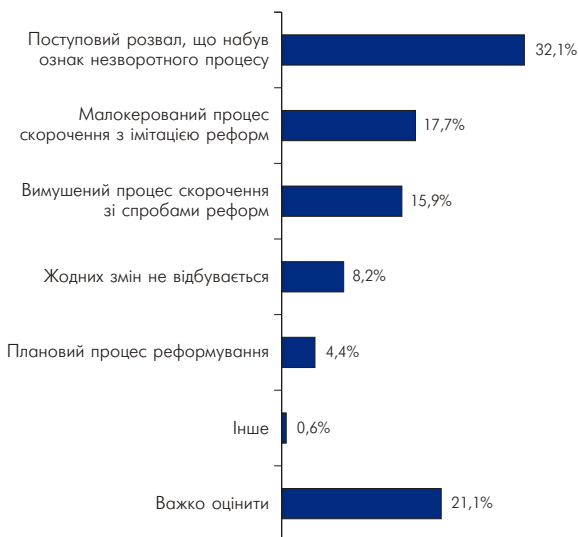

¹ Демократичний цивільний контроль над воєнною сферою в Україні: на шляху від форми до змісту. — Національна безпека і оборона, 2000, №11, с.36, <http://www.uceps.com.ua>.

Реформа в Збройних Силах

Громадяни загалом негативно оцінюють зміни, що відбуваються у Збройних Силах за роки незалежності (діаграма “Яка оцінка найбільш точно характеризує зміни, що відбуваються у Збройних Силах за роки незалежності?”).

Яка оцінка найбільш точно характеризує зміни, що відбуваються у Збройних Силах за роки незалежності?
% опитаних

Третина опитаних (32,1%) оцінюють ці зміни як поступовий розвал, що набув ознак незворотного процесу, ще 17,7% — як малокерований процес скорочення з імітацією реформ. 15,9% респондентів вважають, що відбувається вимушений процес скорочення зі спробами реформ, а 8,2% — що жодних змін не відбувається. Лише 4,4% опитаних переконані, що в Збройних Силах відбувається плановий процес реформування.

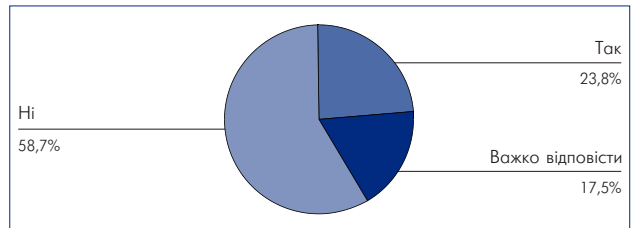
Негативне ставлення населення до оцінки змін, що відбуваються у Збройних Силах, є досить стабільним. У 2000р. їх вважали поступовим розвалом, що набув ознак незворотного процесу 29,8% населення; 17,1% — малокерованим процесом скорочення з імітацією реформ; 17,6% — вимушеним процесом скорочення зі спробами реформ².

Боездатність військових формувань

З огляду на наведені вище оцінки, не є несподіванкою ситуація, за якої більше половини (58,7%) громадян впевнені в тому, що Збройні Сили та інші військові формування не здатні

надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз; протилежної думки дотримуються менше чверті опитаних — 23,8% (діаграма “Чи здатні Збройні Сили та інші військові формування України надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз?”).

Чи здатні Збройні Сили та інші військові формування України надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз?
% опитаних

Вже стала загальником констатація того факту, що між нормативними потребами Збройних Сил нинішньої чисельності та реальними обсягами їх бюджетного фінансування існує величезний розрив. Як дипломатично охарактеризував це явище голова Комітету Верховної Ради з питань оборони і національної безпеки Б.Андресюк, “дисбаланс між потребами і можливостями — просто катастрофічний”³.

Найбільш прийнятним шляхом вирішення цієї проблеми громадяни вважають, перш за все, зменшення чисельності Збройних Сил з одночасним збільшенням їх фінансування — такої думки дотримуються 28% опитаних. 22,9% респондентів вважають за доцільне збільшити фінансування Збройних Сил нинішньої чисельності до рівня нормативних (що практично нереально),

² Там само, с.30.

³ Андресюк Б. Сучасний стан Збройних Сил України, їх фінансування та реформування. — Військо України, 2001, №11-12, с.7.

а 14,5% — зменшити чисельність армії до 30-40 тис. чол. (стільки, наприклад, зараз у Грузії, і стільки ж планується мати в Болгарії, населення яких складає, відповідно, 5 млн. і 8 млн. осіб), за якого нормативні потреби держава забезпечуватиме теперішнім фінансуванням. І лише 5,6% опитаних пропонують все залишити без змін (діаграма “Яким чином доцільно вирішувати проблему фінансування Збройних Сил?”).

Яким чином доцільно вирішувати проблему фінансування Збройних Сил? % опитаних

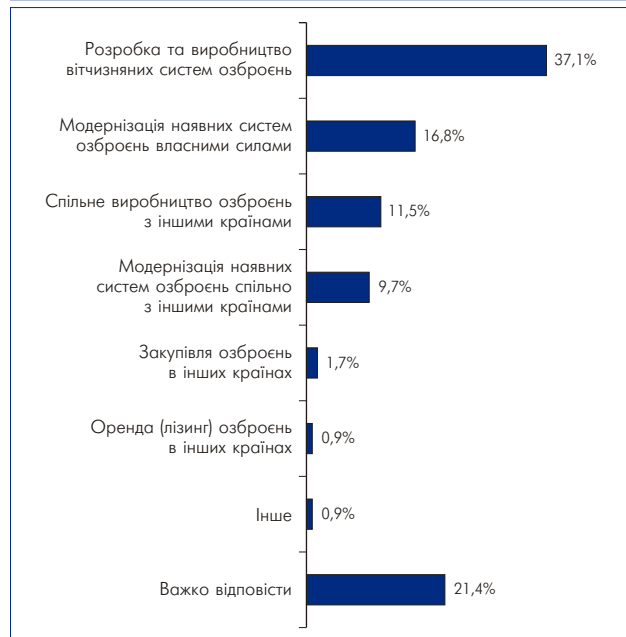

Технічне забезпечення Збройних Сил

Армія сильна не лише числом бійців; у сучасних умовах, щоб залишатися боєздатною, вона повинна мати новітні озброєння. Пріоритетним шляхом розв'язання проблеми морального та фізичного старіння озброєння протягом найближчих 10 років громадяни бачать розробку і виробництво вітчизняних систем озброєння (37,1% опитаних) та модернізацію наявних систем озброєння власними силами (16,8%). Значно менше громадян схильні покладатися у цій сфері на зарубіжних партнерів: спільне виробництво озброєння з іншими країнами підтримали 11,5% опитаних; модернізацію наявних систем озброєння спільно з іншими країнами — 9,7%; закупівлю озброєння в інших країнах — 1,7%; оренду (лізинг) озброєння в інших країнах — 0,9% (діаграма “Яким має бути пріоритетний шлях розв'язання проблеми морального та фізичного старіння озброєння протягом найближчих 10 років?”).

Отже, здоровий глузд нашим громадянам, очевидно, цілком притаманний — віддавати гроші в “інші країни” вони не хочуть і, напевне, не хочуть ставити в залежність від когось оборону держави. Хоча так само можна припустити, що наші громадяни піклуються, перш за все, про типову для добре розвинутих країн “підтримку вітчизняного

Яким має бути пріоритетний шлях розв'язання проблеми морального та фізичного старіння озброєння протягом найближчих 10 років? % опитаних

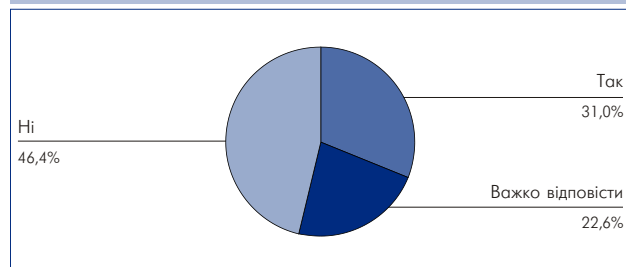

виробника” через державне оборонне замовлення (тобто, через суттєве фінансування витрат на закупівлю вітчизняних озброєнь у всіх випадках, де такий підхід є ефективним).

Скорочення Збройних Сил

Досить суперечливим є ставлення населення до питання про те, чи дозволяє нинішня воєнно-політична обстановка в регіоні і світі піти на радикальне скорочення чисельності Збройних Сил. Переважної більшості не мають ні противники, ні прихильники скорочення; майже третина (31%) опитаних вважають радикальне скорочення можливим; 46,4% — неможливим; 22,6% респондентів не змогли визначитися з відповіддю на це питання (діаграма “Чи дозволяє нинішня воєнно-політична ситуація у регіоні і світі піти на радикальне скорочення чисельності Збройних Сил України?”).

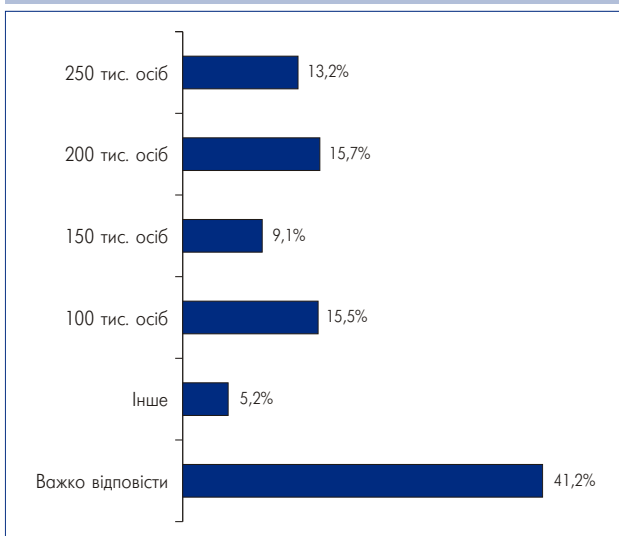
Чи дозволяє нинішня воєнно-політична ситуація у регіоні і світі піти на радикальне скорочення чисельності Збройних Сил України? % опитаних

Але навіть серед респондентів, які допускають радикальне скорочення чисельності Збройних Сил, немає визначеності стосовно того, до якого конкретно рівня доцільно скорочувати армію. 41,2% прихильників скорочення не змогли визначитися з відповіддю, а решта голосів розподілилися досить рівномірно: серед тих, хто поділяє думку про можливість радикального скорочення Збройних Сил, 13,2% вважають, що їх слід скоротити до 250 тис. чол.; 15,7% — до 200 тис.; 9,1% — до 150 тис.; 15,5% — до 100 тис.; 5,2% — назвали іншу чисельність (діаграма “До якого рівня можливе скорочення Збройних Сил?”).

До якого рівня можливе скорочення Збройних Сил?

% опитаних, які вважають за можливе скорочення Збройних Сил

Привертає увагу й така обставина. З одного боку, радикальне скорочення армії вважають можливим лише трохи менше третини громадян, тобто населення з певним страхом сприймає можливість зниження обороноздатності держави. З іншого боку, дві третини респондентів вважають рівень бюджетних витрат на оборону низьким або вкрай низьким. Це свідчить про те, що в суспільній свідомості існує (можливо, приховане) відчуття серйозної кризи у Збройних Силах, відчуття того, що необхідні більш радикальні зміни.

Тому стає зрозумілою і недовіра населення до здатності Збройних Сил надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз, і доволі скептичне ставлення до існуючої практики реформування. Адже в те, що в армії відбувається плановий процес реформування вірять лише 4,4% опитаних, про що йшлося вище. Більш-менш спокійне загальне ставлення до армійських проблем можна пояснити скоріше традиційною громадянською пасивністю українців та, знову ж

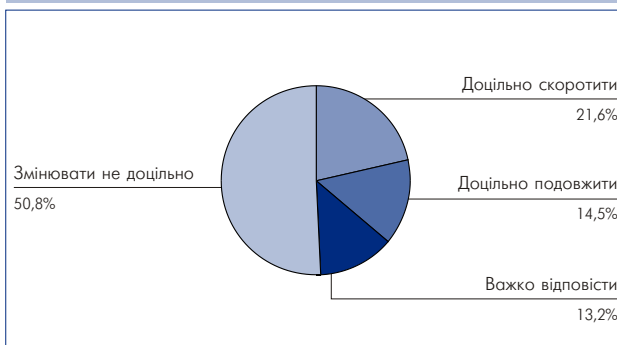
таки, традиційною закритістю армійської теми для широкого загалу, ніж вірою у здатність військового керівництва вирішити проблеми належним чином і найближчим часом.

Скорочення терміну строкової служби

Цікавою є думка громадян щодо цілком “народної” теми — терміну служби призовників. Ставлення до цього питання у суспільстві дещо суперечливе, хоча половина респондентів (50,8%) вважають, що змінювати термін строкової служби недоцільно. Скорочення цього терміну підтримують 21,6% опитаних, збільшення — 14,5% (діаграма “Чи доцільно змінити нинішній термін служби призовників?”). Решта респондентів не визначилися з відповіддю. Більшість (59,2%) прихильників скорочення терміну служби вважають, що його треба скоротити до 12 місяців (діаграма “До якого терміну доцільно скоротити термін служби призовників?”).

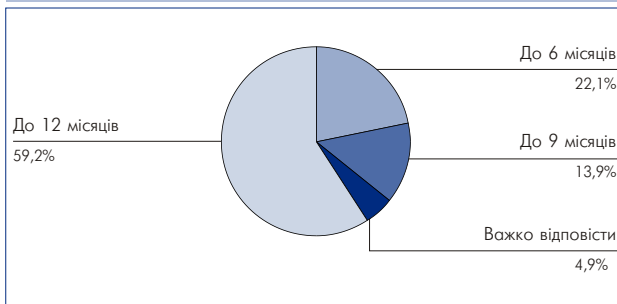
Чи доцільно змінити нинішній термін служби призовників?

% опитаних

До якого терміну доцільно скоротити термін служби призовників?

% опитаних, які вважають доцільним скорочення терміну служби

Помітною є різниця в поглядах респондентів на питання зміни терміну строкової служби залежно від регіону проживання. Найбільш схильними до скорочення терміну служби є жителі Західного регіону — тут скорочення підтримують 28% громадян, а продовження цього терміну — лише

11,7%. Водночас, на Сході майже рівні частки опитаних підтримують скорочення (16,9%) та збільшення (16,4%) терміну служби призовників. В решті регіонів число прихильників скорочення терміну служби дещо перевищує число прихильників його збільшення, але близько половини опитаних вважають, що змінювати його не потрібно.

Також чітко простежується різниця у ставленні до цього питання залежно від віку респондентів — чим старша вікова категорія, тим менше прихильності до скорочення терміну строкової служби. Так, третина (33,6%) респондентів віком 18-24 років висловлюються за скорочення терміну служби призовників, а серед опитаних віком 25-29 років таких — чверть (24,6%). І лише 9,1% представників наймолодшої групи та 11,8% респондентів віком 25-29 років вважають доцільним збільшення цього терміну. Серед громадян віком 30-39 років прихильниками скорочення терміну служби є 23,8%, а серед опитаних віком 40-49 років — 20,2%. Прихильників подовження терміну служби в цих вікових категоріях — відповідно, 14,4% і 15,0%. 19,5% респондентів віком 50-59 років вважають за доцільне скоротити термін служби призовників, водночас, 18,2% — схильні його подовжити.

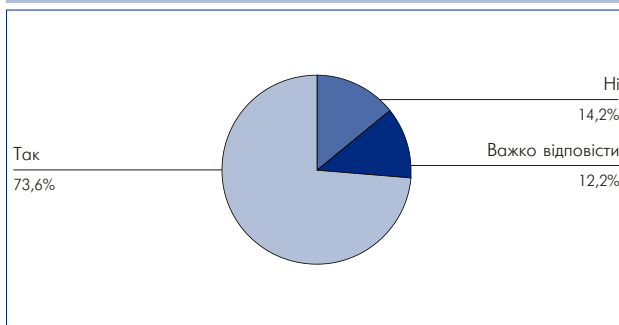
Єдиною віковою групою, де число прихильників збільшення терміну служби призовників (16,1%) переважає над числом прихильників зменшення терміну (14,1%), є громадяни похилого віку — 60 років і старші. Мабуть, тут можна констатувати наявність соціального протиріччя між тими, кому

довелося служити цілих три роки у 50-60-х роках, та їх онуками, яким зараз випадає служити набагато менше.

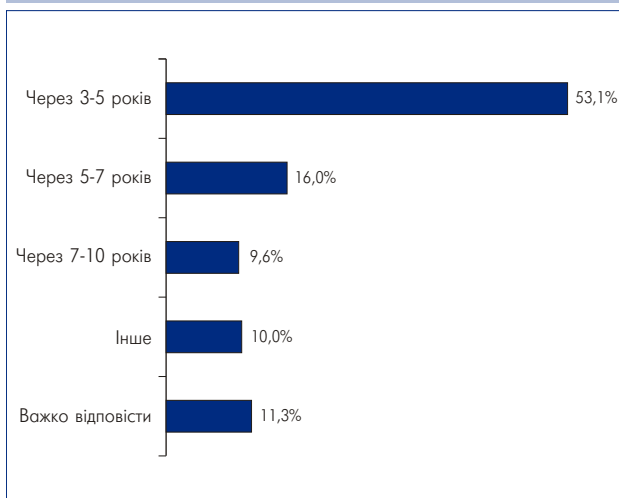
Професійна армія

Від “аматорів” у Збройних Силах громадяни, мабуть, втомилися і вже хочуть бачити в армії професіоналів. За результатами опитування, можна цілком однозначно констатувати, що наші співвітчизники дуже прихильно ставляться до переходу армії на професійні засади. Цю ідею підтримують майже три чверті (73,6%) населення, не підтримують її — лише 14,2% (діаграма “*Чи доцільно здійснити перехід на повністю професійну армію*”). Більше половини (53,1%) прихильників професійної армії переконані, що перехід доцільно здійснити вже через 3-5 років; 16% — відвели б на це 5-7 років; 9,6% — 7-10 років; 10% — вважають доцільним інший термін (діаграма “*Яким має бути термін переходу до професійної армії в Україні?*”).

Чи доцільно здійснити перехід на повністю професійну армію?
% опитаних

Яким має бути термін переходу до професійної армії в Україні?
% опитаних, які вважають доцільним перехід до професійної армії

Поінформованість про стан військових формувань

Оцінки населенням ситуації у Збройних Силах значною мірою можуть бути чуттєво-інтуїтивними. Результати опитування ще раз підтвердили низький рівень поінформованості громадян про ситуацію в армії та інших військових формуваннях. Лише 5,6% респондентів вважають, що вони достатньо поінформовані про цю ситуацію; недостатньо поінформовані — 40,4%, а 39,6% опитаних практично не мають достовірної інформації про ситуацію у військах. 14,4% респондентів заявили, що ця ситуація їх зовсім не цікавить (діаграма “Як Ви оцінюєте рівень Вашої поінформованості про ситуацію у Збройних Силах та інших військових формуваннях України?”).

Як Ви оцінюєте рівень Вашої поінформованості про ситуацію у Збройних Силах та інших військових формуваннях України ?
% опитаних

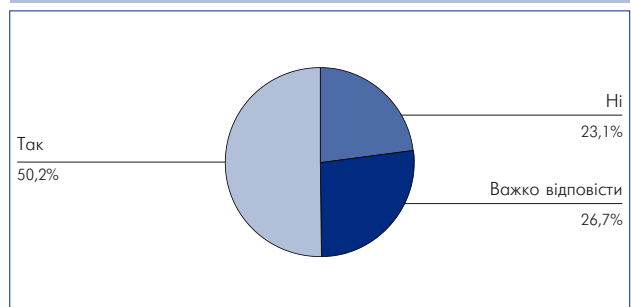
Однак, українські платники податків все ж хотіли б отримувати інформацію стосовно того, на що витрачаються бюджетні кошти, які виділяються на потреби національної безпеки. Про це, зокрема, свідчать відповіді на питання, які стосуються інформації Уряду в рамках цивільного та експортного контролю — більше половини

респондентів хотіли б отримувати інформацію у цих сферах.

До ідеї зміцнення одного з важливих аспектів цивільного контролю над Збройними Силами, що полягає у прозорості та підзвітності урядової діяльності, громадяни ставляться прихильно: половина з них (50,2%) вважають, що Уряд України має публікувати Білу книгу “Оборонна політика України”; протилежної думки дотримуються менше чверті опитаних — 23,1% (діаграма “Чи доцільно Урядові України публікувати Білу книгу “Оборонна політика України?””).

Чи доцільно Урядові України публікувати Білу книгу “Оборонна політика України”?
% опитаних

Крім того, 29,9% респондентів переконані в необхідності видання якомога більш докладного щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь, а 23% — вважають, що в ЗМІ потрібно оприлюднювати лише загальні дані. Лише 12,9% опитаних поділяють думку про те, що такий звіт має надаватися винятково Верховній Раді у конфіденційному порядку, а 15,3% — схиляються до думки, що такий звіт зовсім не потрібний (діаграма “Чи є доцільним видання щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь?”).

Чи є доцільним видання щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь?
% опитаних

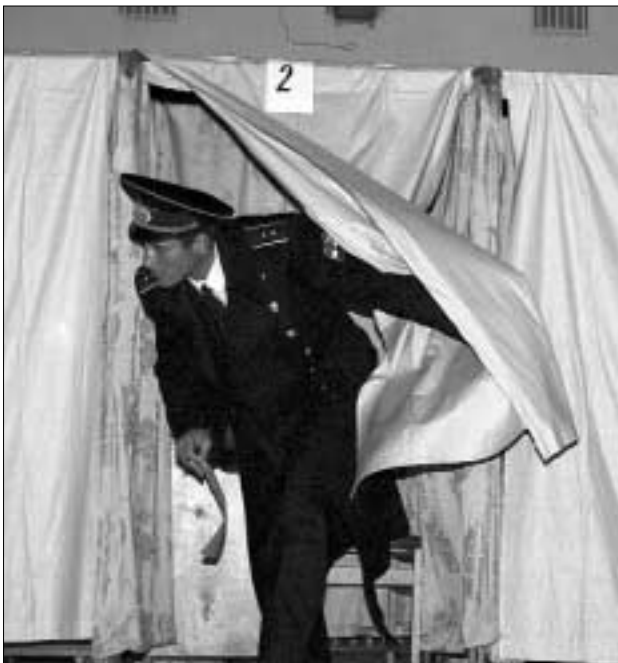
ВИСНОВКИ

За підсумками опитування, можна стверджувати, що загалом населення не впевнене у здатності Збройних Сил захистити суверенітет України від воєнних загроз, але вважає це скоріше не виною, а бідною армією, оскільки її фінансування оцінює як недостатнє.

Населення підтримує перехід української армії на професійну основу, але неоднозначно ставиться до можливості її радикального скорочення. Суперечливим є і ставлення громадян до скорочення терміну служби призовників.

Тим не менше, слід визнати існування в суспільстві стереотипів минулого, коли обороноздатність держави, її здатність забезпечити захист від зовнішніх загроз пов'язувалася з чисельною армією. Саме тому її скорочення, зменшення терміну служби не викликають великого оптимізму в громадян України.

Найкращими шляхами вирішення проблеми недостатнього фінансування громадяни вважають зменшення чисельності Збройних Сил з одночасним збільшенням фінансування, або збільшення фінансування за рахунок інших статей бюджету. У питанні запобігання моральному та фізичному старінню озброєння населення віддає перевагу виробництву нових озброєнь або модернізації наявних українськими виробниками.

Значне число (23%) прихильників збільшення бюджетних витрат на Збройні Сили не означає, однак, готовності громадян викласти на це свої гроші. Воєнна сфера для громадян не є пріоритетною (рейтинг політики у військовій сфері — лише 2,4%). Тому вірогідно очікувати, що бажаючих зробити такий патріотичний вчинок було б набагато менше.

Платники податків хотіли б знати, на що витрачаються їх гроші. Тому зміцнення в Україні демократичного цивільного контролю над військовими та вдосконалення контролю за експортом озброєнь і технологій (експортного контролю) матиме громадську підтримку.

Громадяни України добре розуміють, що народ, який не хоче годувати свою армію, буде годувати чужу. Але для того, щоб українська армія стала дійсно своєю, рідною — треба, щоб вона була трохи більше відкритою для тих, кого вона захищає.

Спостерігається повільне, але зростання усвідомлення громадянами, що їх “водять за ніс” — число тих, хто негативно сприймає відсутність відчутних результатів воєнної реформи стабільно зростає. Владі, зі свого боку, треба усвідомити те, що йдеться не про число прихильників або противників воєнної реформи в суспільстві — мова йде про довіру громадян до державного керівництва, дефіцит якої поступово вичерпується.

В середньому для близько чверті опитаних громадян важко визначитися з позицією стосовно воєнної політики. Причини — недостатня поінформованість або відсутність достовірної інформації, відсутність відчуття реальних зовнішніх загроз, несприйняття Збройних Сил як структури, що могла б будь-якою мірою вплинути на розв'язання більш пріоритетних соціально-економічних проблем.

З огляду на це, державне керівництво (стоюється усіх гілок влади) може обрати один з двох способів, яким чином реагувати на таке ставлення населення до військових проблем: сприймати низький рейтинг таким же чином, як брак ресурсного забезпечення і робити все так, як і раніше (тобто “по мінімуму”); або усвідомити самому та довести до громадян, що Збройні Сили в існуючому стані можуть перетворитися на джерело загроз для суспільства (екологічних, економічних соціально-політичних), а також на прикладі зрозумілих і доступних для громадськості планів, реальних дій показати, що радикальні зміни в Збройних Силах здатні перетворити їх на економічно необтяжливий і надійний засіб захисту суспільства від воєнних загроз. ■

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОЇ РЕФОРМИ

Анатолій ДОВГОПОЛІЙ,
керівник департаменту
Державної комісії
з питань оборонно-
промислового
комплексу України

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Здійснення воєнної реформи на переламних етапах історії кожної країни є необхідною передумовою концентрації національних ресурсів (матеріальних, фінансових, людських) на масштабних, пов'язаних із трансформацією суспільства, "мирних" завданнях, що потребують здійснення у дуже короткі терміни. Фундаментальним принципом здійснення таких воєнних реформ є достатньо відомий **принцип мінімально необхідної достатності**.

Виходячи зі світового та вітчизняного досвіду, можна стверджувати, що головними першочерговими проблемами, що потребують послідовного вирішення, є наступні.

По-перше, політичне керівництво держави повинно чітко визначити завдання Збройних Сил України. Ці завдання мають формулюватися не на підставі їх "розуміння" самими Збройними Силами (як це де-факто впроваджено останніх 10 років відбувалося в Україні), а саме політичним (цивільним) керівництвом держави. При цьому, слід виходити з аналізу наступних факторів:

- ❖ прогноз розвитку зовнішньополітичної ситуації навколо України у середньостроковій і довгостроковій перспективі, — такий аналіз повинен дати конкретний і вичерпний перелік потенційних сценаріїв виникнення, ескалації і можливого розв'язання конфліктів з іншими державами, до яких Україна має бути готова;

- ❖ обмеження щодо застосування тих чи інших засобів вирішення конфліктних ситуацій: за кожним з потенційних конфліктів необхідно визначитися (прийняти відповідне рішення на політичному рівні) стосовно того, до яких засобів їх розв'язання має готуватися держава — із залученням власної Воєнної організації, чи з використанням лише дипломатичних заходів (звернення за допомогою до інших держав, міжнародних організацій, воєнних блоків тощо);

- ❖ бойовий потенціал кожного з евентуальних противників (тих військових угруповань, що можуть бути задіяними в гіпотетичному конфлікті), з якими Збройні Сили України повинні бути у змозі (за рішенням політичного керівництва держави) вести збройну боротьбу;

- ❖ цілі, досягнення яких мають прагнути Збройні Сили України у збройній боротьбі з визначеними евентуальними противниками.

Саме розгорнутий виклад цих цілей та засобів і методів їх досягнення мають становити суть Воєнної доктрини держави як політичного

документу, що є концептуальним фундаментом здійснення воєнної реформи.

По-друге, на підставі чітко сформульованих критеріїв має бути впроваджений дієвий механізм постійної оцінки суспільством спроможності Збройних Сил та інших військових формувань України виконати політично визначені для них завдання.

Саме вирішення цієї проблеми має становити основну мету і суть запровадження в Україні системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами та іншими військовими формуваннями.

Об'єктами суспільного контролю мають бути:

- ❖ з одного боку — забезпеченість Збройних Сил та інших військових формувань України довгостроковими програмами розвитку з чітким визначенням функцій і завдань, належними ресурсами та нормативно-правовою базою, соціальним захистом тощо;

- ❖ з іншого — спроможність Збройних Сил та інших військових формувань України виконати політично визначені завдання, підтвердження чого в мирний час є відповідність, насамперед, бойової підготовки особового складу і стану озброєння та військової техніки, а також інших характеристик Збройних Сил та інших військових формувань України, певним контрольним нормативам, що мають обґрунтовуватися, виходячи зі згаданих завдань.

Ось ці дві найголовніші проблеми, які вбачаються ключовими, потрібно вирішити в першу чергу для досягнення успіху воєнної реформи.

Вирішення цих двох найголовніших проблем утворить ту систему відліку, в координатах якої, з урахуванням поточного соціально-економічного становища в Україні, можуть бути ефективно вирішені й інші — похідні (які зараз нерідко видаються за основні) проблеми, пов'язані зі здійсненням в Україні воєнної реформи: оптимізація структури, складу, чисельності Збройних Сил та інших військових формувань України, забезпечення раціонального балансу між традиційними озброєннями та новітніми засобами збройної боротьби тощо. ■

Сергій ЗГУРЕЦЬ,
Центр досліджень армії,
конверсії та роззброєння,
головний редактор
агентства оборонних
новин "Defense-Express"

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Традиційно вважається, що головним гальмом реалізації оборонних реформ в Україні є брак коштів. На потреби здійснення Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України бюджет 2002р. передбачає 245 млн. грн. — при тому, що в 2001р. "під реформи" давали більше — 350 млн. грн. Отже, маємо парадокс — у країні, якщо вірити статистичним показникам, відбувається економічне зростання, а на потреби оборонних реформ коштів виділяється менше. Представники Міністерства оборони України стверджують, що, враховуючи прогнозовані параметри економічного та соціального розвитку України в 2002р., були всі підстави скерувати на потреби оборони на один мільярд більше, ніж ухвалені 3,291 млрд. Були — але не дали...

Відповідь на питання — "чому грошей на армію, на реформи і на оборону не поспішають виділяти більше, хоча начебто й можна" — саме і є базовою для розуміння того, чому оборонна реформа фактично тупіє на місці. А це відбувається тому, що оборонна реформа не має загальнонаціональної підтримки. У рядового жителя країни немає переконливих доказів того, що ця реформа справді приносить продуктивні результати. І висновки для себе він робить не з парадних заяв про те, що армія боєздатна, а з речей більш показових і помітних. На кшталт Броварів. Чи з тих же катастрофічних пусків ракет С-200 в Криму. Чи на прикладі Харківського інституту льотчиків, де через брак пального не змогли здійснити випуск військових пілотів — при тому, що всім подобається говорити про новий характер високотехнологічних воєн і про вирішальну роль авіації у новітніх збройних конфліктах.

Оборонна реформа суспільство не цікавить. Немає зацікавленості і розуміння — немає підтримки й грошей. Коло замикається. Зрозуміло, що і в 2005р. — а саме на цей термін орієнтувалася Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил з її оптимістичними гаслами про нечисельність, боєздатність і необхідність для бюджету — армія, порівняно з днем сьогоднішнім, принципів змін не зазнає. Але замість аналізу причин невдач, зараз на перший план виходять розмови про модель Збройних Сил-2010, або про те, що в 2015р. українська армія буде цілком професійною. Ідеологія оборонних "довгобудів" позбавляє реформу підтримки і в самих Збройних Силах. Якщо офіцер усвідомлює, що на його час не

припаде позитивних плодів реформи, то й боротьба з "тимчасовими труднощами" його тим більше не захоплює. І тоді починає вкорінюватися правило: чим менше змін — тим краще.

Реформи "підуть" лише тоді, коли в їх необхідність — а відтак, і в необхідність їх реальної підтримки — повірять і суспільство, і люди в погонах за межами Києва. А ще одним поштовхом до реформи може стати оприлюднення даних про реальний стан Збройних Сил України. Звісно, слід віддати належне сміливості міністра оборони України, який, зважаючи на обсяги оборонного фінансування, заявив, що в 2002р. не варто вести мову про підвищення рівня бойової підготовки, закупівлю нового озброєння для армії й інші подібні речі. Але ніхто не поспішає зафіксувати, скільки годин на рік літають наші бойові льотчики і як часто вони стріляють по мішенях, скільки є палива і справних акумуляторних батарей для танків, і коли востаннє надходила колісна гума для автомобілів і бронетранспортерів. Давайте про це скажемо вголос. І тоді зрозуміємо, що олімпійський принцип — "головне участь, а не результат" — є для реформ в оборонній сфері абсолютно неприйнятним. Потрібен саме результат. Але ми, здається, спокійно почувалися саме олімпійцями... ■

Володимир КОЗУБ,
керівник департаменту економіки оборони, правоохоронної діяльності та державних закупівель Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні необхідно, перш за все, підтримувати та розвивати позитивні тенденції у національній економіці, що з'явилися у 2000-2001рр. і, сподіваюся, набиратимуть сили надалі. Виходячи з досвіду кризових років, можна сказати, що здійснювалася не воєнна реформа, а заходи, спрямовані на "виживання" Збройних Сил і недопущення їх занепаду. Отже, головною передумовою і водночас проблемою у здійсненні вдалої воєнної реформи, на мою думку, є економічна ситуація у державі.

По-друге, без суттєвого скорочення Збройних Сил України не можна сподіватися на реальний успіх реформи. Існуюча чисельність військовослужбовців, обтяжлива інфраструктура, масив морально та фізично застарілого озброєння і військової техніки вимагають таких ресурсів на утримання, які держава не в змозі виділяти.

Разом з тим, плануючи скорочення чисельності військовослужбовців, необхідно максимально вжити заходів їх соціального захисту, насамперед — забезпечення житлом і надання допомоги в працевлаштуванні. Зараз у державі створені механізми, що сприятимуть розв'язанню житлової проблеми

військовослужбовців і забезпеченню соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку.

І останнє. Слід звернути увагу на вдосконалення і розвиток цивільного демократичного контролю над Збройними Силами, а також над усім процесом воєнної реформи, починаючи від постановки мети, термінів реформування, джерел та обсягів фінансування і закінчуючи аналізом результатів реформування та доведення його до відома громадськості. ■

Дмитро КОРЧИНСЬКИЙ,
незалежний експерт

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Для початку реформи Збройних Сил необхідно, щоб суспільство (або його верхівка) повірило в те, що буде війна. Технологія майбутньої української війни має стати предметом широкого суспільного обговорення. Поки що маємо парадоксальну ситуацію: безліч наговорено, насемінарено, наконферовано за реформу Збройних Сил і нічого за те, як, з ким, для чого ці Збройні Сили будуть воювати. Ні суспільство, ні Уряд, ні генерали не вірять у те, що незабаром їм доведеться повернутися до того, що більше відповідає природі українця, ніж сільське господарство.

Реформа має виходити з усвідомлення двох конечностей:

- а) достатнього фінансування не буде;
- б) майбутня війна буде, хоча б частково, громадянською (див. додаток).

Саме в такій формі вона не нав'язана нам майбутнім супротивником. Ми маємо здійснити дешеву реформу, щоб одержати дешеві Збройні Сили, які зможуть виграти громадянську війну в себе і нав'язати таку ж війну супротивнику. Коротше, треба об'єднувати Міністерство оборони і Міністерство внутрішніх справ, спонукати громадян до участі у воєнізованих об'єднаннях, до створення товариств любителів бронетехніки, стрільчих братств тощо. Збройні Сили необхідно повернути обличчям до громадян з мілітарними інстинктами. Зараз обличчям до них повернута прокуратура.

Додаток

Збулась рожева мрія більшовизму, війна імперіалістична скрізь перетворилась на війну громадянську. Такими будуть війни ХХІ століття. Більшовизація свідомості майже всіх військових політиків і стратегів світу вже відбулася.

Коли Ірак захопив Кувейт, він вважав, що поновлює справедливість щодо бунтівної території. Для Хусейна це була справа **внутрішньої політики**. Коли світове товариство карало Ірак, воно здійснювало **поліцейську акцію**, що мала своєю метою спровокувати громадянську

війну на півночі Іраку. Приборкуючи Чечню, Росія виставляє це як свою внутрішню справу. І може досягти успіху, спровокувавши війну між чеченцями. Справа виглядає так, нібито Чечню було зруйновано тільки заради заміни Масхадова на Кадірова, Басаєва на Гантемірова.

Війну в Афганістані виграв не Комітет начальників штабів, а Мінфін США. Бо долю Талібану вирішили не натівські бомбардування, а пуштунські вожді, яким заплатили.

Глибокі зміни політичної свідомості проявилися вже на Нюрнберзькому процесі, учасники якого застосовували до своїх ворогів норми кримінального "внутрішнього" права. Війну виграла полководці, а крапку поставили прокурори.

Відтоді в усіх конфліктах дедалі частіше прокурор ставав центральною військово-політичною фігурою. Найяскравішою ілюстрацією нового стану справ стала чергова балканська війна, коли НАТО здійснював свою поліцейську операцію проти поліцейської операції Югославії у Косово.

Неможливо не згадати давнього марксистського прагнення трактувати будь-який конфлікт через абстрактні категорії. Буцím-то не німці воюють з французами, а прогресивні тенденції з прагненням монополістичної буржуазії до розподілу ринків. Тепер ми стикаємося з протилежною проблемою, крізь суспільні абстракції стає важко визначити конкретного супротивника. Американці стверджують, що вони воюють з міжнародним тероризмом. І самі, як це не смішно, вірять у це.

З ким воювала Югославія? З НАТО? З ОБСЄ, з прогресивним людством? Якби Югославія захотіла формально оголосити війну, вона була б змушена оголосити її усім своїм сусідам, половині європейських країн, США, прокуратурі Швейцарської конфедерації, а також північній частині Атлантичного океану. Насправді ж, Югославія воювала лише з літаками країн НАТО, що залітали в її повітряний простір, відмовляючись помічати ворожу піхоту на своїх кордонах.

Таким чином, на Балканах американський Уряд воював з республіканцями, югослави — з літаками, європейці воювали зі страшними привидами минулого, а ісламські добровольці — з безбожною західною цивілізацією. Головний інформаційний штамп уже склався: будь-який конфлікт — це війна світового співтовариства з міжнародним тероризмом. Інакше кажучи, незрозуміле воює з неосознаним.

Наші оборонні зусилля повинні враховувати характер майбутньої війни. Вона буде громадянською. Саме в такій формі вона буде нав'язана нам майбутнім супротивником. Тому ми повинні мати засоби швидкої перемоги у внутрішньому конфлікті, а також можливість спричинити внутрішній конфлікт на території супротивника.

В 1970-х роках американський Уряд, який підтримував південно-в'єтнамську армію, отримав поразку не від бійців В'єтконгу, а від американських студентів. Отже, нашим Збройними Силами потрібні не тільки бійці, їм потрібні свідомі студенти в університетах супротивника. ■

Анатолій ЛОПАТА,

генерал-полковник,
у 1993-1996рр. —
начальник Генерального
штабу ЗС України

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Необхідність воєнної реформи стала очевидною для більшості наших громадян зі здобуттям Україною незалежності. Але вирішення цього комплексного завдання, на що сподівалися, насамперед, військові, так і не стало реальністю.

Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України не були готові до вирішення проблем воєнної реформи, а на Президента України навалилося безліч поточних політичних та економічних проблем, з якими він ще й досі справитися не може.

В результаті, до воєнної реформи, у повному розумінні цього слова, ми ще не приступали.

Дехто може заперечувати такий висновок, посилаючись на реформи у війську.

Буду наполягати на тому, що військова реформа — лише складова воєнної реформи, і не найголовніша.

Воєнна реформа — це комплексне вирішення політичних, економічних, оборонних і соціальних проблем заради безпеки держави та її здатності протистояти агресії вірогідного противника, захисту своєї територіальної цілісності і недоторканності кордонів.

До вирішення цих проблем ми наблизилися та напрацювали певну законодавчу базу. Її основою є Конституція України, Воєнна доктрина, закони про Збройні Сили України та інші військові формування.

З висоти 10 років незалежності України, практики діяльності Уряду та на підставі аналізу наших прорахунків слід сказати, що законодавча база потребує змін — з метою вироблення таких законодавчих актів, які б сприяли воєнній реформі.

Треба повернутися до Воєнної доктрини, до структур Збройних Сил України, проблем розвитку ВПК, фінансування оборонних програм. Це можна зробити лише тоді, коли на підґрунті напрацювань урядової комісії будуть внесені пропозиції до Верховної Ради України стосовно прийняття Закону України про воєнну реформу в державі.

Закон має затвердити цілісну, узгоджену з можливостями держави програму розвитку ВПК, будівництва Збройних Сил, розвитку інфраструктури держави, системи управління, підготовки кадрів і вишколу військових формувань, розвитку воєнної науки та опанування сучасними досягненнями науки і техніки на найближчі 10-15 років. Під цю державну програму повинні бути заплановані відповідні кошти в державному бюджеті.

Згадану програму воєнної реформи мають опрацьовувати не військові — це справа Уряду України за дієвої участі силових структур.

Розробка такої програми, прийняття Закону України про воєнну реформу та цільове спрямування коштів на її здійснення забезпечать успіх воєнної реформи в Україні.

Сьогодні, на жаль, воєнна реформа не відбувається. Сподіваємося на Парламент у новому складі та здоровий глузд Уряду у вирішенні оборонних завдань. ■

Валерій МУНТІАН,

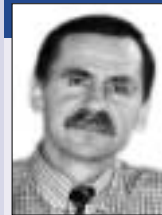
доктор економічних
наук, професор

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

По-перше, необхідно розробити обґрунтовану, з позицій системного аналізу, та реалістичну Стратегію проведення воєнної реформи в Україні, з урахуванням реалій сьогодення та перспектив розвитку Воєнної організації. На превеликий жаль, за 10 років така Стратегія в Україні розроблена не була. Відповідно, не могла бути поставлена конкретна мета реформи, не визначені її завдання, ресурсне та наукометодичне забезпечення, не розроблені конкретні програми реалізації необхідних завдань.

По-друге, не створена система економічного забезпечення національної безпеки України, у т.ч. її головної складової — Воєнної організації. Без відповідного та своєчасного економічного забезпечення провести воєнну реформу не реально. Для цього необхідно визначити вплив оборонних витрат, їх величини та структури, з одного боку, на забезпечення обороноздатності та безпеки держави, а з іншого — на її економічне зростання. На жаль, така система відсутня, що, в свою чергу, здійснює негативний вплив на проведення воєнної реформи в Україні.

По-третє, в умовах високого рівня тінізації національної економіки, недосконалої нормативно-правової бази, необхідно вжити дієвих заходів щодо недопущення комерціалізації військових формувань, з одного боку, а з іншого — створити ефективну систему управління економічними ресурсами всередині цих формувань. ■

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

експерт з питань
воєнної політики

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Збройні Сили України, як і інші військові формування, майже на 100% оснащені радянським озброєнням та військовою технікою. Відтак, вони цілком залежні від старого радянського оборонно-промислового комплексу, розділеного Україною і Росією у відповідній пропорції. Отже, військово-промислова база виробництва озброєнь залишається зорієнтованою не на потреби оборони України, а на старі геополітичні амбіції колишнього СРСР, тепер — Росії. Стратегічна залежність від Росії у виробництві озброєнь ставить під сумнів спроможність України повноцінно забезпечувати власну обороноздатність.

Україна не має самодостатньої економічної бази, яка б відповідала її національним потребам, у т.ч. в галузі оборони і безпеки. Крім того, людський потенціал, який мають Збройні Сили не відзначається глибокою національною самосвідомістю. Здебільшого в особового складу Збройних Сил переважають старі радянські світоглядні уявлення. Маючи таку пострадянську базу, політика України в галузі безпеки і оборони є скоріше реакцією на події, тенденції і зміни в зовнішньополітичному оточенні, вона не спирається на національні засади, на яких ґрунтується політика кожної незалежної держави.

Отже, головною проблемою, вирішення якої забезпечить успіх воєнної реформи, є розбудова національних підвалин, забезпечення власної воєнної безпеки і оборони. Саме на цих підвалинах має бути розроблена концептуальна модель Збройних Сил України XXI століття. Першочерговим завданням її розробки є визначення національних інтересів і воєнних загроз, що існують чи можуть виникнути в близькому майбутньому.

На підставі визначення згаданих загроз мають бути чітко окреслені головні завдання Збройних Сил та інших військових формувань України у забезпеченні національної безпеки і оборони.

Розробці та впровадженню цих нових концептуальних підходів має передувати прийняття Воєнної доктрини України в новій редакції, яка б чітко визначила воєнно-політичний курс України, що має бути зорієнтований або на її приєднання до системи колективної оборони, або на офіційне набуття нею нейтрального статусу. Піпотетично Україна може приєднатись або до блоку НАТО, або укласти військовий союз з Росією. Опора на принцип колективної

оборони дозволить без істотних втрат скоротити загальну чисельність Збройних Сил принаймні вдвічі, а відтак — поліпшити ситуацію з їх фінансуванням.

Виходячи з того, що політичне керівництво країни ні зараз, ні в майбутньому не має наміру подавати заяву на вступ України до НАТО, ми можемо розраховувати лише на другий варіант колективної оборони. При цьому, потрібно зважати на наступне: якщо членство в НАТО обмежує самостійність воєнної політики України, гарантуючи їй державний суверенітет, то в союзі з Росією ми втратимо і самостійність, і незалежність, і державний суверенітет, для захисту якого власне й призначені Збройні Сили України.

Отже, якщо ми дійсно дбаємо про безпеку і суверенітет нашої держави, то в цій ситуації видається доцільним офіційне набуття Україною нейтрального статусу.

Опора на принцип позаблоковості та постійного нейтралітету потребує впровадження принципово іншої моделі побудови Збройних Сил, за якої зберігається найбільш боездатне ядро, а вся інша частина армії і флоту переводиться у мобілізований резерв шляхом переформування в учбові, учбово-мобілізаційні частини та з'єднання кадрового складу. Основні оборонні видатки за такої моделі перерозподіляються на користь забезпечення підготовки резервістів і накопичення мобілізаційних резервів. Така модель передбачає розробку принципово нової системи підготовки резервістів та накопичення мобілізаційних резервів.

Відповідно до визначеного воєнно-політичного курсу країни та завдань Збройних Сил, інших військових формувань України, має бути змінена їх структура, дислокація і чисельність.

Другою проблемою реформування є перехід на **програмно-цільовий метод фінансування** Збройних Сил та інших військових формувань, що потребує зміни пріоритетів фінансування та структури оборонних видатків.

Пріоритетом у структурі оборонних видатків мають стати видатки на бойову підготовку. В структурі оборонних видатків вони, як правило, не перевищують 15-20%. Відтак, у загальному обсязі оборонних витрат ця стаття видається невеликою. Та саме завдяки їй можна істотно підняти рівень боездатності Збройних Сил, навіть не витрачаючи значних коштів на закупівлю нових зразків озброєнь і модернізацію старих. Водночас, систематична бойова підготовка дозволяє підтримувати на належному рівні експлуатаційні можливості бойової техніки і озброєнь.

Одночасно слід перейти до вирішення **третьої проблеми — формування бойового ядра Збройних Сил** — Сил швидкого реагування, які б були багатофункціональними за своїм призначенням і могли адекватно реагувати на найбільш вірогідні види воєнних загроз. Ці сили, а також сили бойового чергування, сили спеціального призначення та сили термінового реагування повинні мати цільове фінансування й повне матеріальне забезпечення. ■

Анатолій ТКАЧУК,

полковник запасу,
колишній керівник
оперативно-аналітичного
управління Генеральної
військової інспекції
при Президентові України

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Однією з ключових проблем є створення системи оперативного, об'єктивного та всебічного інформування керівництва держави про все, що відбувається у Збройних Силах, інших військових формуваннях і силових структурах у цілому. Така система, орієнтована на системний аналіз стану справ, необхідна для посилення цивільного контролю за діяльністю військових, демократизації стосунків у військових колективах та усунення "закритих зон".

Функціонування саме такої системи обумовлює ефективність реалізації конституційних повноважень Президента України у воєнній сфері, тобто, можливість приймати обгрунтовані рішення на стратегічному рівні стосовно, наприклад, призначення складових Воєнної організації України та її оптимальної структури в цілому.

Об'єктивний аналіз стану справ і конкретні пропозиції щодо вирішення нагальних проблем забезпечують політичному керівництву можливість адекватної оцінки глибини необхідних перетворень у воєнній сфері та визначення рівня ресурсних можливостей держави для їх реалізації.

Загалом, наявність системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності глави держави, Уряду та Парламенту з військових питань є одним із важливих механізмів для налагодження демократичного цивільного контролю за військовими, що передбачає певну відповідальність виконавчої і законодавчої гілок влади за прийняті рішення і стан справ у Воєнній організації.

Чому робота Генеральної військової інспекції при Президентові України (ГВІ) — структури з контрольно-аналітичними функціями, покликаної забезпечувати діяльність Президента України в питаннях керівництва Збройними Силами та іншими військовими формуваннями і вкрай необхідної для реалізації цивільного демократичного контролю за військовими — завершилась її ліквідацією на шостому році існування?

Знизився рівень об'єктивності в оцінці Інспекцією стану справ у ЗС України та інших військових формуваннях, замість глибокого аналізу нагальних проблем і розробки вагомих пропозицій здійснювалося дублювання функцій відомчих інспекцій. Лобіювання ГВІ корпоративних інтересів керівництва Міністерства оборони та інших військових формувань стало настільки переважати над державницьким

підходом, що подальше існування Інспекції стало недоцільним.

Зараз проблема інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Президента України у воєнній сфері залишається, на жаль, відкритою, — що є актуальним також для Парламенту і для Уряду. Адже без такого забезпечення вести мову про успішне проведення воєнної реформи неможливо. Досвід практичної діяльності ГВІ переконливо свідчить про те, що структура з аналогічними контрольно-аналітичними функціями потрібна, але має відчуватися й потреба в ній з боку глави держави, Парламенту та Уряду в активному використанні результатів її роботи. Сьогодні попиту на таку інформацію з боку Президента й Уряду не відчувається. Можливо, Верховна Рада нового скликання виявить активність в аналітичному забезпеченні законотворчого процесу та парламентського контролю у воєнній сфері. Це залежатиме від місця й ролі проблем воєнної сфери у передвиборних програмах політичних партій і прагнення майбутніх депутатських фракцій активно впливати на їх вирішення.

Важливе значення для забезпечення якісних зрушень у воєнній сфері має організація широких дискусій на науково-практичних семінарах, конференціях, круглих столах та в ЗМІ для обговорення найбільш актуальних проблем і пошуку можливих шляхів їх вирішення. Такі дискусії, за участю урядовців, військових фахівців, незалежних експертів та представників неурядових дослідницьких структур, мають передувати прийняттю відповідальних рішень, щоб було менше помилок. Сьогодні ми маємо переважно декларації про наміри вирішення цієї проблеми.

Для того, щоб реформування війська мало прихильників, а не опонентів серед офіцерського складу, потрібно на державному рівні вирішувати проблему професійної і соціальної адаптації військовиків, які підлягають скороченню. Хіба можна розраховувати на підвищення престижу військової служби та підтримку реформ у цілому, коли Міністерство оборони України в рамках Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України до 2005р. навіть не передбачає заходів соціальної підтримки військово-службовців, яких заплановано скоротити, а соціальною і професійною адаптацією звільнених військових більше опікуються НАТО та зарубіжні благодійні фонди, ніж наша влада? ■

Vadym TYUTYUNNIK,

*завідувач відділу
військової політики,
військового
співробітництва та
миротворчої діяльності
Апарату РНБО України*

Які найбільші дві-три проблеми слід вирішити для забезпечення успіху воєнної реформи в Україні?

Виявити проблеми реформування Збройних Сил України (ЗСУ), від вирішення яких залежатиме успіх воєнної реформи, можна лише на підставі короткого огляду результатів діяльності в цій сфері Президента, Парламенту та Уряду України наприкінці 2000р. та протягом 2001р., — адже планове реформування ЗСУ фактично розпочалося з 1 січня 2001р., з початком виконання Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005р. (ДПРР), затвердженої Указом Президента України №927 від 28 липня 2000р.

Парламент протягом жовтня-грудня 2000р. ухвалив нові редакції законів України "Про оборону України" та "Про Збройні Сили України", в яких враховані головні положення ДПРР, та затвердив чисельність ЗСУ на 2000-2005рр. В листопаді 2001р. за дорученням Президента України та з метою ефективного розв'язання поточних проблем воєнної реформи був утворений Урядовий комітет з питань оборони, оборонно-промислового комплексу та правоохоронної діяльності.

Протягом 2001р. здійснювалося опрацювання проекту оновленої Воєнної доктрини України. В лютому 2001р. для покращання узгодження воєнної і військово-технічної політики та прискорення воєнної реформи Президент України створив спеціальну Міжвідомчу робочу групу (МРГ) під керівництвом Секретаря РНБОУ Є.Марчука. Ця група підготувала низку документів, які Президент України затвердив у якості вихідних для використання в оборонному плануванні. Це, насамперед, результати оцінки: воєнно-політичної ситуації і можливих рівнів воєнних загроз на період до 2005р. та на перспективу — до 2010р.; стану озброєння та військової техніки Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства з надзвичайних ситуацій та Державного комітету у справах охорони державного кордону України на період 2001-2010рр.; можливостей оборонно-промислового комплексу (ОПК) з розробки і

виробництва озброєння та військової техніки. Крім того, МРГ уточнила основні оперативнотрагетичні вимоги до їх якісних характеристик і визначила їх розрахункову кількість до 2010р.

На підставі зазначених документів МРГ розробила також проект Концепції моделі ЗСУ зразка 2010р. та пропозиції щодо уточнення заходів діючої ДПРР, а також підготувала проект Державної програми розвитку озброєння та військової техніки (ДПРОВТ) на період до 2010р. В них враховані уточнені завдання та пріоритети воєнної реформи, визначені Указом Президента України від 6 грудня 2001р. Слід зазначити, що ці документи ґрунтувалися на Переліку видатків державного бюджету на потреби оборони та на Прогнозних показниках видатків державного бюджету на потреби оборони на період до 2010р., які в листопаді 2001р. вперше за дорученням Президента України були затверджені Урядом.

24 грудня 2001р. відбулося засідання РНБОУ, на якому були проаналізовані та підведені підсумки першого року воєнної реформи. Крім того, за результатами цього засідання Президент України затвердив уточнені заходи діючої ДПРР на 2002-2005рр. роки та схвалив основні положення проекту Концепції моделі Збройних Сил України зразка 2010р.

Таким чином, Президент, Парламент та Уряд України в 2001р. вжили значну кількість важливих політичних, правових, організаційних, фінансово-економічних та інших заходів щодо забезпечення здійснення воєнної реформи. Разом з тим, у 2002р. необхідно вирішити чотири групи взаємообумовлених проблем.

По-перше, це проблеми, пов'язані з необхідністю завершення опрацювання проектів оновленої Воєнної доктрини і Концепції моделі ЗСУ зразка 2010р. та прийняття Урядом, Президентом і Верховною Радою України політичних рішень щодо їх ухвалення. Тісно пов'язаною з цим є і проблема внесення Кабінетом Міністрів на розгляд Парламенту змін до законодавства, спрямованих на уточнення завдань ЗСУ та інших військових формувань, удосконалення системи керівництва ними, розподіл повноважень у сфері оборони та боротьби з тероризмом у контексті відомих подій у США та Афганістані.

По-друге, особливої гостроти набуває проблема остаточного доопрацювання Урядом проекту ДПРОВТ на період до 2010р., ухвалення її Президентом і Парламентом України та забезпечення належної її реалізації. Адже, в разі подальшого зволікання із модернізацією наявних у військах (силах) озброєнь та військової техніки, виробництвом і закупівлею нових їх зразків, воєнна реформа приречена на невдачу. Небезпечною є і тенденція збільшення розриву між темпами та якістю реформування Збройних Сил і ОПК України.

По-третє, найважливішими залишаються проблеми належного фінансово-економічного забезпечення воєнної реформи. Певне зростання ВВП, що почалося у 2001р., повинне супроводжуватися адекватним збільшенням видатків на реалізацію заходів з реформування ЗСУ. Крім того, слід поступово переходити

на фінансування цих видатків за рахунок виключно коштів загального фонду державного бюджету. Нагальною є й потреба цільового фінансування окремим рядком бюджету загальнодержавних програм зі створення та закупівлі озброєнь та військової техніки, таких, зокрема, як програма літака Ан-70.

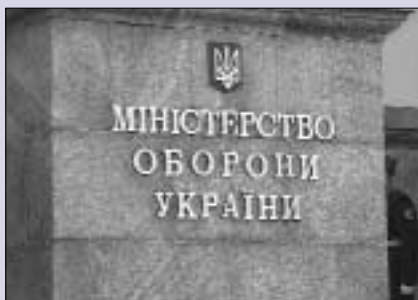
Зростає актуальність проблеми забезпечення суттєвої економії витрат на утримання ЗСУ і спрямування заощаджених коштів на фінансування їх оснащення новітніми озброєннями та військовою технікою. Але для цього Уряд має визначити порядок передачі Міністерством оборони озброєнь та військової техніки, що виводяться зі складу ЗСУ в ході їх реформування, а також об'єктів відповідної інфраструктури (сховища, парки, арсенали тощо) зацікавленим підприємствам, установам, організаціям — для їх реалізації, утилізації та конверсії. Слід також активізувати передачу місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування від Міністерства оборони понад 100 колишніх військових містечок. Парламент, у свою чергу, повинен прискорити прийняття змін до Закону України "Про правовий режим майна Збройних Сил України".

По-четверте, визначальна роль у воєнній реформі належить людському фактору. Кожен військовослужбовець є безпосереднім об'єктом цієї реформи, оскільки ми прагнемо створити професійні Збройні Сили. Особовий склад є і головним виконавцем перетворень у військах.

Тому, за існуючої економічної ситуації гострими залишаються питання соціально-економічної захищеності військовослужбовців. Керівництво держави тримає їх у полі зору. Уряд вже практично ліквідував заборгованість з грошового забезпечення військовослужбовців. Своєчасно здійснюється поточне фінансування утримання Збройних Сил.

Однак, за останні два роки, внаслідок припинення надання військовослужбовцям пільг в оплаті квартплати, комунальних послуг, енергоносіїв, транспортних послуг, санаторно-курортного лікування тощо, відбулося зниження життєвого рівня сімей військовослужбовців. 28 січня 2002р. Уряд визначив тимчасовий порядок перерахування субвенцій на відшкодування пільг в оплаті лише електроенергії та комунальних послуг.

Складною залишається також проблема забезпечення військовослужбовців житлом. І хоча в 1999р. Уряд затвердив відповідну Комплексну програму, вона фінансується вкрай незадовільно.

ЗОВНІШНІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ

Леонід ПОЛЯКОВ,
директор воєнних програм
Центру Разумкова

Система європейської безпеки динамічно змінюється. Її ключові учасники — ООН, ОБСЄ, НАТО та ЄС — пристосовуються до нових реалій. Немає ясності щодо майбутньої ролі Росії, яка зберігатиме суттєвий вплив на процес формування безпеки на континенті.

Перед Україною зараз відкриті три основні перспективи побудови своєї майбутньої безпеки — разом із Заходом, безпеку якого гарантує НАТО; разом із Організацією колективної безпеки країн СНД (тобто — з Росією); або залишитися позаблоковою (нейтральною) державою. Кожен з цих варіантів має своїх прихильників і опонентів, відповідно до розуміння інтересів України у сфері безпеки. В даній статті пропонуються оцінки зазначених перспектив.

Яка організація має бути провідною у забезпеченні регіональної безпеки в Європі?

Зараз у європейській системі безпеки найбільш дієздатною воєнно-політичною організацією є НАТО. За рахунок збереження загартованого в роки “холодної війни” воєнно-політичного потенціалу та його гнучкого пристосування до нових умов, Альянс, порівняно з ООН, ОБСЄ та ЄС, виявився єдиною структурою регіональної безпеки, яка, за оцінками експертів Європейського центру досліджень безпеки ім. Дж.Маршалла, “ефективно діє на всіх чотирьох рівнях безпеки — індивідуальної безпеки, колективної безпеки, колективної оборони і забезпечення стабільності” (таблиця “Потенціал організацій у сфері безпеки”)¹.

Потенціал організацій у сфері безпеки

Організація	Рівень 1: Індивідуальна безпека	Рівень 2: Колективна безпека	Рівень 3: Колективна оборона	Рівень 4: Забезпечення стабільності
ООН	Так?	Так?	Ні	Так?
ОБСЄ	Так?	Так?	Ні	Так?
ЄС	Так	Так	Ні	Так?
НАТО	Так	Так	Так	Так

Найближчим часом (протягом наступних 5-10 років) провідна роль у забезпеченні регіональної безпеки в Європі також залишатиметься за НАТО. Цьому сприятимуть готовність США підтримувати тісні зв'язки з Європою, вкладати значні кошти у воєнну сферу, а також у процес розширення Альянсу. Наближення НАТО до кордонів України в результаті розширення блоку сприятиме зміцненню європейської безпеки. Такої думки дотримується і міністр закордонних справ України А.Зленко: “Цей процес [розширення НАТО] не становитиме загрози національним інтересам України і здатний принести додаткові гарантії безпеки”².

Водночас, завершення “холодної війни”, а також тенденція до збільшення взаємозалежності між країнами Європи об'єктивно призвели до зниження впливу чинника військової могутності. Хоча повністю відкинути можливість війни у Європі ще не можна, однак, теперішня ситуація у сфері безпеки характеризується суттєвим зниженням вірогідності виникнення крупного воєнного конфлікту. На континенті відбувається певний перерозподіл акцентів безпеки, особливо після подій 11 вересня 2001р., від переважно воєнних до правоохоронних і миротворчих, тобто поступове “перетікання” провідної ролі і переважного впливу у сфері регіональної безпеки від “воєнно-політичного” НАТО до “антикризового” ЄС.

¹ Cohen R. and Mihalka M. Cooperative Security: New Horizons for International Order. — The Marshall Center Papers, No.3, 2001, p.1.

² Зленко А. Виступ на симпозиумі НАТО-Україна “Світ у XXI столітті: співробітництво, партнерство, діалог”. — Наука і оборона, 2001, №3, с.6.

У середній і довгостроковій перспективі система європейської безпеки знає більш суттєвого реформування. Обриси цієї майбутньої системи, яку іноді називають "системою безпеки на основі співробітництва", визначатимуться вже не позиціями і можливостями блоків і союзів типу НАТО і ЄС, як зараз, а позиціями і можливостями політично-економічних центрів — США і об'єднаної Європи, а можливо й Росії — у разі її суттєвого прогресу в напрямі зміцнення ринкових реформ і розвитку демократії. Найбільш вірогідно, що центральну роль у формуванні майбутньої регіональної системи безпеки в Європі відіграватиме саме НАТО.

Перспективи приєднання України до НАТО

Приєднання України до НАТО в найближчому майбутньому є малореальним. І справа не в бажанні України, а в її спроможності забезпечити відповідність критеріям вступу до НАТО³, в наявних економічних можливостях держави, надто повільному розвитку демократії. Якщо порівняти можливості України з можливостями нових членів НАТО (Польщі, Угорщини та Чехії), то за приблизно рівних сукупних співвідношень території, населення та чисельності збройних сил, Україна катастрофічно відстає за рівнями ВВП та оборонних витрат (таблиця "Співвідношення загальних стратегічних показників між Україною та новими членами НАТО"). При цьому слід пам'ятати, що нові члени Альянсу зазнають постійної критики з приводу невідповідності стандартам НАТО, зокрема, недостатнього рівня (!) оборонних витрат.

Співвідношення загальних стратегічних показників між Україною та новими членами НАТО*

Країна	Територія, тис. км ²	Населення, млн. чол.	Чисельність ЗС, тис. чол.	ВВП, 2001р., \$млрд.	Оборонні витрати, 2001р., \$млрд.
Польща	312,683	38,7	178	191	3,4
Угорщина	93,030	10,1	49	52	0,9
Чехія	78,703	10,3	49	56	1,2
Разом три країни	484,416	59,1	276	299	5,5
Україна	603,700	49,0	310	35	0,7**
Співвідношення	0,8:1	1,2:1	0,8:1	9:1	8:1

* Джерела: <http://www.countrywatch.com>; <http://www.nato.int>.

** Для коректності співставлення до оборонних витрат України віднесено і військові пенсії, оскільки в країнах НАТО їх відносять до оборонних бюджетів.

Крім того, існує чинник Росії, яка, попри власне розширення зв'язків з НАТО, продовжує займати негативну позицію стосовно розширення Альянсу⁴. Росія має достатньо сильні позиції у діалозі з НАТО, зокрема, як потужна ядерна держава та один з провідних учасників режимів контролю над озброєннями, а також як крупний постачальник енергоресурсів до Європи. Формально рівень співробітництва України з НАТО значно переважає рівень військового

співробітництва з Росією — серед минулорічних успіхів України називають близько 600 спільних заходів із НАТО, порівняно з 52 україно-російськими.

Однак, з Росією, на протипагу НАТО, Україна підтримує тісне військово-технічне співробітництво. Україна також суттєво залежна від Росії в енергетичній і політичній сферах. Загалом, Росія зараз поступово консолідує свої політичні й економічні позиції в Україні, вона наполегливо працює над продовженням терміну перебування Чорноморського флоту РФ у Криму, що також не додає шансів Україні на вступ до НАТО.

Можна припустити, що приєднання України до НАТО стане можливим через 10-15 років. Але на той час, скоріше за все, сам Альянс набуде інших ознак, і критерії та умови вступу також можуть змінитися. Тому більш коректно було б оцінювати перспективи наближення України до НАТО, або до нової системи європейської безпеки. А найбільш доцільною позицією України з питання її вступу до НАТО можна було б визначити таку — максимальне зближення без формального вступу до Альянсу.

Перспективи приєднання України до Організації колективної безпеки країн СНД (Ташкентського Договору)

Для України немає жодного сенсу приєднуватися до Ташкентського Договору. Враховуючи існуючий рівень співробітництва з країнами СНД і Росією, це їй мало що додасть, однак може суттєво збільшити політичну залежність від останньої.

По суті, Організація колективної безпеки країн СНД лише формально є воєнним альянсом, оскільки реальне співробітництво в ній будується не навколо загальних спільних цілей, цінностей і зобов'язань, а переважно за індивідуальними напрямками — Росія-Білорусь, Росія-Вірменія, Росія-Середня Азія (перш за все, навколо індивідуальних чинників залежності країн-учасниць Договору від Росії).

Крім того, на перспективах самого Ташкентського Договору, скоріше за все, негативно позначиться присутність у середньо-азійському регіоні (Узбекистані, Таджикистані та Киргизстані) військового контингенту США, який використовується для боротьби з осередками тероризму в Афганістані. Цей чинник знижує роль Ташкентського Договору в забезпеченні безпеки та стабільності в середньо-азійському регіоні, спонукає окремі країни-учасниці (Киргизію і Таджикистан) до прийняття самостійних рішень, без формальних консультацій з Росією та іншими членами Організації (як це передбачається Договором).

³ До критеріїв оцінки готовності країни до вступу в НАТО відносять: стан демократичного цивільного контролю над військовими; прозорість оборонного планування і підготовки бюджету; забезпечення принципів демократії, законності і прав людини; можливість бути контрибутором безпеки Альянсу; врегулювання територіальних спорів з сусідами та ін. Див.: Study on NATO Enlargement, Chapter 1: Purposes and Principles of Enlargement. Sept. 1995, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/enl-9502.htm>.

⁴ Див., наприклад, заяву секретаря Ради безпеки РФ В.Рушайла про те, що "консолідація міжнародних зусиль у боротьбі з тероризмом не повинна використовуватися для виправдання планів розширення НАТО на Схід". — ИТАР-ТАСС, 8 ноября 2001г.; або заяву Тимчасового повіреного у справах РФ в Україні А.Сазонова "Росія негативно ставиться до процесу розширення НАТО на Схід, не бачить для цього причин і не розуміє доказів, які звучать на його підтримку". — Интерфакс-Україна, 8 ноября 2001г.

Отже, приєднання України до Ташкентського Договору є недоцільним — у воєнній сфері вона вже має розвинуті двосторонні відносини з Росією, і приєднання до Договору суттєво не вплине на підвищення безпеки України.

Перспективи позаблоковості України

Україна протягом щонайменше 10-15 наступних років імовірно залишатиметься позаблоковою державою, принаймні доти, доки не сформується контури нової системи європейської безпеки.

Вступ до НАТО відповідав би інтересам нашої держави, але вона до нього не готова. А вступ до Ташкентського Договору, або до Союзу Росія-Білорусь є можливим, але не відповідає інтересам України.

Позаблоковий статус України виглядає логічним також з огляду на її особливе геополітичне розташування, відносну слабкість зовнішньої політики — Україна намагається підтримувати дружні стосунки і з Заходом, і зі Сходом одночасно, навіть у випадках протиріч між ними. Крім того, населення України переважно виступає за позаблоковий статус держави.

Згідно з опитуванням, проведеним соціологічною службою Центру Разумкова⁵ у червні 2000р. та в серпні 2001р. (діаграма “Яка форма взаємовідносин з НАТО відповідає національним інтересам України?”)

НАТО відповідає національним інтересам України?”, з різних можливих форм взаємовідносин України з НАТО її національним інтересам відповідає саме позаблоковий статус (хоча число прихильників цього варіанту в 2001р. порівняно з 2000р., дещо зменшилося — з 45,6% до 42,1%). Помітно (майже вдвічі) знизилося число респондентів, які підтримують вступ України до НАТО (з 15,4% до 8,8%). Однак, і прихильників воєнної інтеграції на Схід, тобто вступу України до Ташкентського Договору не надто багато — 12,5%⁶.

З огляду на відсутність безпосередньої широко-масштабної воєнної загрози, можна стверджувати, що в перспективі безпека України залежатиме не стільки від її членства у воєнних блоках, скільки від ефективності економічних і демократичних перетворень всередині країни. А проголошений курс на інтеграцію з ЄС може підвищити гарантії безпеки України, в разі офіційного визнання її кандидатом на вступ до ЄС (як це сталося, наприклад, з країнами Балтії) та активної участі України в реалізації Спільної європейської політики безпеки і оборони ЄС.

ВИСНОВКИ

Провідну роль у забезпеченні регіональної безпеки в Європі на найближче майбутнє відіграватиме НАТО, який спирається на потенціал США. Найбільш доцільною позицією України стосовно її вступу до НАТО можна визначити таку — максимальне зближення без формального вступу до Альянсу.

Ташкентський Договір є лише формально воєнним альянсом. Можливість приєднання України до Ташкентського Договору безпеку України помітно не посилить, однак може призвести до негативних політичних наслідків. Отже, вступ України до Ташкентського Договору є недоцільним.

Процес розширення і трансформації НАТО відбуватиметься паралельно з розширенням ЄС і поступовим переходом до інститутів безпеки ЄС окремих завдань із запобігання конфліктам і управління кризовими ситуаціями. Ці процеси поступово призведуть до створення нової системи регіональної безпеки — “системи безпеки на основі співробітництва”, членом якої має стати й Україна.

Для зміцнення власної безпеки, Україні необхідно в рамках нинішнього позаблокового статусу значно підвищити ефективність економічних і демократичних реформ всередині країни, добиватися формального статусу кандидата на вступ до ЄС, розвивати максимально тісне співробітництво з ЄС у сфері безпеки.

⁵ Детальніше про зовнішні пріоритети населення України у сфері безпеки див. статтю експерта Центру Разумкова М.Пашкова “Проблеми європейської безпеки: позиції населення України”. — Національна безпека і оборона, 2001, №9, с.27-33.

⁶ Там само.

ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД ВІЙСЬКОВИМИ В КОНТЕКСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Андрій БИЧЕНКО,
директор соціологічної служби
Центру Разумкова

Леонід ПОЛЯКОВ,
директор воєнних програм
Центру Разумкова

Прозорість, контрольованість процесів функціонування силових структур (і державного апарату взагалі) є природною потребою демократичного суспільства. Україна ще не має сталих демократичних традицій, які були б цінністю для більшості суспільства. Тому виникає питання формування таких традицій, у т.ч. шляхом запозичення позитивного досвіду передових демократій.

Нашій державі потрібно набагато активніше впроваджувати корисний досвід демократичних країн у сфері цивільного контролю над військовими, зокрема, в частині публікації Білої книги з питань оборони, призначення на посаду міністра оборони цивільного політика, затвердження Парламентом оборонних програм, що потребують бюджетного фінансування та ін.

Серед проблем воєнної сфери, що обговорюються в контексті передвиборних перегонів політичних партій і блоків, питання дієвості і демократичності цивільного контролю над військовими є досить актуальними. Від їх вирішення залежить як стан оборони держави, так і в цілому успіх демократичних перетворень у країні. В цій статті автори пропонують своє бачення зазначених питань.

Актуальність публікації Білої книги “Оборонна політика України”

У багатьох демократичних державах світу уряди публікують так звану Білу книгу, де оприлюднюється інформація про стан справ у воєнній сфері та пріоритетні напрями її розвитку. В цьому виданні можуть міститися конкретні роз'яснення позицій уряду з актуальних питань воєнної політики, підрахунки витрат на діяльність війська, огляд національних підходів до стримування або локалізації можливих воєнних конфліктів та інша відповідна інформація. Тим самим уряди країн, з одного боку, звітують перед громадянами (платниками податків) про свою діяльність і оприлюднюють орієнтири військового будівництва на майбутнє, а з іншого — шляхом демонстрації своєї відкритості для міжнародної спільноти підтверджують миролюбний характер зовнішньої політики своєї держави.

На нашу думку, публікація Урядом України Білої книги “Оборонна політика України” є надзвичайно

актуальним питанням для нашої держави, де сьогодні цивільний контроль над військовими характеризується скоріше декларативністю, ніж дієвістю і демократичністю. Було б також доцільно якомога швидше законодавчо визначити вичерпний перелік документів про діяльність силових структур, що підлягають оприлюдненню, а також порядок їх підготовки та періодичність видання. До цього переліку, на нашу думку, мають бути віднесені: Біла книга “Оборонна політика України”; щорічні звіти про виконання оборонного бюджету та бюджету на правоохоронну діяльність; періодичні звіти парламентського Комітету з питань національної безпеки і оборони про стан справ у силових структурах (підготовлені на основі оцінок народних депутатів); узагальнені матеріали парламентських слухань з військових питань.

Опитані Центром Разумкова експерти з цією думкою погоджуються — 95% з них вважають за необхідне щорічну публікацію Урядом Білої книги

“Оборонна політика України”¹. Окремі високі офіційні особи, у свою чергу, також погоджуються з цією позицією. Так, перший заступник Секретаря РНБО України Л.Рожен заявив, що зараз “бачиться необхідним прискорення виходу першого випуску Білої книги “Оборонна політика України”.

Варто нагадати, що розпорядження про щорічне видання Білої книги було підписане Президентом Л.Кучмою ще в січні 1997р., але її немає дотепер. Загалом, за 10 років незалежності Президентами України було видано понад 300 указів і розпоряджень, що безпосередньо стосувалися проблем будівництва і реформування Збройних Сил. Однак, з огляду на нинішній стан української армії, ефективність їх виконання, очевидно, є не дуже високою. Причому, конкретні результати виконання (або причини невиконання) цих документів часто не оприлюднюються. На підтвердження викладеного можна навести кілька прикладів.

❖ 3 Указу Президента України: “Міністерству оборони України подати у місячний термін пропозиції щодо **розроблення Державної програми розвитку озброєння і військової техніки і подання її проекту на затвердження Верховної Ради України до кінця 1998 року**”². — Не виконано.

❖ 3 Указу Президента України: “Секретареві Ради національної безпеки і оборони України Є.Марчуку **забезпечити розробку та подання до 1 липня 2001 року проекту Концепції (основ політики) національної безпеки України**”³. — Не виконано.

❖ 3 Указу Президента України: “Національному інституту стратегічних досліджень **підготувати та подати до квітня 2001 року Стратегію впровадження демократичного цивільного контролю в оборонній сфері України**”⁴. — Не виконано.

❖ “Президентським Указом передбачено **25% оборонного бюджету направляти на фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і закупівлю озброєнь**, однак військове відомство не виконує ці розпорядження глави держави”⁵.

Так само, як укази Президента, не виконуються закони, прийняті Верховною Радою і підписані Президентом, про що свідчать наступні приклади.

❖ Закон України “Про оборону України” передбачає, що “фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок Державного бюджету України в обсягах, розмір яких визначається щорічно Законом України “Про Державний бюджет України”, які забезпечують належне виконання завдань оборони, але **не менше трьох відсотків від запланованого обсягу валового внутрішнього продукту**”⁶. — Насправді, Збройні Сили (ЗС) України самі заробляють на покриття значної

частини витрат, що в сумі з бюджетним фінансуванням оборони все одно значно менше від 3% ВВП.

❖ Закони України “Про Державний бюджет України” — в частині витрат на оборону в повному обсязі не виконувалися жодного разу.

Навряд чи можна назвати ефективним контроль з боку виконавчої і законодавчої гілок влади за реалізацією прийнятих рішень у воєнній сфері — як з питань організації оборонної діяльності, так і з питань її забезпечення. Причому, слід зазначити, що оборона — це сфера прояву довгострокових, багаторічних процесів; за один день, навіть за рік тут помітного прогресу досягти непросто. Не приділяти належної уваги обороні зараз — значить або ризикувати втратою державності, або перекладати відповідальність і фінансовий тягар на майбутні покоління. Навряд чи можна визнати продуктивною теперішню практику планування всіх кінцевих результатів перетворень на період після 2005р. (Програма реформування і розвитку ЗС), або в 2010р. (Концепція реформування органів управління ЗС), або у 2015р. (Концепція “професіоналізації” ЗС), тим більше на фоні високої плинності керівників міністерств і відомств; очевидно, що така практика не сприяє належній відповідальності керівництва за результати діяльності.

Призначення цивільного міністра оборони

Цивільний міністр оборони — це одна з ознак того, що суспільство (через конституційні органи державної влади) керує військовим відомством, а не військові керують самі собою. Справа не лише у формальному цивільному статусі міністра. Щоб воєнна політика мала необхідний рівень легітимності, Міністерство оборони (МО) має бути саме політичним (тобто, цивільним) органом формування оборонної політики держави і організації її виконання — на протига військовим адміністративним органам, які в демократичній державі повинні бути поза політикою. Саме тому в демократичних державах так принципово ставляться до цього питання і вважають, що **на посаду міністра оборони потрібно в обов’язковому порядку призначати цивільну особу**. Факт нещодавнього призначення на посаду державного секретаря МО України цивільного державного службовця (співробітника Адміністрації Президента України О.Олійника) можна попередньо оцінити як загалом позитивний крок.

Досвід демократичних держав підтверджує необхідність чіткого відокремлення функцій цивільного (політичного й адміністративного) управління військами від суто військового, професійного управління їх діяльністю. За класичною схемою, коли міністерство оборони очолює цивільна особа, на це відомство покладаються завдання формування

¹ Див.: Гриценко А., Поляков Л., Сунгуровський М. Воєнна реформа в Україні: опитування експертів. — Національна безпека і оборона, 2000, №2, с.35 — <http://www.uceps.com.ua>.

² Див.: Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 квітня 1998 року “Про стан державного матеріального резерву та мобілізаційної підготовки” №475 від 14 травня 1998р.

³ Див.: Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2000 року “Про хід виконання у 1997-2000 роках Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року” №1237 від 15 листопада 2000р.

⁴ Там само.

⁵ Реквізити цього Указу точно не відомі. Джерело: “При утверждении госпрограммы развития вооружений и военной техники должны быть согласованы концепции развития ВСУ и вооружений”. — *Defense-Express*, 30 января 2002г. — <http://www.defence-ua.com>.

⁶ Див.: Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оборону України”, ст.2. — Відомості Верховної Ради, 2000, №49, с.420.

та організації виконання воєнної політики. Вся професійна військова діяльність підпорядковується начальникові Генерального штабу як старшому воєначальникові, який одночасно є головним військовим радником міністра оборони і Президента - Верховного Головнокомандувача Збройними Силами.

За таких умов, періодична зміна політичного керівництва держави (Президента, Парламенту, Уряду, в т.ч. міністра оборони) автоматично не призводить до зміни вищого військового керівництва, а це — запорука стійкого управління військами, спадковості в роботі керівництва ЗС, виконання державних програм, розрахованих на тривалу перспективу.

Постійну увагу політиків та експертів в Україні привертає не лише статус (цивільний, чи військовий) міністра оборони, але й діючий механізм його призначення на посаду, за якого Верховна Рада не має жодного впливу на цей процес. Поширеною є думка про те, що політична система в Україні нібито ще не готова до впровадження практики призначення силових міністрів Парламентом. На нашу думку, **вже зараз призначення міністра оборони доцільно узгоджувати з Парламентом** — це важлива умова стійкого функціонування демократичної держави.

Інша справа, що конкретний механізм узгодження має сприяти забезпеченню кінцевої мети — ефективності управління обороною. Адже з точки зору ефективності системи національної безпеки, призначення силових міністрів Парламентом може вважатися виправданим лише за умови існування дієздатного, політично структурованого Парламенту, спроможного сформувати стабільну й відповідальну більшість, об'єднану спільністю поглядів на стратегію розвитку держави. В іншому випадку силові структури ризикують підпасти під вплив політичної кон'юнктури, стати інструментом або розмінною монетою у політичній боротьбі⁷.

Затвердження Парламентом Державної програми реформування і розвитку Збройних Сил

Необхідність вирішення даного питання назріла вже давно. Конституція України не вимагає, але й не забороняє цього робити — скоріш за все, практика "обминання" розгляду Програми у Верховній Раді спричинена намаганням Президента і Уряду уникнути парламентських процедур прийняття рішень у сфері, що потребує високої оперативності. Але формування та реалізація Державної програми реформування та розвитку ЗС України — це не оперативне, а стратегічне завдання. Багаторічні спроби вирішити питання розвитку ЗС силами виконавчої влади (без належної підтримки законодавців) не дали позитивних результатів. Затверджені Президентом плани та програми потребували фінансування, однак нелогічно вимагати від Парламенту належного фінансування проектів, які цим

Парламентом не оцінювалися і з ним не узгоджені. В результаті, Верховна Рада фінансує витрати Збройних Сил в обсягах, ледве достатніх для продовольчого і речового забезпечення тієї чисельності особового складу, яку він затвердив. Хоча, необхідно зазначити, що останнім часом ця проблема привертає все більше уваги, в суспільстві зростає розуміння необхідності якісних змін. Хотілося б сподіватися що ці зміни не будуть зволікатися так довго, як публікація Білої книги.

У 2000р. прийнятий Закон України "Про державне прогнозування та розробку програм економічного і соціального розвитку України", яким встановлена норма — прийняття бюджету разом з програмою соціально-економічного розвитку. Якщо погодитися в тому, що забезпечення оборони є однією із сфер діяльності суспільства, то **Державна програма реформування і розвитку ЗС має також затверджуватися Верховною Радою** — так само, як і інші загальнодержавні програми.

Показово, що 90% опитаних експертів⁸ також вважають, що Верховна Рада повинна затверджувати Державну програму реформування і розвитку Збройних Сил. На нашу думку, це сприяло б вирішенню кількох проблем. По-перше, підвищиться прозорість і зрозумілість процесів у оборонній сфері за рахунок більш докладного викладення потреб на оборону та встановлення контролю за використанням бюджетних коштів. По-друге, підвищиться відповідальність Верховної Ради, Уряду, Міністерства оборони, виконавців Програми; більш конкретними стануть парламентські обговорення — відповідно, будуть прийматися більш обґрунтовані рішення стосовно оборонного бюджету. По-третє, прийняття Програми Парламентом надасть їй статус Закону, зробить захищеними статті оборонних витрат, у чому мають бути зацікавлені, в першу чергу, самі військові.

⁷ Наприклад, 9 січня 2002р. на розширеній Колегії Міністерства внутрішніх справ України міністр Ю.Смірнов зазначив: "Останнім часом ділки від політики все частіше намагаються втягнути правоохоронців у політичні сутички і заробити на цьому сумнівні дивіденди". Див.: http://cgz.centrmia.gov.ua/official/colleg2001_01.html.

⁸ За результатами опитування 100 експертів під час проведення 24 жовтня 2000р. Круглого столу УЦЕПД "Демократичний цивільний контроль над воєнною сферою в Україні: на шляху від форми до змісту".

Парламентський контроль за експортом озброєнь

В Україні створена та діє досить ефективна система контролю над експортом продукції військового призначення.

Однак, ця система поки що не є усталеною і закріпленою у відповідних законах. Діяльність у сфері експорту озброєнь і в системі контролю за цим експортом регулюється лише указами Президента і постановами Уряду. Постійна напруженість навколо питання експорту зброї як у самій Україні, так і за кордоном свідчить про те, що **прийняття базового закону “Про експортний контроль над міжнародними передачами товарів і технологій подвійного використання”, а також запровадження в Україні механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю вже давно на часі.**

Переважає більшість опитаних⁹ експертів (96%) упевнені в необхідності прийняття Закону України “Про державний контроль над міжнародними передачами товарів військового призначення і подвійного використання” (його проект вже пройшов експертні оцінки і загалом оцінюється позитивно). При цьому, більше половини (51%) опитаних вважають, що цей закон необхідно розглянути невідкладно, як пріоритетний, а 45% — схилиються до думки, що його потрібно розглянути у звичайному порядку. І лише 4% експертів вважають, що для здійснення експортного контролю досить вже існуючих підзаконних актів, прийнятих Президентом і Урядом.

Також 96% експертів підтримують встановлення механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю, але форми цього контролю експерти бачать по-різному. Майже третина (29%) — вважають, що Верховна Рада повинна мати право одержувати повну інформацію від Уряду і проводити відкриті слухання з питань експортного контролю. Ще 34,7% — згодні з правом Верховної Ради на одержання повної інформації з питань експортного контролю від Уряду, але вважають, що це повинно відбуватися в конфіденційному порядку. А 32% експертів вважають, що Уряд повинен у конфіденційному порядку давати обмежену інформацію лише комітетам Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони та міжнародних відносин. Лише 4% опитаних не підтримують ідею парламентського контролю і вважають, що це стане причиною витоку інформації і політичних спекуляцій (діаграма “*Чи є необхідним запровадження в Україні механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю?*”).

Примітно, що, як і у випадку з публікацією Білої книги, про недостатню відкритість у питаннях інформування суспільства про стан справ у сфері експорту озброєнь також вже почали говорити на високому державному рівні. “Аналіз публікацій у ЗМІ про нібито порушення Україною її міжнародних зобов’язань вказує на недостатнє інформування громадськості про систему експортного контролю,

Чи є необхідним запровадження в Україні механізмів парламентського контролю у сфері торгівлі зброєю? % опитаних

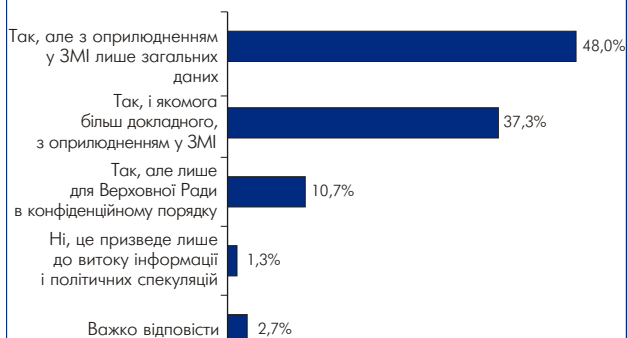
що створена і діє в Україні, діяльність державних органів у цій сфері”, — підкреслює перший заступник Секретаря РНБО України Л.Рожен¹⁰.

Звіт Уряду про експорт озброєнь

Відсутність офіційної інформації про роботу системи експортного контролю в Україні нерідко провокує звинувачення в ЗМІ в порушеннях міжнародних зобов’язань у сфері торгівлі озброєннями.

Майже всі опитані Центром Разумкова експерти (96%) вважають за необхідне видання щорічного звіту Уряду про експорт озброєнь, хоча серед них і немає єдиної думки щодо формату цього звіту. Так, 48% опитаних вважають, що у звіті мають оприлюднюватися лише загальні відомості, тоді як 37% — що звіт повинен бути якомога більш докладним і висвітлюватися у ЗМІ. Ще 11% експертів вважають, що звіт потрібно подавати лише до Верховної Ради в конфіденційному порядку (діаграма “*Чи є необхідним видання щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь?*”).

Чи є необхідним видання щорічного звіту Уряду України про експорт озброєнь? % опитаних

⁹ Тут і далі експертні оцінки з питань експортного контролю приведено за результатами опитування 75 експертів під час проведення 20 червня 2001р. Круглого столу Центру Разумкова “Розвиток системи експортного контролю України в контексті регіональної безпеки”.

¹⁰ Виступ голови Комітету з політики ВТС і експортного контролю при Президентові України Л.Рожен на прес-конференції з питань міжнародної торгівлі зброєю. — *Defense Express*, <http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=1968>.

Очевидно, всі експерти добре розуміють, що в цій чутливій сфері конфіденційність значної частини інформації безумовно потрібна в інтересах безпеки держави, однак, вимоги до конфіденційності і прозорості, в тих же таки інтересах, повинні бути збалансовані. А балансу, на жаль, в Україні немає — сфера майже повністю закрита, що шкодить і іміджу держави, і, відповідно, її інтересам. Поки що виняткове право визначати доцільність оприлюднення даних у цій сфері явочним порядком належить виконавчій владі.

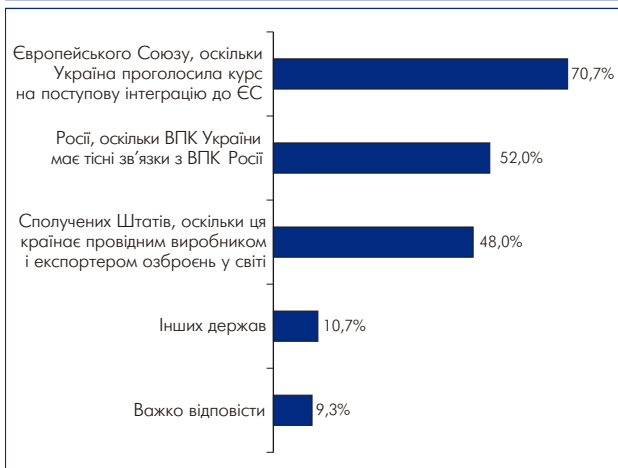
Ми вважаємо, що **видання щорічного звіту Уряду України про результати експорту озброєнь за підсумками року з оприлюдненням у ЗМІ загальних даних є доцільним і корисним для суспільства**. Це підвищуватиме прозорість сфери експорту озброєнь, зробить діяльність у цій сфері більш відповідальною.

Оприлюднення щорічного звіту цілком відповідає європейським стандартам, де процедури контролю над експортом озброєнь більш стандартизовані і в рамках Європейського співтовариства стають все більше відкритими. Адже з можливих варіантів зарубіжного досвіду **у сфері експортного контролю (ЄС, Росії, США) для України найбільш цікавим є досвід саме країн ЄС**. Зараз в ЄС відбуваються процеси формування спільних підходів країн-членів з питань експортного контролю і Україні важливо не відстати від цих процесів.

Опитані Центром Разумкова експерти вважають, що використання передового досвіду інших країн у сфері експортного контролю було б дуже корисним для України. Особливо це стосується досвіду країн ЄС — у цьому впевнені 71% опитаних; 52% — вважають дуже корисним досвід Росії, а 48% експертів думають, що корисним міг би стати досвід США, які є найбільшим виробником і експортером озброєнь у світі (діаграма “*Чий досвід експортного контролю є найбільш корисним для України?*”).

З огляду на вищезазначене, **Україні доцільно приєднатися до Кодексу поведінки ЄС стосовно експорту озброєнь**. Вже сьогодні відповідні державні органи керуються положеннями Кодексу в своїй діяльності. Тому доцільно активізувати роботу щодо фактичного приєднання.

Чий досвід експортного контролю є найбільш корисним для України?
% опитаних

ВИСНОВКИ

Однією з ключових проблем у сфері цивільного контролю над військовими в Україні є те, що **воєнна сфера реально не є пріоритетом ні для виконавчої, ні для законодавчої гілок влади**. Про це свідчить, зокрема, очевидний низький рівень виконання чинного законодавства з оборонних питань, а також стан ЗС.

Іншою значною проблемою, що впливає з попередньої, є неготовність цивільної влади взяти на себе всю повноту відповідальності за організацію та забезпечення діяльності у воєнній сфері. Про це свідчать як відсутність адекватного реагування на проблеми воєнної сфери з боку гілок влади, так і зволікання з призначеннями цивільних керівників силових міністерств, зокрема, цивільного міністра оборони.

Ще немає чіткого й збалансованого розподілу повноважень і відповідальності у воєнній сфері між виконавчою і законодавчою гілками влади, що суттєво гальмує процес реформування і розвитку Збройних Сил України.

До позитивних зрушень можна віднести визнання цивільним керівництвом необхідності більшої прозорості воєнної сфери для суспільства та Верховної Ради, а також підвищення ролі та відповідальності Верховної Ради у вирішенні проблем цієї сфери.

Загалом, позитивні зрушення поки що мають скоріше декларативний, ніж принциповий характер, але слід вітати хоча б той факт, що такі зрушення вже є.

ВОЄННА РЕФОРМА: ПРОГРЕС НА ФОНІ СТАГНАЦІЇ

Микола СУНГУРОВСЬКИЙ,
координатор програм
Центру Разумкова

Після 10 років здійснення різнопланових заходів з будівництва, розвитку та реформування Збройних Сил (ЗС) сьогодні доводиться констатувати, що Україні все ще далеко до вирішення головних завдань воєнної сфери — забезпечення високої боєготовності Збройних Сил та їх прогресивного розвитку. Докладені зусилля дали окремі позитивні результати, однак суттєвих, системних зрушень у вирішенні принципових проблем не спостерігається — Збройні Сили не здатні надійно захистити суверенітет держави на випадок серйозної воєнної загрози¹. Більше того, в державі дотепер немає чіткого, обґрунтованого бачення їх перспективного вигляду і достатньої політичної волі для прискорення воєнної реформи. Вирішення актуальних питань відкладається на віддалену перспективу.

Прогрес

Певних успіхів досягнуто лише в окремих сферах — характерних для військової діяльності переважно в мирний час, про що свідчать наведені нижче результати².

❖ **Допомога місцевій владі** в розмінуванні та ліквідації надзвичайних ситуацій: у ЗС створені групи розмінування, якими за 10 років знешкоджено понад 370 тис. вибухонебезпечних предметів; підрозділи ЗС беруть активну участь в інженерних і рятувальних роботах під час стихійних лих — лише під час весняної повені 2001р. ними було евакуйовано 555 осіб, перевезено близько 120 т вантажів, доставлено понад 25 т продовольства та 1,2 т медикаментів³.

❖ **Миротворча діяльність:** Україна визнана у світі як активна учасниця миротворчого процесу; з 1992р. в миротворчих місіях пройшли службу понад 20 тис. українських військовослужбовців; отримано

понад \$100 млн. компенсацій від ООН; зараз близько 1700 українців беруть участь у 10 миротворчих операціях.

❖ **Міжнародне військове співробітництво:** ЗС України здійснюють військове співробітництво з 76 країнами світу; підписано близько 270 документів про співробітництво; отримано допомоги від партнерів на значні суми (найбільше від США — на \$630 млн.); зміцнюється плідне співробітництво з НАТО в рамках Програми “Партнерство заради миру” — на 2002р. заплановано вже близько 600 спільних заходів.

❖ **Військова освіта:** система підготовки військових фахівців інтегрована у загальнодержавну систему освіти. Україна готує військові кадри для інших держав — Грузії, Китаю, Литви, Угорщини та ін.

❖ **Розробка нормативно-правової бази:** спостерігається певне підвищення якості прийнятих

¹ Більше половини (58,7%) опитаних соціологічною службою Центру Разумкова громадян у січні 2002р. також вважають, що Збройні Сили та інші військові формування не здатні надійно захистити суверенітет держави від воєнних загроз; протилежної думки дотримуються менше чверті опитаних — 23,8%.

Опитані Центром експерти ще більш скептичні: 63% вважають, що Воєнна організація не здатна надійно захистити суверенітет України від воєнних загроз. Тут і далі в статті використані результати опитування 100 експертів під час проведення 24 жовтня 2000р. Круглого столу УЦЕПД “Демократичний цивільний контроль над воєнною сферою в Україні: на шляху від форми до змісту”.

² Використано інформацію, оприлюднену Міністерством оборони України.

³ Прес-реліз Міністерства оборони України від 30 жовтня 2001р. — <http://www.mil.gov.ua>.

законів та інших нормативних актів у війсьній сфері (законопроектів, концепцій, програм тощо). Так, підвищується прозорість оборонного бюджету — з чотирьох статей у 1997р. їх кількість зросла до 30 — у 2002р. Крім того, бюджет 2002р. розроблявся вже за програмно-цільовими принципами.

❖ **Торгівля озброєннями:** Україна з 1996р. впевнено посідає місце в десятці світових експортерів зброї; у 2001р. вперше близько половини експорту складала нова продукція, вироблена підприємствами України; надходження від торгівлі надлишковими озброєннями сягають 20-30% оборонного бюджету; в 2001р. план продажу надлишкового озброєння Збройних Сил виконано на 114%.

В інших сферах також відбулися певні позитивні зрушення, зокрема, у військовій медицині, авіаційних транспортних перевезеннях тощо. Водночас, згадані сфери є переважно інфраструктурою Воєнної організації. Діяльність тут значною мірою підпорядкована вирішенню поточних, коротко- та середньострокових завдань, часто спрямована на отримання прибутку або компенсацій. Успіхи в цих сферах не мали суттєвого впливу на загальний стан Воєнної організації в цілому і Збройних Сил зокрема.

Рівень професіоналізму Збройних Сил

Відомості про стан бойової готовності Збройних Сил (визначальним чинником якої є рівень бойової і командирської підготовки — тобто професіоналізму) в Україні вважаються таємною інформацією і в систематизованому вигляді не оприлюднюються. Однак, іноді досить навіть фрагментарних повідомлень, аби оцінити міру відповідності армії її головному призначенню — “захисту держави в разі збройної агресії або збройного конфлікту” (як визначено законодавством).

Певні успіхи в підготовці військ є — позитивно сприймається, наприклад, інформація про те, що в 2001р. “було більше проведено стрільб з бойових машин, їх водіння та стрибків з парашутом”⁴. Однак, при цьому “у пілота армійської авіації в Україні середній наліт становить 10 годин”, а в ВПС у 2001р. “наліт на одного льотчика значно збільшився і становить понад 20 годин”⁵ — що в десять разів (!) нижче за норму НАТО.

За оцінкою Головнокомандувача ВПС А.Стрельникова, “в 2001р., незважаючи на зниження планових завдань з бойової підготовки, їх вдалося виконати лише на 15%. Якщо й у 2002р. матеріально-технічне забезпечення залишиться на минулорічному рівні, то ВПС України можуть втратити решту свого потенціалу. Сьогодні вже не можна говорити не те, що про вдосконалення вишколу, але

й про відновлення навичок у льотчиків — резерв раніше досить підготовлених, висококласних фахівців вичерпаний”⁶.

У контексті професіоналізму мова вже багато років іде, насамперед, про заняття за програмою індивідуальної підготовки військовослужбовців, або заняття у складі дрібних підрозділів і, як правило, лише там, де їх проведення не потребує матеріальних витрат. Про навчання полків і бригад повідомляється дуже рідко. Тому викликає сумнів твердження про те, що в 2001р., наприклад, у Сухопутних військах “вдалося досягти якісно нового рівня бойової та оперативної підготовки”, оскільки про це свідчать “підсумки командно-штабних навчань, тренувань, ігор”⁷. Як можна досягти нової якості без закріплення навичок офіцерів і солдатів в умовах, максимально наближених до бойових, тобто на повномасштабних навчаннях?

Таким чином, можна зробити висновок, що, незважаючи на успіхи в окремих вузьких сферах, діяльність з питань широкого багатофункціонального застосування ЗС, як правило, не виходить за межі командно-штабних навчань та академічних аудиторій. Отже, реально воювати у складі дивізій і корпусів армія може лише “на папері” — **рівень професійної підготовки Збройних Сил залишається явно недостатнім для виконання покладених на них функцій**.

Примітно, що дві третини опитаних Центром Разумкова експертів рівень професійної підготовки Збройних Сил вважають низьким або вкрай низьким, відповідно — 47,9% та 18,8%. Четверть опитаних (25%) вважають його середнім і лише 8,3% — високим (діаграма “Оцінка рівня професійної підготовки Збройних Сил України”).

Про низький рівень професійної підготовки свідчать і трагічні випадки з жертвами серед мирного населення в результаті ураження цивільних об'єктів під час військових навчань (Бровари — 2000р., Ту-154 — 2001р.), і досить різкі оцінки вищого керівництва держави⁸. Хоча слід визнати, що ключ до вирішення цієї проблеми знаходиться не тільки, а часто і не стільки в руках військових, яких поставлено в непрості умови, коли потрібно “при мінімально наданих засобах на бойову підготовку навчити особовий склад тому, що необхідно йому

⁴ Швирьов В. Сухопутні війська і в майбутньому залишаться найбільш потужними... Інтерв'ю з Головнокомандувачем СВ генерал-полковником П.Шуляком. — Народна армія, 12 грудня 2001р., с.4.

⁵ Воронюк В. Українське військо XXI століття. — Народна армія, 6 лютого 2002р., с.2.

⁶ Головом ВПС України: Становище в українських ВПС є загрозливим. Потенціал може бути втрачений. — Defense-Express, <http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=1224>.

⁷ Швирьов В. Сухопутні війська і в майбутньому залишаться найбільш потужними..., с.4.

⁸ Президент України на розширеному засіданні колегії Міністерства оборони 14 листопада 2001р. підкреслив, що його не задовольняють темпи та ефективність заходів з воєнної реформи. На його думку, вони більше нагадують організаційно-штатні експерименти, що завдають матеріальних і моральних збитків, не призводять до поліпшення стану та боєздатності ЗС, є показухою. Див.: офіційний web-сайт Президента України, <http://www.kuchma.gov.ua/main/?speech=53>.

на війні”⁹. Він — у руках тих, хто завдання для армії визначає, але не забезпечує ресурсами виконання цих завдань.

Бюджетне забезпечення витрат на оборону

Фінансові потреби Збройних Сил задовольняються щорічно на 40-50% мінімального рівня. За оцінками Міністерства оборони (МО), мінімальні потреби ЗС складають близько 4,5 млрд. грн., а нормативні потреби в 10-15 разів перевищують оборонний бюджет¹⁰. Отже, **рівень бюджетного забезпечення національної оборони є вкрай низьким**.

Такої думки дотримуються більшість (51,1%) опитаних експертів, які вважають існуючий рівень витрат на національну оборону вкрай низьким, приблизно стільки ж (44,7%) — низьким, і лише 4,2% — достатнім (діаграма “Оцінка рівня бюджетних витрат України на національну оборону”).

Крім загальних стримуючих чинників, пов'язаних з обмеженими економічними можливостями держави та відсутністю безпосередньої воєнної загрози (яка б “стимулювала” виділення ресурсів на оборону), на ситуацію з бюджетним забезпеченням негативно впливає низький рівень порозуміння між трьома головними учасниками бюджетного процесу: Урядом, Парламентом і Міністерством оборони. Зокрема, Уряд (в особі Міністерства фінансів) на цільові потреби реформування ЗС у 2002р. запропонував в п'ять разів менше коштів (69,6 млн. грн.), ніж у 2001р. (350 млн. грн.). Парламентом стаття витрат на реформування була збільшена до 254,6 млн. грн. (за визначеної Міністерством оборони потреби в 450 млн. грн.) Але показовим є інший факт — жодного разу оборонна сфера, зокрема, розвиток ЗС України не значилися серед пріоритетних у бюджетних резолюціях Верховної Ради. Ця сфера є “пріоритетною” за іншим показником — якщо протягом 1998-2000рр. обсяги ВВП в Україні в доларовому обчисленні скоротилися на 0,9%, то оборонний бюджет “схуд” за той же час у 1,6 разів (з \$685 млн. до \$440 млн.)¹¹.

Ускладнює ситуацію з фінансуванням Міністерства оборони ще й те, що воно не може зважитися на більш радикальне скорочення Збройних Сил, приведення їх чисельності хоча б у приблизну відповідність до бюджетних можливостей держави¹².

МО України погодилося задовольняти 20-30% своїх потреб за рахунок господарської діяльності. У 2002р. з 3,29 млрд. грн., передбачених оборонним бюджетом для ЗС, 607 млн. грн. мають надійти від продажу надлишкових озброєнь і близько 31 млн. грн. — від приватизації об'єктів МО.

На думку абсолютної більшості (74,5%) опитаних експертів, найбільш оптимальним шляхом вирішення проблеми фінансування Збройних Сил є комплексний підхід — **не лише збільшення їх фінансування, але й одночасне зменшення чисельності**. 17% респондентів, очевидно, не бачать на горизонті суттєвих воєнних загроз, оскільки пропонують просто зменшити чисельність ЗС до рівня наявного фінансування, що, за розрахунками фахівців, означає скорочення армії до рівня 30-40 тис. чол. Решта 8,5% експертів, напевне, думають навпаки, оскільки пропонують збільшити фінансування Збройних Сил за рахунок інших статей бюджету (діаграма “Яким чином вирішити проблему фінансування ЗС України?”).

Водночас, проблема полягає не лише в недостатніх обсягах бюджетного фінансування, а й у невмінні ефективно використовувати кошти. На початку 1990-х років стан Збройних Сил України був явно не гіршим від її сусідів — Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії. Але зараз результати реформ майже діаметрально протилежні. В арміях зазначених країн відбуваються якісні зрушення, вони наближаються до стандартів НАТО. А ЗС України та інші військові формування залишаються структурно надмірними, функціонально недостатніми для виконання сучасних завдань, економічно обтяжливими для суспільства.

Озброєння та військова техніка

За відсутності коштів і належного обслуговування технічний парк Збройних Сил опинився в загрозовому стані. Через 10 років більша його частина

⁹ Швиць В. Сухопутні війська і в майбутньому залишаться найбільш потужними..., с.4.

¹⁰ Дисбаланс між потребами і можливостями — просто катастрофічний. Щорічна заборгованість Збройних Сил перевищує 1 млрд. грн. і сягає 90% бюджету МО. Див.: Андресюк Б. Сучасний стан Збройних сил України, їхнє фінансування та реформування. — Військо України, 2001, №11-12, с.7.

¹¹ Сунгуровський М. Оборонна реформа в Україні. Бюджетний та військово-технічний аспекти. — Збірник матеріалів конференції “Україна-НАТО: стратегічне партнерство”, 2001, №5, с.96-101.

¹² За оцінками головного спеціаліста Національного інституту стратегічних досліджень А.Павленка, нинішнього бюджету вистачить на утримання ЗС чисельністю 100 тис. осіб і 750 одиниць важкої зброї (за умов посадових щомісячних окладів офіцерів у сумі \$200-800). Див.: Матеріали Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань економічної безпеки, Київ, 7-8 липня 2001р.

може просто припинити існування без рівноцінної заміни. Окремі види ЗС, роди військ можуть залишитися без озброєння.

Сьогодні в Україні визначені наступні пріоритети розвитку ОВТ: розробка систем управління, радіоелектронної боротьби та розвідки, модернізація бойової авіації і техніки ППО, розробка вітчизняних систем державного розпізнавання, створення зброї на нових фізичних принципах, інтелектуальних засобів ураження. На їх фінансування передбачається близько 60% коштів, що виділяються на реформу армії¹³. Але рівень фінансування не дозволяє здійснювати розвиток за визначеними пріоритетами.

У 2002р. 100% бюджетних витрат на НДДКР і закупівлю озброєнь планується здійснити за рахунок коштів, отриманих від господарської діяльності Збройних Сил. У 2001р., за даними заступника міністра оборони з озброєння А.Стеценка, НДДКР були профінансовані приблизно на 50%, закупівля озброєнь і модернізація — на 40%¹⁴. Терміни експлуатації значної частини (55%) озброєнь перевищують 15 років, зокрема, бойових кораблів — 82%, ракетно-артилерійського озброєння — 67%, зенітно-ракетних комплексів — 55%, бронетанкового озброєння — 11%¹⁵. Вітчизняний оборонно-промисловий комплекс (ОПК) здатний задовольняти потреби Збройних Сил лише на 5-7%¹⁶.

Щорічно відбувається знос озброєння та військової техніки (ОВТ) на 9% (5% — фізичний і 4% — моральний). З іншого боку, через кожні 7-10 років відбувається подвоєння ціни на зразки нової техніки¹⁷. Таким чином, набирають темпів різноспрямовані процеси, розрив між якими набуває лавиноподібного характеру і становить реальну загрозу боездатності ЗС. За таких умов, через 5-7 років жоден вид ЗС не зможе застосовувати озброєння без певного ризику завдання шкоди мирному населенню або військовим, які їх експлуатують, тобто “ефект Броварів” може набутися загальнодержавного масштабу.

Констатуючи наведені вище дані, ні Уряд, ні Міністерство оборони не можуть поки що знайти ефективних шляхів вирішення проблеми. Коштів, отриманих від продажу надлишкових озброєнь, не вистачить для забезпечення потрібних обсягів оборонного замовлення, що за умов хронічного невиконання зростає кожного року. Практика формування власних замовлень кожним силовим відомством не сприяє здійсненню раціональної, економічно необтяжливої військово-технічної політики. Спроби реструктуризації ОПК наштовхуються на опір керівників оборонних підприємств, певна частка яких не здатна пристосуватися до умов ринкової

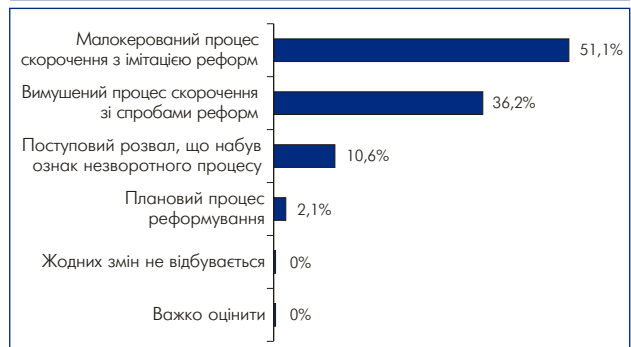
економіки та сучасних вимог інтернаціоналізації оборонної промисловості¹⁸. Відсутність у державі загальної стратегії реструктуризації економіки ще більше ускладнює вирішення проблеми. І так з року в рік... Можливо, новому Парламенту вдасться зрушити проблему з мертвої точки?

Перспективи

В цілому, хід воєнної реформи в Україні зараз практично нікого задовольнити не може. Щоб скласти уявлення про подальші перспективи воєнної реформи, необхідно зробити точну оцінку причин такого стану. Співставлення цієї оцінки з прогнозом розвитку ситуації у сфері безпеки та інтересами й пріоритетами (можливостями, обмеженнями) держави на перспективу повинні були б показати оптимальні шляхи реформування. Однак, ефективної системи стратегічних оцінок і планування, яка провела б цей комплексний аналіз, в Україні ще не створено. Недостатньо і політичної волі для організації такої роботи. Тому перспективи успіху воєнної реформи залишаються туманними.

На думку опитаних Центром Разумкова експертів, зміни в Збройних Силах оцінюються як малокерований процес скорочення з імітацією реформ (51,1%), або як вимушений процес скорочення зі спробами реформ (36,2%). Кожен десятий експерт (10,6%) вважає, що в армії відбувається поступовий розвал, який набув ознак незворотного процесу; лише 2,1% — непереконані, що відбувається плановий процес реформування (діаграма “Оцінка змін, що відбуваються у Збройних Силах України”).

Оцінка змін, що відбуваються у Збройних Силах України, % опитаних експертів

На нашу думку, дотепер процес реформування у Збройних Силах нагадував вимушений процес скорочення з малоефективними спробами реформ. Серед причин, що призвели до такої ситуації, слід відзначити дві¹⁹: непріоритетність воєнної сфери для органів державної влади та недосконалість існуючої системи державного управління у сфері безпеки.

¹³ Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. — <http://www.mil.gov.ua>.

¹⁴ Стеценко А. Створення озброєнь потрібно диференціювати до рівня загроз. — *Defense-Express*, <http://www.defense-ua.com/rus/hotnews/?id=1821>.

¹⁵ Перше розгорнуте інтерв'ю на новій посаді міністра оборони України генерала армії В.Шкідченка Укрінформу 26 грудня 2001р. — *Defense-Express*, <http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=1478&prn=yes>.

¹⁶ Горбулін В. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК і підходи до їх вирішення. — *Дзеркало тижня*, 27 січня 2001р., с.3.

¹⁷ Помічник міністра оборони України з питань формування бюджету і економічно-фінансової діяльності В.Мунтіян: Немає підстав сподіватися короткострокового ефекту від кардинального скорочення ЗСУ. — *Defense-Express*, <http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=1863>.

¹⁸ Див.: Соломатіна Л. Стратегія конверсії військово-промислового комплексу України. — Дисертація на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук. Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 1999, с.234-247.

¹⁹ Експерти Центру Разумкова більш детально аналізували причини неуспіху воєнної реформи в попередніх дослідженнях. Див.: Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт? — *Національна безпека і оборона*, 2000, №1, с.17-24, <http://www.uceps.com.ua>.

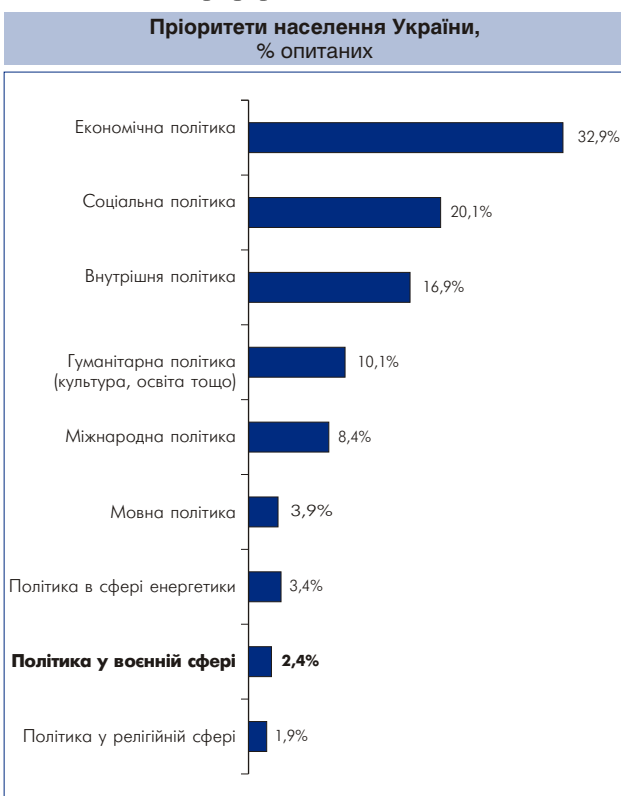
Без вирішення цих проблем очікувати успішних перспектив просування воєнної реформи навряд чи реально.

Непріоритетність воєнної сфери

Непріоритетність воєнної сфери для громадян зумовлена, насамперед, усвідомленням ними (не без допомоги політиків) відсутності воєнних загроз, а також сприйняттям ЗС винятково як витратної структури — тоді як основні зусилля спрямовані на вирішення соціально-економічних проблем. Численні опитування населення стабільно свідчать, що наші громадяни переважно турбуються про соціально-економічні, а не військові питання. Це знову підтвердило нещодавнє соціологічне опитування, проведене соціологічною службою Центру Разумкова²⁰ (діаграма “Пріоритети населення України”).

Для людей така позиція є природною, однак органи державної влади зобов'язані опікуватися загальнодержавними інтересами (зокрема, обороною) набагато більше, ніж рядові громадяни, які й делегували державним органам право і обов'язок від їх імені виконувати функції державного управління.

Парламентарії також не завжди активно переймаються воєнною реформою²¹. Помітне пожвавлення

уваги до воєнної сфери спостерігалось після трагічних подій 11 вересня 2001р. в США та 4 жовтня 2001р. — в Україні. Відразу після цих подій політики закликали до зміцнення безпеки і підвищення витрат на оборону. Однак, вже через три місяці депутати прийняли бюджет, який не задовольняє навіть мінімально-критичних потреб Збройних Сил. За такої ситуації доводиться робити невтішний висновок — **доки значимість воєнної сфери залишатиметься такою низькою, очікувати суттєвого збільшення витрат на оборону нереально**. А керівництву Міністерства оборони залишається лише констатувати, що “у реформах наступного [2002] року, в першу чергу, мова йтиме про скорочення структур Збройних Сил, і частково — про реорганізацію з'єднань і частин. Але, на жаль, вести мову про підвищення якості бойової підготовки, про закупівлі нового озброєння, та й про повноцінну модернізацію того, що ми маємо, — неможливо”²².

Недосконалість системи державного управління

В Україні поки що не створено ефективного механізму стратегічного планування — формування стратегічних цілей і розробки на їх основі програмних документів. Загальне уявлення про верховенство національних інтересів і необхідність проведення воєнної реформи нібито є. Однак, на практиці для отримання конкретного результату потрібні не лише загальні уявлення, а максимально конкретне бачення й визначення бажаних цілей та ефективний механізм їх конкретизації у реальні заходи (діаграма “Алгоритм проведення воєнної реформи в Україні”). Цього поки що немає.

Наприклад, в Указі Президента України “Про заходи щодо дальшого зміцнення обороноздатності держави” визначається мета — “наближення Збройних Сил до відповідних європейських стандартів”²³. Для досягнення цієї мети, очевидно, потрібні конкретні політичні рішення РНБО України, інших структур, а також конкретні нормативні акти, плани і вказівки — щодо переходу з теперішніх пост-радянських норм і стандартів до європейських, тобто стандартів НАТО, за якими функціонують зараз армії Європи.

Практика підтверджує, що загальних декларацій замало; без конкретних рішень справа просувається важко, або й взагалі буксує. Подібна ситуація, наприклад, має місце у вітчизняному суднобудуванні: “Сьогодні більшість національних фахівців військового суднобудування схиляється до того, що потрібно брати саме західні системи, які за багатьма показниками переважають російські: компактніші, менш енергоємні, краще захищені від перешкод.

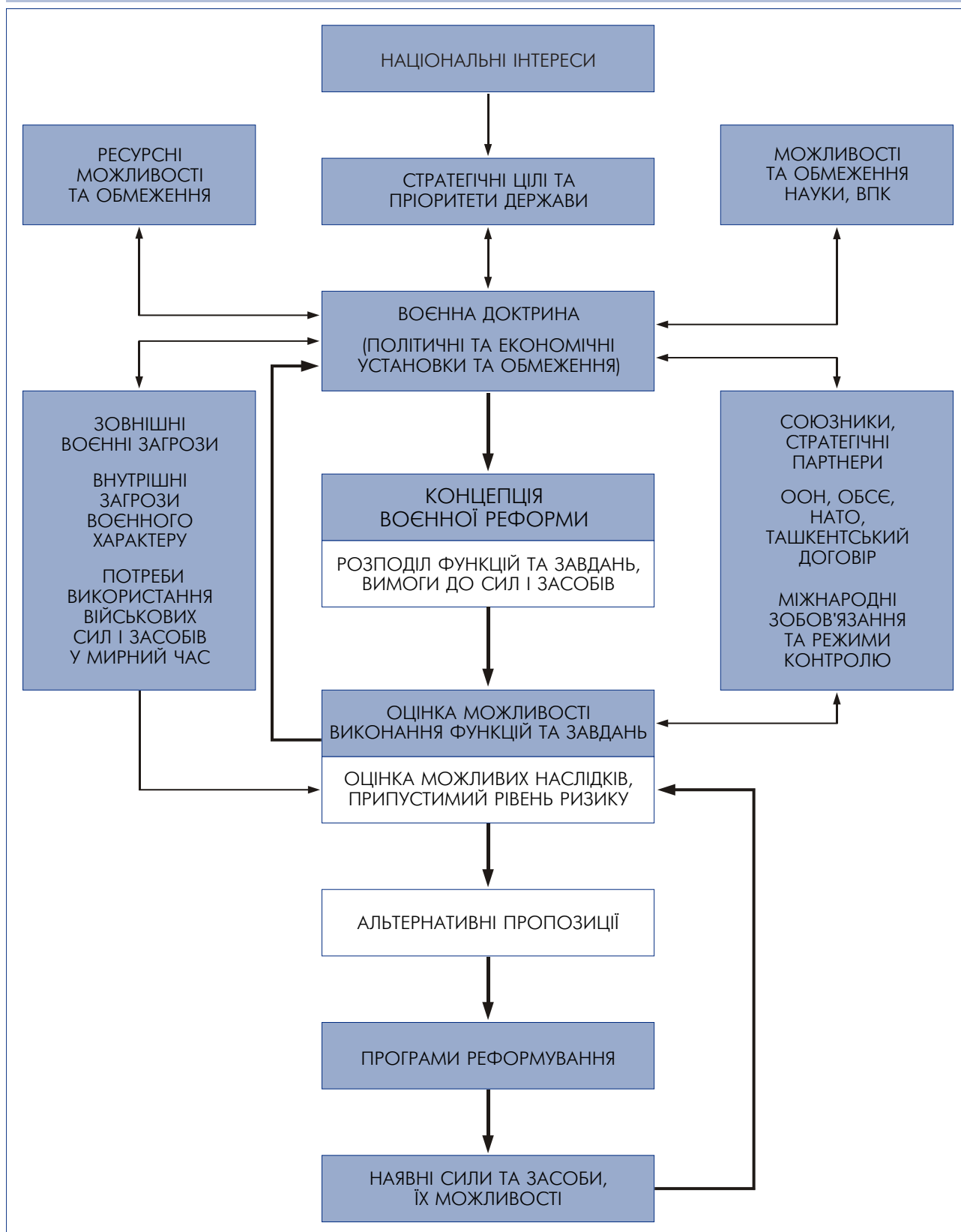
²⁰ Опитування проведене 8-16 січня 2002р.; опитано 2019 громадян України віком від 18 років у всіх регіонах України.

²¹ Якщо проаналізувати результати голосування законопроектів у воєнній сфері, то дуже чітко видно, що принциповість фракцій різного політичного спрямування стосується здебільшого питань зовнішньої політики, економіки та соціального забезпечення, а з питань конкретних заходів реформування Збройних Сил суттєвої різниці в підходах не відзначається.

²² Міністр оборони України В.Шкідченко. Див.: Воєнна реформа. На місцях, бером марш! — *Defense-express*, <http://www.defense-ua.com/rus/hot-news/?id=1458>.

²³ Указ Президента України “Про заходи щодо дальшого зміцнення обороноздатності держави” №1195 від 6 грудня 2001р. Див.: офіційний web-сайт Президента України, <http://www.kuchma.gov.ua/main/?whatto=434>.

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Але, в будь-якому випадку, це має бути політичним рішенням, яке ніхто в Україні поки що не хоче приймати”²⁴.

Інші два приклади: зволікання передачі Росії стратегічних бомбардувальників призвело до втрати можливості отримати вдвічі більшу компенсацію; небажання протягом 10 років піти на радикальне скорочення ЗС призвело до того, що зараз значна кількість надлишкових ОВТ не користується великим попитом, а відтак військове керівництво погоджується передавати його іншим країнам практично безкоштовно, аби не витратити кошти на утримання.

Водночас, прийняття недостатньо обґрунтованих рішень, так само, як і зволікання з їх прийняттям, може призвести до негативних результатів. Таким прикладом може стати затверджений главою держави варіант переходу на комплектування Збройних Сил за контрактом (“перехід на повністю професійну армію”), який не відповідає економічним можливостям держави.

Економічні умови впровадження повністю професійної армії поки що не можуть вважатися сприятливими для України. За оцінками самих військових, утримання професійної армії чисельністю 150 тис. чол. за стандартами НАТО коштуватиме державі \$3,2-3,4 млрд.²⁵, тоді як витрати в 2002р. на утримання української армії передбачені в сумі лише 3,29 млрд. грн. (тобто більш ніж у п’ять разів менше).

Вже зараз очевидно, що запланованих параметрів майбутнього професійного війська (240 тис. у 2015р.²⁶) досягти не вдасться. Навіть орієнтовні розрахунки свідчать, що за умов дотримання запланованих показників реформування Збройних Сил та прогнозованих темпів економічного зростання в Україні, до 2015р. ЗС зможуть вийти на рівень оборонних витрат приблизно \$5000 на одного військовослужбовця. Однак, цей показник у 3-4 рази менший, ніж відповідні, вже досягнуті показники збройних сил східно-європейських країн-членів НАТО, і у 18-20 разів — ніж показники армій Німеччини та Франції.

Якщо, наприклад, вважати прийнятними вихідні дані для розрахунків професійного війська: оборонний бюджет — 2% ВВП, його концентрація (на одного військовослужбовця) — мінімум \$20 тис., чисельність Збройних Сил — 100 тис. чол. (а не 240 тис. чол. — як у затвердженій програмі), то в такому разі ВВП України має бути на рівні близько \$100 млрд. (на 2002р. заплановано досягти ВВП у \$46,7 млрд.). Розрахунки показують, що навіть за умов підтримання економічного росту на прогнозованому рівні 6% ВВП щорічно потрібного обсягу ВВП буде досягнуто лише через 30 років. Але ж це для 100 тис., а не для 240 тис. військовослужбовців!

Отже, без кардинальних рішень стосовно скорочення ЗС України (не на відсотки, а в рази) досягти європейських стандартів не вдасться. Щоб зупинити процес падіння бойової готовності Збройних Сил і забезпечити їх поступальний розвиток, потрібні бачення політичним керівництвом перспектив розвитку ситуації у сфері національної безпеки, ролі Збройних Сил у її забезпеченні, спроможність визначити чіткі стратегічні цілі, здійснити рішучі кроки в організації процесу їх досягнення. І головне — знайти розумний баланс між оборонними потребами і ресурсними можливостями держави.

Поки зберігається більш-менш сприятлива міжнародна ситуація, доцільно більш радикально скоротити чисельність Збройних Сил. Це потрібно для вивільнення коштів на закупівлю та модернізацію сучасних озброєнь, для комплектування солдатських і сержантських посад військовослужбовцями за контрактом. Інакше згаємо час і гроші — й залишимося без сучасної армії.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на певний прогрес в окремих сферах реформування, Збройні Сили продовжують перебувати в стані кризи. Рівень професіоналізму, фінансового та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил залишається вкрай низьким.

У нинішньому стані Збройні Сили та інші військові формування України не здатні надійно захистити державу та суспільство від масштабних воєнних загроз. Водночас, забезпечення Збройних Сил нинішньої чисельності є непосильним завданням для держави.

Очікувати суттєвого збільшення витрат на оборону немає підстав. Без радикального скорочення чисельна армія буде продовжувати “проїдати” оборонний бюджет, а технічний рівень ОВТ — погіршуватиметься. Поки зберігається сприятлива міжнародна ситуація, доцільно рішучіше проводити скорочення Збройних Сил.

Воєнна реформа не матиме зрушень доти, доки зберігатиметься теперішня неперіоритетність воєнної сфери для органів державної влади України. Для забезпечення успіху реформ потрібні ясність державницького бачення і сильна політична воля. Поки що в Україні ці якості — в дефіциті.

Без термінового вдосконалення системи державного управління у сфері безпеки успішного вирішення проблем воєнної реформи очікувати навряд чи реально. ■

²⁴ Див.: Военное кораблестроение Украины: реалии и перспективы. Интервью с главным конструктором С.Кривко. — Экспорт оружия и оборонный комплекс Украины: новости и анализ, 2002, №1, с.9.

²⁵ Матюх М. Професійна армія. За яких умов бажане стане реальністю? — Народна армія, 21 квітня 2000р., с.3.

²⁶ Указ Президента України “Про Концепцію переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015 року” №239 від 7 квітня 2001р. Див.: офіційний web-сайт Президента України, <http://www.kuchma.gov.ua/main/?whatto-125>.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ

Олексій МЕЛЬНИК,
координатор програм
Центру Разумкова

Програми більшості політичних партій України містять положення щодо соціального забезпечення військовослужбовців і членів їх сімей, однак з року в рік ці проблеми вирішуються за залишковим принципом. Причому, якщо в окремих військових формуваннях останнім часом спостерігаються певні зрушення, то в Збройних Силах (ЗС) ситуація залишається, як і раніше, близькою до катастрофічної за багатьма показниками¹. Загалом, рівень соціального забезпечення є недостатнім у всіх військових формуваннях, але найгірше становище — у Збройних Силах.

Грошове утримання

Рівень грошового утримання військовослужбовців Збройних Сил не дає можливості забезпечувати потреби сім'ї: середньомісячний дохід на кожного члена сім'ї українського військовослужбовця складає лише 130–170 грн.² за прожиткового мінімуму — 342 грн.³ Практика “підробляння” офіцерів і прапорщиків у вільний від служби час та у відпустках стала звичним і поширеним явищем, що не дозволяє їм нормально відновлювати свої сили, підтримувати здоров'я у належному стані й негативно впливає на виконання службових обов'язків.

Існуючий рівень грошового утримання офіцерів Збройних Сил (незважаючи на його підвищення в 2000р. в середньому в 1,37–1,46 рази) не сприяє підвищенню їх соціального статусу. Часто молоді люди вступають до військових вузів лише з метою отримати безкоштовну освіту. Багато офіцерів залишаються на військовій службі не заради достойної матеріальної винагороди чи за моральними мотивами, які мала б надавати сама служба в ЗС, а лише в надії отримати житло та пенсію після закінчення служби.

Недостатня платня кадрових військовослужбовців Збройних Сил перешкоджає вирішенню багатьох проблем, зокрема, не дозволяє:

- ❖ збільшити чисельність підготовлених і дисциплінованих контрактників, як це передбачено планами реформування;
- ❖ ліквідувати хронічний некомплект молодших офіцерських посад (як втримати здорових освічених молодих хлопців, коли у цивільному житті для них відкривається все більше перспектив, а в армії покращання ледве помітні?);
- ❖ втримати на службі досвідчених і перспективних старших офіцерів (як це можна зробити, якщо їх платні для забезпечення сім'ї не вистачає, а працевлаштування звільнених у запас стає з часом все більшою проблемою, тому бажано вчасно звільнитися, поки не дуже старий, поки є хоч якісь перспективи “на гражданці”?);
- ❖ ліквідувати диспропорції у структурі офіцерського корпусу, коли чисельність старших і молодших офіцерів приблизно однакова;

¹ Центр Разумкова вже неодноразово привертав увагу, наприклад, до диспропорцій між рівнями посадових окладів офіцерів ЗС України, порівняно з СБУ і Державною службою охорони. Див.: Аналітична доповідь УЦЕПД “Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт?” — Національна безпека і оборона, 2000, №1, с.6. — <http://www.uceps.com.ua>; або стаття експерта Центру Разумкова Маначинського О. “Красная цена ратной службы”. — Независимое военное обозрение, 2002, №1, с.5. — <http://www.rvo.ng.ru>. У ЗС України розміри грошового утримання в середньому в 1,5–2,0 рази нижчі, ніж в інших військових формуваннях, хоча й там розміри грошового утримання не можна визнати повноцінною компенсацією за важку і відповідальну службу.

Без істотних змін продовжує зберігатися диспропорція у розмірах страхових сум обов'язкового державного страхування на випадок смерті, встановлених для військовослужбовців військових формувань та, наприклад, працівників прокуратури, органів внутрішніх справ, митної служби і податкової адміністрації, які для військовиків є меншими в десять і більше разів. Див.: Аналітична доповідь УЦЕПД “Реформа страхування в Україні: концептуальні засади”. — Національна безпека і оборона, 2000, №4, с.27. — <http://www.uceps.com.ua>.

² Економічні проблеми є головною перешкодою реформування Української армії. — Defense-Express, <http://www.defense-ua.com/rus/hotnews/?id=2017>.

³ Закон України “Про затвердження прожиткового мінімуму на 2002 рік”. — <http://www.rada.gov.ua>.

❖ суттєво зменшити кількість самогубств, значна частка яких скоюється саме через незадовільний стан соціального забезпечення;

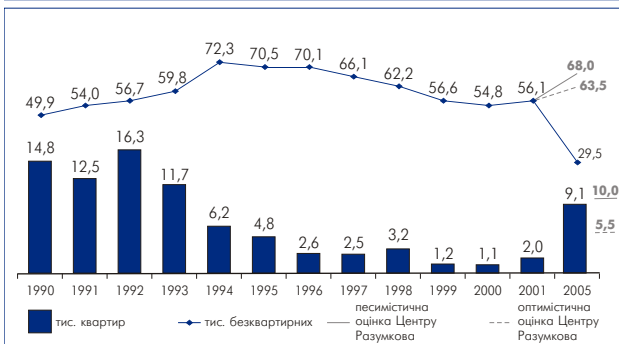
❖ забезпечити набір на службу (військову чи цивільну) людей з високим рівнем освіти, необхідним для обслуговування і використання складних сучасних озброєнь;

❖ укомплектувати фахівцями відповідного рівня керівні посади, призначені для заміщення цивільними службовцями з метою здійснення функцій цивільного контролю (чи багато охочих цивільних спеціалістів наймуться за символічну плату?).

Забезпечення житлом

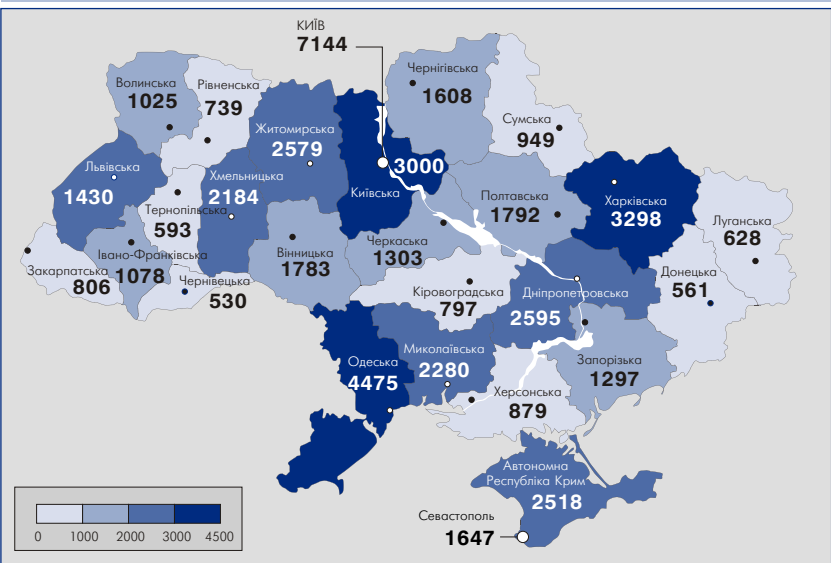
Проблеми із забезпеченням житлом є у всіх силових структурах (96,9 тис. осіб з різних відомств не мають житла). Однак, найгірша ситуація — знову ж таки у ЗС України, де число безквартирних складає понад 56 тис. (діаграма “Забезпечення житлом військовослужбовців ЗС України”, складена за матеріалами виступів керівництва ЗС); у Внутрішніх військах МВС — близько 3000; понад 4500 безквартирних — в Державному департаменті виконання покарань; в СБУ — 5500; Державному комітеті охорони державного кордону України — 6000, у Військах цивільної оборони МНС — 1500⁴.

Забезпечення житлом військовослужбовців ЗС України

Половина військовослужбовців за контрактом у ЗС житла також не мають. Число контрактників зараз становить 29 тис., але в 2005р. їх має бути близько 50 тис. Отже, прогнозовані темпи зростання чисельності безквартирних (за розрахунками МО України, “до 2006р. армія безквартирних поповниться на 17,5 тис.”⁵) перевищують навіть оптимістично заплановані темпи будівництва житла в ЗС (1100 квартир на рік⁶). З такими темпами

Чисельність безквартирних військовослужбовців Збройних Сил за регіонами

останні в черзі мають перспективу отримати квартиру через 50 років, а в окремих регіонах (карта “Чисельність безквартирних військовослужбовців Збройних Сил за регіонами”⁷) і набагато пізніше.

Так само, як і низька платня, проблеми з житлом стримують реформування війська. Так, наприклад, нещодавно керівництво ЗС України повідомило про наміри в майбутньому здійснювати регулярну ротацию місця служби офіцерів. Ідея загалом прогресивна, але чи були проведені розрахунки і чи передбачені додаткові кошти, щоб розселити сім’ї після регулярних переїздів?

Соціальна та професійна адаптація військовослужбовців ЗС, інших військових формувань, звільнених у запас або відставку

Ця проблема виникла ще в 1992р., але внаслідок відсутності відповідної державної програми, а також відповідної структури в центральних органах виконавчої влади, цими питаннями в Україні до 1996р. переважно опікувалися зацікавлені уряди окремих іноземних держав, недержавні організації та зарубіжні благодійні фонди.

В 1996р. було прийнято Комплексну програму соціальної та професійної адаптації військовослужбовців ЗС, інших військових формувань, звільнених у запас або відставку, що завершилася в 1999р. Проте, зазначена програма, впроваджувана під егідою Національного координаційного центру соціальної та професійної адаптації військовослужбовців

⁴ Бездомні люди в погонах. — Defense-Express, <http://www.defense-ua.com/rus/hotnews/?id=1390>.

⁵ Відомча програма забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей по Міністерству оборони України до 2006 року. — <http://www.mil.gov.ua/ukr/sostav.phtml?gurvkb>.

⁶ Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. Дані наведені з урахуванням позабюджетних надходжень. З огляду на обсяги лише бюджетного фінансування, темпи будівництва житла для військових не перевищуватимуть 360 квартир на рік. Див.: <http://www.mil.gov.ua/ukr/law.phtml?dpbr>. У 2001р. на будівництво квартир МО України отримало 20,6 млн. грн., було побудовано близько 2000 квартир, з них 60% — на позабюджетні кошти. В 2002р. на ці цілі виділено 15,6 млн.грн. Див.: Розбудова — справа конкретна. — Народна армія, 25 січня 2002р., с.1 (за даними прес-служби МО України).

⁷ Відомча програма забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей по Міністерству оборони України до 2006 року. — <http://www.mil.gov.ua/ukr/sostav.phtml?gurvkb>.

(НКЦ)⁸, лише частково зняла гостроту проблеми соціальної підтримки колишніх військовиків, звільнених внаслідок скорочення. Вона не змогла вирішити всього комплексу існуючих питань у зазначеній сфері⁹.

Керівний склад МО України констатує необхідність посилення взаємодії з НКЦ у напрямі досягнення більш чіткого розподілу завдань і функцій, розробки ефективної системи перепідготовки та працевлаштування, створення нормативно-правової бази¹⁰. А на практиці про це питання як у ЗС України, так і в інших військових формуваннях часто забувають.

Указом Президента України №717 від 24 травня 2000р. були затверджені “Основні напрями соціальної політики на період до 2004р.”, що передбачали розробку Програми соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців до 2004р., а також конкретні напрями її реалізації. Однак, у Концепції соціальної політики у ЗС України¹¹, прийнятій Колегією МО України 6 квітня 2001р., нажалі не приділено уваги створенню й удосконаленню системи соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців.

Питання соціальної та професійної адаптації колишніх військовослужбовців практично не враховані і в уточненій Державній програмі реформування та розвитку ЗС України до 2005р.¹² Це характерно і для програмних документів реформування інших військових формувань України.

Моральний дух та дисципліна

Через недостатність інформації важко оцінити рівень морального духу та дисципліни в більшості військових формувань, однак стосовно Збройних Сил висновок невтішний — цей рівень явно низький.

Водночас, у МО України вважають, що останнім часом моральний клімат і показники стану дисципліни у військових дещо покращилися (завдяки погашенню заборгованості, підвищенню посадових окладів, відновленню деяких пільг тощо). Протягом 2001р. кількість правопорушень у ЗС зменшилася на 30%¹³. Але низькими залишаються рівень дисципліни серед офіцерів і дотримання статутних взаємовідносин¹⁴.

Недостатнє фінансування та ресурсне забезпечення часто змушують командирів займатися комерційною діяльністю, а недоліки чинного законодавства провокують окремих командирів та

начальників до ведення господарської діяльності на межі дозволеного, або перетинаючи її¹⁵.

Якщо військові змушені весь час думати, як прогнати себе та свою родину, то, природно, це негативно позначається і на моральному стані військовослужбовців, і на рівні боездатності військ. За даними останнього широкомасштабного соціологічного дослідження, проведеного у Збройних Силах наприкінці 1990-х років, близько 55% опитаних кадрових військових оцінили стан справ у ЗС як поганий і вважають, що потрібні докорінні зміни, 31% військових не бачили жодних перспектив для змін на краще. Не дивно, що понад 70% військових ЗС оцінили ставлення представників органів центральної влади до армії як “байдуже”, а 10% — як “ворожість та презирство”¹⁶.

За даними недавнього соціологічного опитування, проведеного Головним управлінням виховної роботи МО України у 2001р. в шести військових інститутах, лише трохи більше 57% курсантів-випускників бажають служити офіцерами, при цьому 37% опитаних заявили, що вони не задоволені турботою держави про армію, ступенем соціальної захищеності; повністю задоволені існуючим станом справ лише 4% майбутніх офіцерів¹⁷.

ВИСНОВКИ

Соціальне забезпечення військовослужбовців військових формувань України є недостатнім, а в Збройних Силах України — незадовільним.

Питанням соціальної та професійної адаптації колишніх військовослужбовців не приділяється належної уваги, вони не стали важливою складовою процесу реформування Воєнної організації України.

Низький рівень соціального забезпечення негативно впливає на моральний стан і дисципліну військовослужбовців. Значна частина кадрових військовослужбовців практично всіх категорій не бачать вагомих перспектив перебування на військовій службі.

Проблеми соціального забезпечення стають дедалі більшим гальмом воєнної реформи. Доки не розпочнеться їх термінове виправлення, навряд чи можна розраховувати на ентузіазм військовослужбовців, необхідний для успішного проведення реформи. ■

⁸ Цю організацію нещодавно ліквідовано. На її базі створено нову — Національний координаційний центр адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та конверсії колишніх військових об'єктів. Див.: Указ Президента України №49 від 19 січня 2002р. — <http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/all/maindocn.htm>.

⁹ Ткачук А. Пропозиції до проекту “Демобілізація і зміни в збройних силах країн Східної Європи”. — Боннський міжнародний центр конверсії, Німеччина, 2001. Робочий варіант, цитується з дозволу автора.

¹⁰ Див.: Камінський М. Питання надзвичайної важливості. Нотатки з розширеного засідання колегії МО України. — Народна армія, 14 квітня 2001р., с.4.

¹¹ Зміст Концепції соціальної політики у ЗС України див.: Армія України, 26 травня 2001р., с.7.

¹² Цьому питанню присвячено лише два рядки в документі МО України під назвою “Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року та основні результати її реалізації”: “З метою адаптації військовослужбовців, звільнених в запас або відставку, до нових умов життя Постановою Кабінету Міністрів від 5 серпня 1996р. №918 була затверджена і діляла протягом трьох років відповідна Комплексна програма”. — <http://www.mil.gov.ua/ukr/law.phtml?dpbr>.

¹³ Туляков Д. Виховувати людей фахово, працювати з ними ініціативно і творчо. — Армія України, 20 листопада 2001р., с.3.

¹⁴ “З військового мундира ще не вдається вивести темні плями злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем, розкраданням армійського майна, хабарництвом”. — З виступу Президента України Л.Кучми на розширеному засіданні колегії Міністерства оборони України 14 листопада 2001 року. Див.: <http://www.kuchma.gov.ua/main/?speech-53>.

¹⁵ “Не можна перетворювати армію на великий кооператив чи торговельну фірму — це не її справа. А крім того, від такої практики лише один крок до зловживань, порушень законів. І дехто цей крок уже зробив чи робить. Таким скажу прямо: жартуйте з вогнем”. Див.: там само.

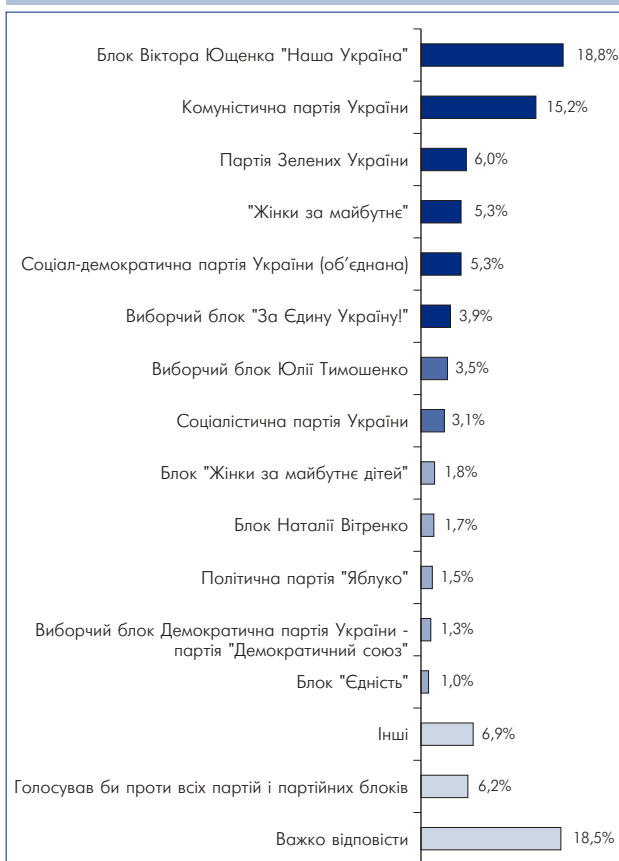
¹⁶ Разумцев О. Соціальні аспекти реформування армії: духовний стан українських офіцерів. — Національна безпека і оборона, 2000, №2, с.41-42 — <http://www.uceps.com.ua>.

¹⁷ 12% курсантів-випускників військових інститутів не бажають служити офіцерами. — Defense-Express, <http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=1143&pm=yes>.

ВИБОРИ-2002: СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА

Загальнонаціональне дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 30 січня по 6 лютого 2002р. Опитано 2012 респондентів віком від 18 років у всіх 27 регіонах України. Метод опитування — особисте інтерв'ю. Похибка вибірки не перевищує 2,3%. Характерною ознакою даного дослідження є те, що до анкети внесені всі 36 партій і виборчих блоків, які подали реєстраційні документи до Центральної виборчої комісії¹.

Якби вибори до Верховної Ради України відбулися сьогодні і до виборчого бюлетеню були включені наступні партії та блоки, то кому з них Ви б віддали свій голос?
% до тих, хто взяв би участь у виборах

* 6,8% респондентів дали відповідь "Не брав би участі у виборах".

** На діаграмі наведені лише партії (блоки), за які готові проголосувати більше 1% тих, хто взяв би участь у виборах.

*** Виборчий блок "За Єдину Україну!", враховуючи похибку вибірки та велике число респондентів, які не визначилися щодо свого вибору, віднесено до числа суб'єктів виборчого процесу, які, за даними цього дослідження, подолали б 4% бар'єр.

Що для Вас є найважливішим при виборі, за яку партію чи блок голосувати?
% опитаних

¹ Назви партій і блоків подано станом на ранок 30 січня 2002р. Блок "Жінки за майбутнє дітей" було пізніше зареєстровано під іншою назвою — Виборчий блок політичних партій Українська партія та Всеукраїнська партія міжнародного порозуміння "Новий Світ". Виборчому блоку "За Ющенка" Центральна виборча комісія відмовила у реєстрації. Зараз це питання вирішується у судовому порядку.

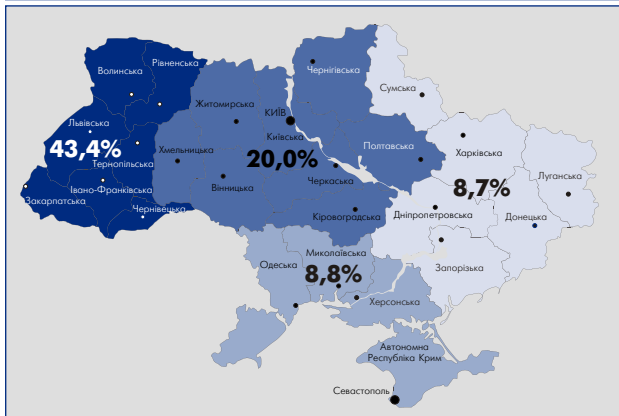
**Якби вибори до Верховної Ради України відбулися сьогодні і до виборчого бюлетеню були включені наступні партії та партійні блоки, то кому з них Ви б віддали свій голос?
% до тих, хто взяв би участь у виборах***

Виборчий блок “Блок Віктора Ющенка “Наша Україна” (Віктор Ющенко)	18,8%
Комуністична партія України (Петро Симоненко)	15,2%
Партія Зелених України (Віталій Кононов)	6,0%
“Жінки за майбутнє” всеукраїнське політичне об’єднання (Валентина Довженко)	5,3%
Соціал-демократична партія України (об’єднана) (Віктор Медведчук)	5,3%
Виборчий блок “За Єдину Україну!” (Володимир Литвин)	3,9%
Виборчий блок Юлії Тимошенко (Юлія Тимошенко)	3,5%
Соціалістична партія України (Олександр Мороз)	3,1%
Блок “Жінки за майбутнє дітей” (Лариса Скорик)	1,8%
Виборчий блок політичних партій “Блок Наталії Вітренко” (Наталія Вітренко)	1,7%
Політична партія “Яблуко” (Михайло Бродський)	1,5%
Виборчий блок Демократична партія України - партія “Демократичний союз” (Володимир Горбулін)	1,3%
Виборчий блок політичних партій “Єдність” (Олександр Омельченко)	1,0%
Партія “Нова генерація України” (Юрій Мірошниченко)	0,9%
Комуністична партія робітників і селян (Сергій Генієвський)	0,8%
Блок “За Ющенка” (Олександр Ржавський)	0,6%
Виборчий блок політичних партій “Руський блок” (Олександр Свистунов)	0,6%
Партія “Жінки України” (Аліна Комарова)	0,6%
Соціал-демократична партія України (Юрій Буздуган)	0,5%
Комуністична партія України (оновлена) (Михайло Савенко)	0,4%
Виборчий блок “Команда Озимого Покоління” (Валерій Хорошковський)	0,3%
Виборчий блок Народний Рух України (Богдан Бойко)	0,3%
Селянська партія України (Сергій Довгань)	0,3%
Всеукраїнське об’єднання християн (Валерій Бабич)	0,2%
Партія реабілітації тяжкохворих України (Григорій Черниш)	0,2%
Українська політична партія “Християнський рух” (Сергій Платонов)	0,2%
Виборчий блок “ЗУБР” (За Україну, Білорусію, Росію) (Олександр Чародеев)	0,1%
Виборчий блок “Проти всіх” (Микола Габер)	0,1%
Виборчий блок політичних партій “Райдуга” (Михайло Гуцол)	0,1%
Всеукраїнська партія “Нова сила” (Микола Кушніров)	0,1%
Всеукраїнська партія трудящих (Олександр Мороз)	0,1%
Ліберальна партія України (оновлена) (Павло В’ялов)	0,1%
Народна партія вкладників та соціального захисту (Анатолій Кривобоков)	0,1%
Українська морська партія (Володимир Безкоровайний)	0,1%
Партія всеукраїнського об’єднання лівих “Справедливість” (Микола Луків)	0,0%
Українська Національна Асамблея (Микола Карпюк)	0,0%
Голосував би проти всіх партій і партійних блоків	6,2%
Важко відповісти	18,5%

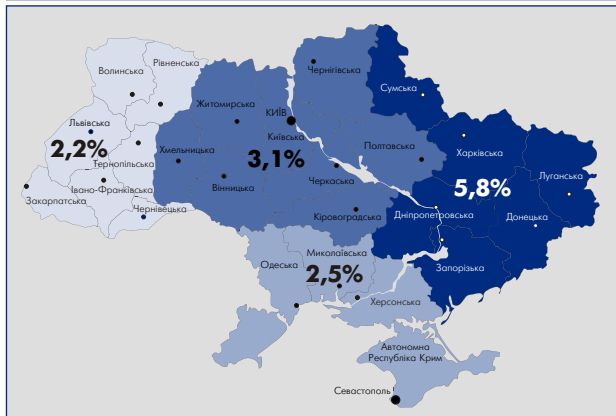
* 6,8% респондентів дали відповідь “Не брав би участі у виборах”.

РІВЕНЬ ПІДТРИМКИ ПАРТІЙ І БЛОКІВ ЗА РЕГІОНАМИ

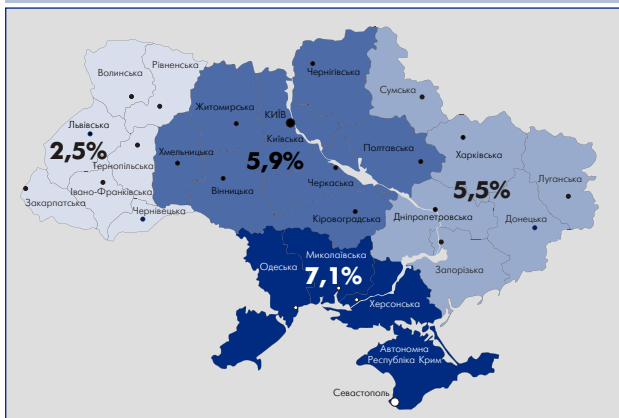
**Рівень підтримки
Блоку Віктора Ющенка "Наша Україна"**

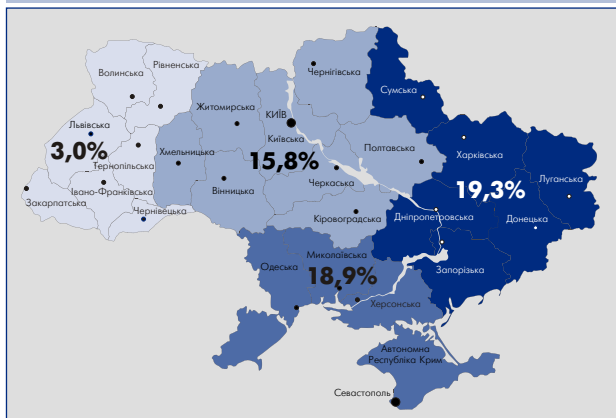
**Рівень підтримки
Блоку "За Єдину Україну!"**

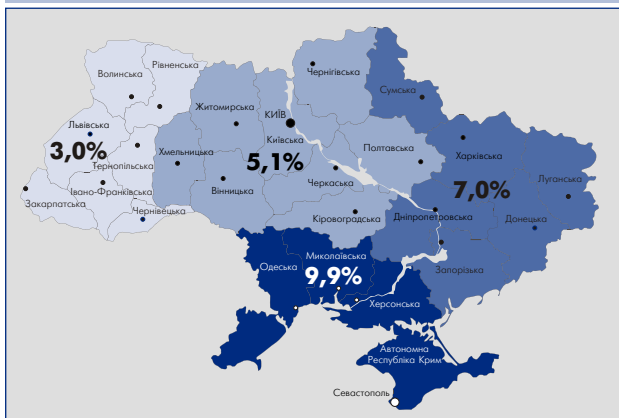
**Рівень підтримки
ВПО "Жінки за майбутнє"**

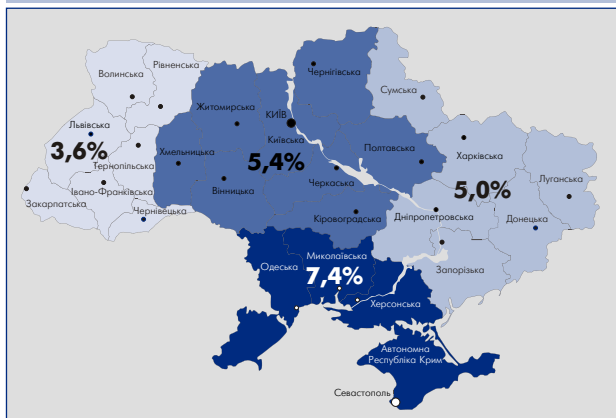
**Рівень підтримки
Комуністичної партії України**

**Рівень підтримки
Партії Зелених України**

**Рівень підтримки
Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)**

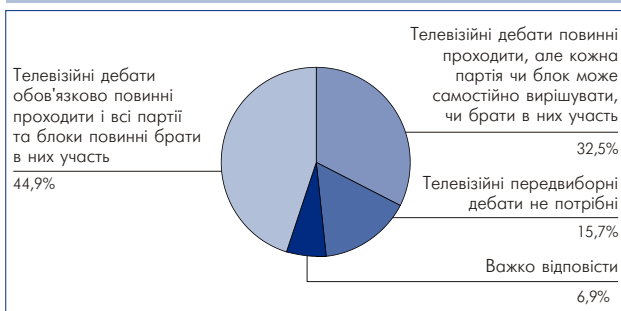
Наскільки твердим є Ваш вибір щодо голосування за партійним списком?
% прихильників партії або блоку

	Я обов'язково проголосую за цю партію (блок) за будь-яких умов	Скоріше за все я проголосую саме за цю партію (блок)	Мій вибір ще не є остаточним і на виборах я, можливо, проголосую за іншу партію (блок)	Важко відповісти
Блок Віктора Ющенка "Наша Україна"	47,2%	31,8%	18,4%	2,6%
Комуністична партія України	60,8%	29,6%	8,3%	1,3%
Партія Зелених України	23,2%	46,4%	30,4%	—
"Жінки за майбутнє"	12,6%	49,5%	34,7%	3,2%
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	41,2%	38,1%	17,5%	3,2%
Блок "За Єдину Україну!"	28,6%	31,4%	38,6%	1,4%
Блок Юлії Тимошенко	35,4%	33,3%	31,3%	—
Соціалістична партія України	50,0%	16,7%	22,2%	11,1%

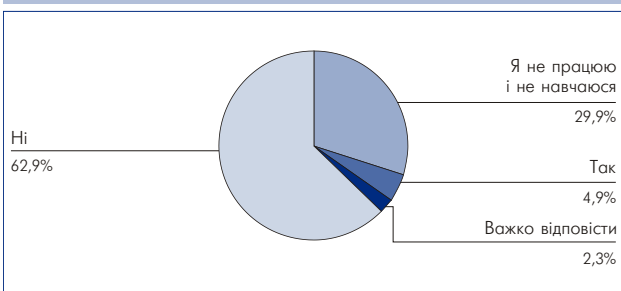
Які з нижченаведених політичних сил Ви вважаєте опозиційними?
% опитаних

Комуністична партія України	34,8%
Блок Юлії Тимошенко	31,6%
Соціалістична партія України	26,4%
Прогресивна соціалістична партія України	22,3%
Блок Віктора Ющенка "Наша Україна"	16,7%
Політична партія "Яблуко"	6,6%
Жодна з них	11,6%
Важко відповісти	26,0%

Чи повинні проходити телевізійні дебати між представниками політичних партій, під час яких виборці могли б дізнатися про позицію всіх партій і блоків?
% опитаних

Чи отримували Ви від Вашого керівництва за місцем роботи або навчання вказівки, за яку партію або блок Ви повинні проголосувати?
% опитаних

Чи змінився рівень демократичності проведення виборів, порівняно з першими незалежними виборами до Верховної Ради 1990р.?
% опитаних

Чи примушували Вас за місцем роботи або навчання вступати до якоїсь партії?
% опитаних

